

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

РИЖИКОВ АНДРІЙ ІЛЛІЧ

УДК 343.9:343.3/.7:336.1

**ДИСЕРТАЦІЯ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ТА КРИМІНОЛОГІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИННОСТІ У БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ І
ЗАХОДИ ЇЇ ЗАПОБІГАННЯ**

12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

А. І. Рижигов



Науковий керівник: **Топчій Василь Васильович,**

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Київ - 2025

АНОТАЦІЯ

Рижиков А.І. Кримінально-правова та кримінологічна характеристики злочинності у бюджетній сфері і заходи її запобігання. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Науково-дослідний інститут публічного права, Державний податковий університет, Ірпінь, 2025.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення у бюджетній сфері, а також аналізу організаційних, кримінально-правових та кримінологічних заходів, здатних ефективно запобігати кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері, і на основі цього, розробці пропозицій щодо вдосконалення законодавства у сфері ефективного, раціонального і справедливого використання бюджетних коштів.

У роботі охарактеризовані об'єктивні і суб'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 210 КК України; проаналізовано кримінально-правову характеристику видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону.

Проаналізовано структуру злочинності у сфері використання бюджетних коштів та визначені найбільш поширені кримінальні правопорушення, які стосуються бюджетних коштів. В роботі запропоновано посилити контроль за витрачанням бюджетних коштів, забезпечити максимальну прозорість процесу державних закупівель та підвищити рівень відповідальності посадових осіб за фінансові зловживання. Для усунення фінансово-бюджетних порушень наведено рекомендації щодо вдосконалення законодавчої бази, спрямованої на підвищення фінансової дисципліни, активізацію боротьби з корупційними

проявами та посилення контролю за ефективністю використання бюджетних ресурсів.

Дисертантом розкрито особливості застосування норм кримінальної відповідальності за правопорушення у бюджетній сфері та напрями його вдосконалення і наведені особливості кримінологічної характеристики злочинності у бюджетній сфері та осіб, які вчиняють бюджетні кримінальні правопорушення. Комплексно проведено аналіз сучасного стану та рівня злочинності у бюджетній сфері, досліджено особливості детермінації кримінальних правопорушень у бюджетній сфері та охарактеризовано заходи запобігання кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері з врахуванням зарубіжного досвіду.

Автором проаналізовані кримінологічні ознаки злочинності у бюджетній сфері, включаючи її структуру, поширеність, латентність та осіб, що вчиняють кримінальні бюджетні правопорушення, а також механізми та способи вчинення правопорушень у бюджетній сфері, зокрема наведені поширені схеми привласнення, розтрат, нецільового використання чи незаконного розподілу бюджетних коштів.

Також, в дисертаційному дослідженні визначені причини і умови, що зумовлюють вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із розподілом, використанням або розкраданням бюджетних коштів. Досліджено стан та ефективність системи запобігання бюджетним правопорушенням в Україні, включаючи діяльність органів державного фінансового контролю, правоохоронних структур, антикорупційних інституцій, а також комплексно проаналізовані профілактичні механізми щодо напрямів запобігання бюджетним правопорушенням.

Наголошено на необхідності посилення антикорупційних заходів, що передбачають проведення ґрунтовної антикорупційної експертизи всіх законопроектів та проектів документів органів місцевого самоврядування, а також підвищення рівня персональної відповідальності за прийняті фінансові рішення у бюджетній сфері.

Наведені конкретні пропозиції щодо розвитку громадського контролю, які передбачають активне залучення інститутів громадянського суспільства до моніторингу бюджетних витрат, упровадження дієвих механізмів зворотного зв'язку з громадянами та обґрунтовано значення міжнародного співробітництва як одного з важливих напрямів запобігання бюджетним правопорушенням.

Дисертантом досліджено роль цифрових технологій у виявленні та запобіганні кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням бюджетних коштів, системи електронного контролю та аудиту, які забезпечують прозорість руху бюджетних коштів та мінімізують зловживання, а також можливості автоматизованих інструментів для моніторингу порушень у бюджетній сфері. Окрім цього, запропоновані напрями реформування фінансової, бюджетної та економічної систем, які спрямовані на підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів і зменшення рівня та кількості правопорушень у бюджетній сфері, що негативно позначаються на наповненні бюджету та загалом на стані економічної безпеки України.

Автором обґрунтовано внесення змін, які стосуються підвищення ефективного захисту суспільних відносин, щодо процесу формування, розподілу та використання бюджетних фінансових ресурсів, призначених для реалізації державою та органами місцевого самоврядування покладених на них завдань і функцій.

В роботі сформульовані конкретні пропозиції щодо особливостей застосування сучасних цифрових технологій у запобіганні злочинності у бюджетній сфері, а також запропоновано значну кількість внесення змін та доповнень до статей 210 і 211 КК України зокрема і загалом до кримінального законодавства, а також наведені пропозиції щодо вдосконалення заходів і напрямів запобігання злочинності у бюджетній сфері.

Ключові слова: правопорушення у бюджетній сфері склад кримінального правопорушення, кримінальна відповідальність, запобігання кримінальним правопорушенням, державний бюджет, використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету, надходження бюджету

SUMMARY

Ryzhykov A.I. Criminal law and criminological characteristics of crime in the budgetary sphere and measures for its prevention. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate in Law Sciences in the speciality 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal and Executive Law. - Scientific and Research Institute of Public Law, State Tax University, Irpin, 2025.

The dissertation is devoted to a comprehensive study of criminal liability for criminal offenses in the budgetary sphere, as well as an analysis of organizational, criminal law, and criminological measures capable of effectively preventing criminal offenses in the budgetary sphere, and, based on this, the development of proposals for improving legislation in the sphere of effective, rational, and fair use of budget funds.

The work characterizes the objective and subjective signs of a criminal offense under Article 210 of the Criminal Code of Ukraine; analyzes the criminal law characteristics of the issuance of regulatory legal acts that reduce budget revenues or increase budget expenditures contrary to the law.

The structure of crime in the sphere of budget funds use is analyzed and the most common criminal offenses related to budget funds are identified. The paper proposes to strengthen control over the expenditure of budget funds, ensure maximum transparency of the public procurement process, and increase the level of responsibility of officials for financial abuse. To eliminate financial and budgetary violations, recommendations are given on improving the legislative

framework aimed at enhancing financial discipline, intensifying the fight against corruption, and strengthening control over the effective use of budgetary resources.

The author reveals the peculiarities of applying criminal liability for offences in the budgetary sphere and directions for its improvement, and provides the peculiarities of the criminological characteristics of crime in the budgetary sphere and persons who commit budgetary criminal offences. A comprehensive analysis of the current state and level of crime in the budgetary sphere is conducted, the peculiarities of determining criminal offenses in the budgetary sphere are investigated, and measures to prevent criminal offenses in the budgetary sphere are characterized, taking into account foreign experience.

The author analyzed the criminological characteristics of crime in the budgetary sphere, including its structure, prevalence, latency, and persons who commit criminal budgetary offenses, as well as the mechanisms and methods of committing offenses in the budgetary sphere, in particular, common schemes of appropriation, embezzlement, misuse, or illegal distribution of budget funds are given.

Also, the dissertation research identifies the causes and conditions that lead to the commission of criminal offenses related to the distribution, use, or embezzlement of budget funds. The state and effectiveness of the system for preventing budget offences in Ukraine are examined, including the activities of state financial control bodies, law enforcement agencies, and anti-corruption institutions, and preventive mechanisms for preventing budget offences are comprehensively analysed.

The need to strengthen anti-corruption measures, which provide for a thorough anti-corruption review of all draft laws and draft documents of local self-government bodies, as well as to increase the level of personal responsibility for financial decisions made in the budgetary sphere, is emphasized.

Specific proposals were made for the development of public control, which provide for the active involvement of civil society institutions in monitoring budget expenditures, the introduction of effective mechanisms for feedback from citizens,

and the importance of international cooperation as one of the important areas for preventing budget violations.

The author has studied the role of digital technologies in detecting and preventing criminal offences related to the use of budget funds, electronic control and audit systems that ensure the transparency of budget funds and minimise abuse, as well as the possibilities of automated tools for monitoring violations in the budgetary sphere. In addition, the author proposes areas for reforming the financial, budgetary, and economic systems aimed at improving the efficiency of budget resource use and reducing the level and number of violations in the budgetary sphere that negatively affect budget revenues and the overall state of Ukraine's economic security.

The author justifies the introduction of changes aimed at improving the effective protection of public relations with regard to the process of formation, distribution, and use of budgetary financial resources intended for the implementation of tasks and functions assigned to the state and local self-government bodies.

The work formulates specific proposals regarding the peculiarities of the application of modern digital technologies in the prevention of crime in the budgetary sphere, and proposes a significant number of amendments and additions to Articles 210 and 211 of the Criminal Code of Ukraine in particular and to criminal legislation in general, as well as proposals for improving measures and directions for preventing crime in the budgetary sphere.

Keywords: offences in the budgetary sphere, elements of a criminal offence, criminal liability, prevention of criminal offences, state budget, use of budget funds, budget expenditure, budget revenue

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Рижигов А.І. Детермінація злочинності у бюджетній сфері. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2018. № 4 (62). С. 148–152. URL : http://law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2018/28.pdf.
2. Рижигов А.І. Напрями запобігання злочинності у бюджетній сфері. *Юридична наука*. 2019. №8. Том 2. С. 133–142. URL : <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/issue/view/33/59>
3. Рижигов А.І. Нецільове використання бюджетних коштів: особливості визначення дефініції та застосування норм кримінальної відповідальності. *Юридична наука*. 2020. №3. Том 2. С. 270–277. URL : <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/view/752>.
4. Рижигов А.І. Роль сучасних цифрових технологій у запобіганні кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2021. № 6 (42). С. 299–303. URL: <https://kelmczasopisma.com/ua/viewpdf/12809>.
5. Рижигов А.І. Загальна характеристика сучасного стану рівня та структури злочинності у бюджетній сфері. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 640–643. URL: http://lsej.org.ua/7_2022/156.pdf.
6. Рижигов А.І. Особливості вдосконалення норм кримінального законодавства щодо відповідальності за привласнення, розтрату бюджетних коштів чи заволодіння ними. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 12–13 серпня 2020 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 237–239.
7. Рижигов А.І. Основні причини та умови вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ 14-15 листопад 2021 року). – Київ: Науково-дослідний

інститут публічного права, 2021. С. 134-136.

8. Рижигов А.І. Заходи фінансово-правового контролю як вид спеціально кримінологічного запобігання злочинності у бюджетній сфері. *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 19–20 жовтня 2022 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 80–82.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
 РОЗДІЛ 1. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ.....	 17
1.1. Характеристика об'єктивних і суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 210 КК України.....	17
1.2. Кримінально-правова характеристика видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону.....	45
1.3. Особливості застосування норм кримінальної відповідальності за правопорушення у бюджетній сфері та напрями його вдосконалення.....	63
Висновки до розділу 1.....	83
 РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИННОСТІ У БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ	 86
2.1. Особливості кримінологічної характеристики злочинності у бюджетній сфері та осіб, які вчиняють бюджетні кримінальні правопорушення	86
2.2. Сучасний стан та рівень злочинності у бюджетній сфері.....	98
2.3. Особливості детермінації кримінальних правопорушень у бюджетній сфері.....	109
Висновки до розділу 2.....	122
 РОЗДІЛ 3. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ	 126
3.1. Заходи запобігання кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері: вітчизняний та зарубіжний досвід.....	126

3.2. Особливості застосування сучасних цифрових технологій у запобіганні злочинності у бюджетній сфері.....	148
Висновки до розділу 3.....	157
ВИСНОВКИ.....	160
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	166
ДОДАТКИ.....	185

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- АПК** – агропромисловий комплекс
- БЕБ** – Бюро економічної безпеки
- БКУ** – Бюджетний Кодекс України
- ДБР** – Державне бюро розслідувань
- Держаудитслужба** – Державна аудиторська служба України
- Держфінмоніторинг** – Державний фінансовий моніторинг
- ЄДРСР** – Єдиний державний реєстр судових рішень
- ЗУ** – Закон України
- ККУ** – Кримінальний Кодекс України
- КМУ** – Кабінет міністрів України
- КУ** – Конституція України
- КУпАП** – Кодекс України про адміністративні правопорушення
- МФУ** – Міністерство фінансів України
- н. м. д. г.** – неоподатковуваний мінімум доходів громадян
- НАБУ** – Національне антикорупційне бюро України
- НАЗК** – Національне агентство з питань запобігання корупції
- НПА** – нормативно-правові акти
- ПДВ** – податок на додану вартість
- ПФУ** – Пенсійний Фонд України
- РПУ** – Рахункова палата України
- ШІ** – штучний інтелект
- ERP** – Enterprise Resource Planning system)
- LLMs** – Великі мовні моделі, BMM (Large language models,)
- OECD** – Organisation for Economic Cooperation and Development (Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР))

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Ефективність регулювання сфери бюджетно-фінансових відносин та загалом проведення бюджетної політики в державі безпосередньо пов'язані із порядком вирішення поставлених перед державою завдань і цілей. Реалізація ряду різних заходів, які проводяться на державному рівні та стосуються вдосконалення способів управління державними чи місцевими фінансами, впливають на результативність бюджетних витрат, використання яких повинно надавати досягнення запланованих результатів бюджетної політики.

Але, на жаль, порушення порядку використання коштів з державного чи місцевих бюджетів, порушення цільового характеру розподілу бюджетних коштів негативно впливають на різні процеси, які відбуваються в державі, підривають економічну ситуацію в державі та нівелюють загалом реформи, які проводяться в державі. Забезпечення прозорості бюджетної політики без зловживань і без порушень дає змогу впливати на підвищення якості соціальної сфери життєдіяльності.

Підтверджують актуальність обраної тематики дослідження й статистичні дані щодо результатів діяльності Держаудитслужби, її міжрегіональних територіальних органів. Так, упродовж січня-грудня 2024 року проведено 749 ревізій та 400 перевірок закупівель, під час яких перевірено майже 1,1 тис. підприємств, установ і організацій. Загальна сума виявлених фінансових порушень, що призвели до втрат фінансових і матеріальних ресурсів, становить близько 41,2 млрд грн (майже 211,0 млрд грн за аналогічний період минулого року), з них коштів бюджетів усіх рівнів і бюджетних установ – майже 6,4 млрд грн (приблизно 43,1 млрд грн). На 398 об'єктах контролю виявлено недоотримання фінансових ресурсів на загальну суму приблизно 31,6 млрд грн (майже 134,2 млрд грн), зокрема бюджетами – більше ніж 1,4 млрд грн (понад 36,9 млрд грн). Проведеними заходами державного фінансового контролю на 992 об'єктах встановлено незаконні,

нецільові витрати та недостачі ресурсів на загальну суму більше ніж 9,6 млрд грн (понад 76,8 млрд грн), зокрема за операціями з бюджетними коштами – понад 4,9 млрд грн (майже 6,2 млрд грн). Сума виявлених на 983 об'єктах контролю незаконних витрат ресурсів становить майже 8,9 млрд грн (більше ніж 73,1 млрд грн), зокрема за операціями з бюджетними коштами – близько 4,3 млрд грн (понад 5,8 млрд грн). На 88 об'єктах контролю не за цільовим призначенням проведено витрати державних ресурсів на суму приблизно 693,0 млн грн (майже 383,7 млн грн), зокрема більше ніж 378,3 млн грн (майже 200,0 млн грн) – кошти державного бюджету та понад 289,8 млн грн (більше ніж 136,3 млн грн) – місцевих бюджетів. Недостачі ресурсів виявлено на 159 об'єктах контролю на загальну суму 62,5 млн грн (майже 3,3 млрд грн)¹.

Наведені статистичні дані вказують на те, що державний бюджет та місцеві бюджети зосереджують у собі значні фінансові ресурси, які акумулюються для виконання важливих функцій у державі та громадянському суспільстві. Проте сильною перешкодою під час ефективного використання бюджетних коштів є насамперед практика їхнього нецільового використання, що негативно впливає на фінансову дисципліну, порушуючи та підриваючи її.

Крім того, порушення бюджетного законодавства, яке зумовлює застосування норм кримінальної відповідальності, підриває основи ефективного функціонування органів державної влади й органів місцевого самоврядування, оскільки перешкоджає досягненню тих цілей, які стоять перед державою.

Правопорушення, які вчиняються в бюджетній сфері, свідчать про потребу в швидкому реагуванні на такі протиправні дії та дослідженні криміналізації нецільового витрачання бюджетних коштів з метою ефективності застосування кримінального покарання за досліджувані

¹ Результати діяльності Держаудитслужби, її міжрегіональних територіальних органів за січень-грудень 2024 року. Статистичні звіти / Державна аудиторська служба України : офіційний вебсайт. URL : <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/3754>

суспільно небезпечні діяння та застосування ефективних і сучасних заходів їхнього запобігання.

Проблеми щодо дослідження кримінально-правових та кримінологічних ознак злочинності в бюджетній сфері досліджувалися в працях: П. П. Андрушка, О. М. Бандурки, А. М. Бойка, В. В. Голіни, Н. О. Гуторової, Г. В. Дідківської, О. О. Дудорова, В. М. Киричка, О. О. Константинова, Т. В. Корнякової, Ю. О. Левченка, В. А. Мисливого, Ю. С. Назар, В. А. Нечитайла, Ю. В. Нікітіна, О. І. Перепилиці, А. М. Ришелюка, В. М. Руфанової, І. А. Сікорської, О. С. Семенових, Р. Л. Степанюка, Р. М. Соскова, Є. Л. Стрельцова, В. Я. Тація, О. В. Тихонової, Д. М. Тичини, В. В. Топчія, М. І. Хавронюка Н. Я. Якимчук та інших.

Водночас потрібно відмітити, що в сучасній юридичній науці також захищено кандидатські та докторські дисертації, присвячені окремим питанням злочинності в бюджетній сфері. Так, до таких можна віднести дисертації: Р. А. Волинця («Кримінальна відповідальність за порушення бюджетного законодавства України (ст. 210 КК України)», м. Київ, 2011 р.); В. М. Руфанової («Кримінологічна характеристика та запобігання органами внутрішніх справ злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів», м. Дніпро, 2011 р.); В. А. Нечитайла («Розслідування нецільового використання бюджетних коштів», м. Київ, 2014 р.); Р. М. Соскова («Кримінологічна характеристика та запобігання органами прокуратури злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів», м. Дніпро, 2019 р.); О. О. Константинова («Кримінальна відповідальність за видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону», м. Київ, 2021 р.), О. С. Семенових («Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, видатки бюджету чи надання позик з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням», м. Харків, 2024 р.) тощо.

Проте, проаналізувавши дослідження вказаних науковців, варто зазначити, що загалом вони спрямовані на характеристики відповідальності за порушення вимог і норм бюджетного законодавства. Саме тому, враховуючи потребу в дослідженні особливостей кримінально-правової характеристики, динаміки та детермінантів злочинності в бюджетній сфері, напруга її запобігання обрана тема дослідження є актуальною та важливою як з погляду теорії, так і практики її застосування.

Вищевикладене обґрунтовує актуальність теми дисертаційного дослідження, свідчить про потребу в поглибленому вивченні проблем кримінально-правової та кримінологічної характеристики злочинності в бюджетній сфері, підкреслює його значущість для законодавчої та правозастосовної діяльності, а також теорії й практики запобігання досліджуванім кримінальним правопорушенням.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, затвердженої Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021; Порядку здійснення оцінки ефективності бюджетних програм головними розпорядниками коштів державного бюджету, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 19.05.2020 № 223; Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020; Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, затвердженої Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021; Концепції розвитку електронного урядування в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Науково-дослідного інституту публічного права від 17 листопада 2015 року (протокол № 5).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в дослідженні кримінально-правових та кримінологічних

особливостей злочинності в бюджетній сфері, аналізі теоретичних, законодавчих і правозастосовних проблем кримінальної відповідальності за його вчинення, у розробці пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення законодавства та правозастосовної практики, пов'язаної із запобіганням злочинності в бюджетній сфері.

Досягнення цієї мети вимагає вирішення таких *завдань*:

- охарактеризувати об'єктивні й суб'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 210 КК України;
- проаналізувати кримінально-правову характеристику видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону;
- розкрити особливості застосування норм кримінальної відповідальності за правопорушення в бюджетній сфері та напрями його вдосконалення;
- навести особливості кримінологічної характеристики злочинності в бюджетній сфері та осіб, які вчиняють бюджетні кримінальні правопорушення;
- провести аналіз сучасного стану та рівня злочинності в бюджетній сфері;
- дослідити особливості детермінації кримінальних правопорушень у бюджетній сфері;
- охарактеризувати заходи запобігання кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері: вітчизняний та зарубіжний досвід;
- сформулювати конкретні пропозиції щодо особливостей застосування сучасних цифрових технологій у запобіганні злочинності в бюджетній сфері.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку із застосуванням кримінальної відповідальності та запобігання кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері.

Предметом дослідження є кримінально-правова й кримінологічна

характеристики злочинності в бюджетній сфері та заходи її запобігання.

Методи дослідження обрано з огляду на поставлені в дисертації мету й завдання з урахуванням об'єкта та предмета дослідження. *Діалектичний метод* забезпечив комплексне дослідження правового регулювання кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення в бюджетній сфері та напрямів його запобігання. Також надав змогу динамічно розглянути кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210 та 211 КК України, й питання кримінальної відповідальності за правопорушення в бюджетній сфері, а також встановити їхній взаємний зв'язок і обумовленість під час здійснення заходів запобігання (розділи 1, 2, 3); *методи системного аналізу та системно-структурний* використовувалися під час аналізу нормативно-правового регулювання здійснення бюджетного процесу та системи законодавчих і підзаконних актів, а також у процесі аналізу елементів кримінально-правової характеристики статей 210 та 211 КК України та їхньої кримінологічної характеристики (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1); *формально-логічний метод* сприяв дослідженню особливостей кримінологічних і кримінально-правових ознак складів кримінальних правопорушень щодо порушень у бюджетній сфері (розділи 1, 2, 3); *порівняльно-правовий метод* дав змогу виявити властиві нормам вітчизняного законодавства недоліки щодо виявлення та притягнення до відповідальності осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення в бюджетній сфері в Україні, порівняно з відповідними нормами в законодавстві окремих зарубіжних країн; *статистичний метод* сприяв опрацюванню емпіричної бази як джерела надходження відомостей про предмет дослідження; *соціологічний метод* застосовувався під час вивчення узагальнених даних з опрацьованих кримінальних проваджень щодо застосування на практиці кримінальної відповідальності за порушення вимог законодавства в бюджетній сфері, а також у процесі дослідження вироків судів за аналізовані кримінальні правопорушення (розділи 1, 2, 3); *формально-юридичний метод* дав змогу розкрити питання особливостей

кваліфікації кримінальних правопорушень, передбачених статтями 210 та 211 КК України, та розмежувати їх від інших суміжних складів кримінальних правопорушень, обґрунтувати висновки й пропозиції щодо внесення змін і доповнень до законодавчих актів України щодо запобігання порушенням законодавчих та інших нормативно-правових актів у бюджетній сфері (розділи 1, 2, 3).

Нормативну основу дослідження становили: Конституція України, закони й підзаконні нормативно-правові акти України, Кримінальний кодекс України, Бюджетний кодекс України, рішення Ради Національної безпеки і оборони України, міжнародні нормативно-правові акти та міжнародні договори, стороною яких є держава Україна, та інші нормативно-правові документи, що стосуються бюджетної сфери та видатків з державного й місцевих бюджетів.

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнені дані вивчення й аналізу вироків судів першої інстанції, ухвал апеляційної та касаційної інстанції з кримінальних проваджень щодо нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їхнім перевищенням і видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону; статистичні дані судової практики Верховного Суду, що стосуються предмета дослідження, статистичні дані Офісу Генерального прокурора України за період з 2017 до 2025 рр., статистичні дані Державної судової адміністрації України за період з 2017 до 2025 рр., узагальнені інформаційні дані Рахункової палати України за період з 2017 до 2025 рр. та аналітика Бюро економічної безпеки України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним дослідженням, яке поєднує кримінально-правову та кримінологічну характеристики злочинності в бюджетній сфері, на підставі якого сформульовано нові наукові положення, висновки та пропозиції, зокрема:

найважливішими результатами проведеного наукового дослідження, що зумовлюють його новизну й визначають особистий внесок автора в розроблення зазначеної проблематики, є такі положення, висновки й пропозиції:

вперше:

- запропоновано внести зміни до КК України за допомогою доповнення його статтею 210-1 «Нецільове використання коштів державних позабюджетних фондів» та наведена запропонована редакція статті;

- подано обґрунтування доповнення КК України окремою статтею 191-1 «Привласнення, розтрата бюджетних коштів або заволодіння ними шляхом зловживання службовим становищем» та наведена запропонована редакція статті;

- запропоновано внести зміни до чч. 2 і 3 примітки статті 210 КК України через зміни розміру великого й особливо великого розміру бюджетних коштів і наведена запропонована редакція примітки до статті;

- запропоновано внести зміни до санкції статті 210 КК України та передбачити додатковий вид покарання за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їхнім перевищенням, крім позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, ще й конфіскацію майна у разі вчинення в особливо великих розмірах;

- наведено доцільність змінити розмір нецільового використання бюджетних коштів через зміни порогу криміналізації, тобто зменшення мінімальної суми для визнання діяння кримінальним правопорушенням з 1 000 н.м.д.г. до 500 н.м.д.г.;

- обґрунтовано потребу у встановленні мінімального розміру шкоди, з якого настає кримінальна відповідальність за статтею 211 КК України, та доцільність ввести поняття суттєвості шкоди й потребу у внесенні змін до ч. 1 ст. 211 КК України щодо закріплення саме «видання службовою особою

нормативно-правового акта», а не нормативно-правових актів, як закріплює чинна редакція нині;

- сформульовано авторське визначення «правопорушення в бюджетній сфері», під якими розглядається сукупність суспільно небезпечних діянь, що посягають на належне здійснення фінансової діяльності держави та встановлений порядок формування, розподілу й використання бюджетних коштів, призначених для реалізації соціально-економічних, управлінських та інших функцій, що забезпечують життєдіяльність держави, органів місцевого самоврядування й громадянського суспільства;

- обґрунтовано доцільність розроблення єдиної Комплексної програми запобігання правопорушенням у бюджетній сфері та ризикам вчинення таких правопорушень;

удосконалено:

- наукове обґрунтування щодо потреби в розширенні переліку кваліфікуючих ознак, додавши настання тяжких наслідків через нецільове використання бюджетних коштів, під яким потрібно визнавати погіршення матеріального становища громадян, шкоду їхньому здоров'ю, підлив нормальної діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування чи установ, техногенні чи екологічні аварії, які настали внаслідок нецільового використання коштів тощо;

- пропозиції щодо потреби в уточненні диспозиції об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 211 КК України, а саме пропозиція чітко визначити види актів, видання яких може спричинити кримінальну відповідальність і потребу в уточненні поширення кримінальної відповідальності й на колегіальні органи, які беруть участь у бюджетному процесі;

- доцільність уточнення й визначення суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого статтею 211 КК України, та вдосконалення чіткого формулювання форми вини за допомогою встановлення можливості притягнення до кримінальної відповідальності за видання нормативно-

правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, а також і з необережною формою вини, якщо шкода значна й була об'єктивно передбачуваною;

- розширення диспозиції статті 210 КК України щодо визначення форм і способів вчинення нецільового використання бюджетних коштів як окремих кваліфікуючих чи особливо кваліфікуючих ознак;

- пропозиції щодо обов'язкового фінансового моніторингу операцій із бюджетними коштами, проведення перевірки державних аудитів у кримінальних провадженнях за статтею 210 КК України та запровадження цифрового контролю за бюджетними витратами;

- характеристику структури злочинності в бюджетній сфері, визначення найбільш поширених кримінальних правопорушень у цій сфері та методи проведення фінансово-правового контролю як виду спеціально кримінологічного запобігання злочинності в бюджетній сфері;

- впровадження електронних систем контролю за бюджетними видатками, цифровізація процесів контролю за ефективним і цільовим призначенням видатків державного й місцевих бюджетів, посилення фінансового контролю та проведення ефективного аудиту державних установ і підприємств, моніторингу ризиків фінансових правопорушень і використання аналітичних інструментів для виявлення підозрілих операцій;

дістали подальшого розвитку:

- визначення й класифікація причин і умов злочинності в бюджетній сфері та чітка детермінація кримінальних бюджетних правопорушень, яка потребує швидкого впливу й реагування з метою мінімізації ризиків вчинення порушень у бюджетній сфері;

- пропозиції щодо напрямів реформування фінансової та економічної систем, основною метою яких є підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів і зниження рівня та кількості бюджетних правопорушень, які негативно впливають на наповнення бюджету й загалом на економічну безпеку України;

– дослідження щодо потреби в проведенні такого методу здійснення фінансово-правового контролю, як проведення антикорупційного контролю, та заходів внутрішнього контролю, які проводяться фінансовими підрозділами державних установ і підприємств;

– напрями запобігання злочинності в бюджетній сфері та комплекс заходів на рівні державної політики, правоохоронних органів, фінансового контролю й громадського нагляду з метою запобігання злочинності в бюджетній сфері.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані в різних сферах діяльності, зокрема в:

– *правозастосовній діяльності* – висновки та пропозиції, які будуть сформульовані в дисертаційному дослідженні, можуть бути використані під час удосконалення норм чинного кримінального законодавства України, а саме щодо кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення в бюджетній сфері;

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого поглиблення досліджень проведення розробки проблем запобігання та попередження злочинності в бюджетній сфері;

– *освітньому процесі* – під час викладання курсів «Кримінальне право України (загальна частина)», «Кримінально-правова характеристика корупції», «Кримінальне право України (особлива частина)», «Кримінологія», «Злочинність в Україні та теоретичні основи її запобігання» та в процесі підготовки лекцій, підручників, методичних рекомендацій і навчальних посібників з питань попередження та кваліфікації кримінальних правопорушень загалом та в бюджетній сфері зокрема (акт впровадження Державного податкового університету від 8 квітня 2024 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданнях відділів Науково-дослідного інституту публічного права. Результати дослідження були оприлюднені на трьох міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Виклики

сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.), «Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України» (м. Київ, 14–15 листопад 2021 року), «Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України» (м. Київ, 19–20 жовтня 2022 р.).

Публікації. Основні наукові результати дисертації викладені у 8 наукових публікаціях, серед яких чотири статті, опубліковані в юридичних фахових виданнях України, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України, одна – в іноземному фаховому виданні, три тези доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із вступу, анотації, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 188 сторінок, з них основний текст – 165 сторінок, список використаних джерел – 19 сторінок (140 найменувань) та 2 додатки на 4 сторінках.

РОЗДІЛ 1

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ

1.1. Характеристика об'єктивних і суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 210 КК України

Актуальність дослідження кримінально-правової характеристики бюджетних правопорушень полягає в тому, що вони поширюються на різні сфери суспільного життя, стосуються різних напрямків діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування та мають окрему складність у кваліфікації. Так можна відмітити проблему відмежування таких кримінальних правопорушень від суміжних кримінально-караних діянь, для прикладу посадових чи службових кримінальних правопорушень. Небезпечність посягань, що включають у себе бюджетні правопорушення стосуються фактів зловживань посадовими чи службовими повноваженнями, а в окремих випадках виступають і як детермінанти корупційних правопорушень.

Бліхар М. та Матвієнко Я. відмічають, що бюджетні правопорушення є значущою складовою фінансово-правової системи в Україні, яка регулює бюджетний процес і фінансові відносини між учасниками цього процесу [4, с. 184].

Так, зокрема підтверджують негативні наслідки вчинення правопорушень у бюджетній сфері і факти виявлених таких правопорушень. Зокрема, аналітики Бюро економічної безпеки України в ході аналітично-пошукової роботи та в рамках відпрацювання рішення Ради Національної безпеки і оборони України «Про додаткові заходи щодо забезпечення доступності лікарських засобів для українців, введеного в дію Указом Президента України від 12.02.2025 № 82/2025, встановили факти нецільового використання бюджетних коштів державним підприємством,

підпорядкованим Міністерству охорони здоров'я України. Установа займається забезпеченням закладів товарами медичного призначення, зокрема медичними виробами, засобами для діагностики, паливно-мастильними матеріалами тощо. У ході аналізу господарської діяльності держпідприємства виявлено, що посадові особи закупили понад 2,4 мільйона одиниць товарів широкого вжитку та косметологічного обладнання, які не мають жодного відношення до медичної діяльності. Йдеться про татуювальні машини та картриджи до них, косметику, апарати для косметологічних процедур, масажери та телефони торгової марки Apple. Після закупівлі останніх підприємство деякий час зберігало гаджети на складах, а потім реалізовувало за значно нижчою вартістю. Встановлено також, що компанія не надавала жодних послуг із використанням закупленого обладнання, товари переважно залишились на складах без реалізації. Загалом закупівлі впродовж тривалого періоду проводилися у пов'язаних компаній, серед яких підприємства з ознаками фіктивності, які вже фігурували у кримінальних провадженнях. Одне з них раніше очолював колишній керівник згадуваного державного підприємства, що свідчить про можливе зловживання службовим становищем та корупційний ризик. За попередніми підрахунками, державі завдано збитків на суму понад 262 млн грн. Наразі аналітики Бюро економічної безпеки України повідомили про встановлені факти правопорушень Державну податкову службу України, Державну аудиторську службу України та Міністерство охорони здоров'я України та рекомендували провести державний фінансовий аудит щодо встановлення залишків товарів на складах, а також задля вжиття відповідних управлінських рішень [49].

Аналітики Територіального управління Бюро економічної безпеки у м. Києві під час моніторингу публічних закупівель виявили більше ніж на 170 млн грн порушень у двох тендерах на капітальний ремонт будівель одного із коледжів міста Києва. У тендерній документації фахівці БЕБ встановили низку порушень, що стосуються учасника закупівлі. Зокрема виявлено ризик невиконання робіт та завищення ціни на матеріальні ресурси.

Аналітики Бюро скерували на адресу розпорядника державних коштів рекомендаційний лист із виявленими ризиками. Надалі рекомендації Територіального управління БЕБ у м. Києві щодо упередження фактів нераціонального використання бюджетних коштів під час воєнного стану в Україні враховано, а сама процедура закупівлі скасована [1].

Як вірно зауважує Куц А., питання недоцільних закупівель та неефективного бюджетного планування стоїть надзвичайно гостро. Українці виходять на пікети, вимагаючи спрямувати бюджетні кошти на забезпечення армії – замість перекладання бруківки чи зйомок кіно. Своєю чергою, депутати реєструють законопроекти з ідеями, як вдосконалити держфінконтроль. Переважно пропонують переглянути, що вважати порушеннями у закупівлях, як гарантувати виконання вимог державних аудиторів та підретушувати недоліки моніторингів [54].

Гетманець О.П. зауважує, що в умовах реформування фінансової системи країни та проведення адміністративної реформи в Україні суттєво підвищується рівень вимог к процедурі розгляду бюджетних порушень і злочинів та забезпеченню законності бюджетного процесу. Принцип відповідальності учасників бюджетного процесу, який встановлюється нормами Бюджетного кодексу України, може працювати в межах надання контролюючим суб'єктам відповідних прав і обов'язків, і організації таких умов контрольної діяльності в яких кожен учасник бюджетного процесу дотримується вимог законодавства на кожній стадії бюджетного процесу. Проте, кількість бюджетних правопорушень та злочинів збільшується, що має негативний вплив на надходження коштів до бюджетів, що складають бюджетну систему країни [21, с. 160].

Загалом, слід відмітити, що у чинному кримінальному законодавстві відсутні спеціальні склади кримінальних правопорушень, які б передбачали кримінальну відповідальність саме за вчинення суспільно небезпечних протиправних діянь у бюджетній сфері. Так само не ведеться й окремий статистичний облік таких правопорушень. У зв'язку з цим виявлені

правоохоронними органами кримінальні правопорушення кваліфікуються за різними статтями Кримінального кодексу України, залежно від характеру та ознак правопорушення. Це можуть бути зловживання службовим становищем, шахрайство, нецільове використання бюджетних коштів тощо.

Тому, однозначно, доцільно внести зміни, які будуть спрямовані на підвищення ефективності захисту суспільних відносин, що виникають у процесі формування, розподілу та використання бюджетних фінансових ресурсів, призначених для реалізації державою та органами місцевого самоврядування покладених на них завдань і функцій. Зокрема, це може полягати у впровадженні спеціальних складів кримінальних правопорушень, які передбачають кримінальну відповідальність саме за вчинення суспільно небезпечних діянь у бюджетній сфері, а також у їх кодифікації та виділенні в окремий розділ кримінального законодавства.

Адже, законодавець відносить нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням до кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.

Використання бюджетних коштів не за призначенням, тобто спрямування їх на потреби, що не відповідають умовам, передбаченим затвердженим бюджетом, бюджетним призначенням чи асигнуванням, кошторисом доходів і видатків чи іншими правовими підставами, є підставою для притягнення посадових осіб – отримувачів бюджетних коштів – до адміністративної або кримінальної відповідальності.

Безперечно, родовим об'єктом зазначених кримінальних правопорушень у бюджетній сфері виступає фінансова діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Йдеться, зокрема, про їхню діяльність, спрямовану на реалізацію фінансової політики держави шляхом формування, перерозподілу та використання бюджетних грошових ресурсів, що забезпечують виконання покладених на державу і органи місцевого самоврядування функцій та завдань.

Особа несе кримінальну відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення бюджетних видатків або надання кредитів з бюджету без належних бюджетних призначень чи з їх перевищенням лише у випадку, якщо сума бюджетних коштів, які стали предметом правопорушення перевищує розмір у тисячу і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Якщо ж обсяг використаних коштів становить менше цієї межі, відповідні порушення бюджетного законодавства кваліфікуються як адміністративні правопорушення і тягнуть за собою відповідальність згідно зі статтею 164-12 Кодексу України про адміністративні правопорушення [45].

Князєв С.В наводить аналіз поглядів окремих науковців щодо предмету злочинного посягання, так зокрема відмічає, що А. П. Шеремет слушно наголошує, що ознаки предмета посягання мають значення для компенсації матеріальних збитків, завданих злочином, а його характеристика важлива для встановлення особи злочинця тоді: 1) коли викрадення предмета свідчить про знання призначення й можливостей використання; 2) коли викрадення свідчить про знання злочинцем вартості чи особливих властивостей предмета посягання; 3) якщо має місце заволодіння предметами з особливими властивостями; 4) коли за предметом посягання можна робити висновок про специфічну мету заволодіння; 5) коли до предмета посягання має доступ певне обмежене коло осіб [43, с. 146; 128, с. 343].

Окрім цього, звертає увагу на думку Р. І. Сибірної, А. В. Сибірного та О. В. Хомів, які до ознак, що характеризують бюджетні кошти як предмет посягання, відносять: 1) кошти мають бути внесеними до складу бюджету (фінансового плану), віднесеними до певної статті доходів або видатків; 2) досягнення суми бюджетних коштів кваліфікуючого розміру, тобто мати великий (у тисячу і більше разів перевищувати неоподаткований мінімум доходів громадян) чи особливо великий (у три тисячі і більше разів перевищувати неоподаткований мінімум доходів громадян) розмір; 3) визначення джерел одержання та напрямів витрачання одним або кількома з

чинних нормативно-правових актів і планових документів (БК України; законами; підзаконними актами вищих органів влади; рішеннями про місцевий бюджет; розписами бюджетів; планами асигнувань; кошторисами доходів і видатків; документами, згідно з якими виділено кошти з бюджету або бюджетної установи іншим установам, підприємствам, організаціям; планами використання БК тощо) [43, с. 146; 108, с. 99].

Проте однієї лише обізнаності з особливостями об'єкта злочинного посягання недостатньо для належної організації процесів виявлення, документування та ефективного розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у бюджетній сфері. Успішна протидія таким кримінальним правопорушенням вимагає від працівників правоохоронних органів не лише базових знань з кримінального права, а й комплексної обізнаності з чинним законодавством, яке регулює бюджетний процес, механізми управління публічними фінансами, особливості ведення господарської діяльності у публічному секторі, зокрема в частині здійснення державних закупівель.

На сучасному етапі правове регулювання цієї сфери здійснюється як на законодавчому, так і на підзаконному рівнях, що обумовлює необхідність постійного оновлення професійної підготовки слідчих, прокурорів, оперативних працівників, суддів та фахівців органів фінансового контролю.

Серед ключових законодавчих актів, що регламентують відповідні правовідносини, варто виокремити такі:

Бюджетний кодекс України, який закладає правову основу функціонування бюджетної системи держави, визначає її принципи, структуру, процедури складання та виконання бюджету, механізми фінансування бюджетного дефіциту, управління державним боргом, а також регламентує повноваження учасників бюджетного процесу на різних рівнях (державному та місцевому).

Закон України «Про публічні закупівлі» [89], який запровадив системну реформу у сфері закупівель, зокрема через створення прозорості

електронної платформи «ProZorro», що дозволяє відслідковувати процеси закупівель у режимі реального часу, зменшує можливості для корупційних зловживань та забезпечує рівний доступ до публічних ресурсів.

Закон України «Про відкритість використання публічних коштів» [71], який встановлює обов'язок для розпорядників бюджетних коштів, підприємств державної та комунальної форми власності, а також державних фондів забезпечувати відкритість інформації щодо запланованих та фактичних витрат, оприлюднюючи її на Єдиному веб-порталі використання публічних коштів (spending.gov.ua). Це створює додаткові можливості для громадського та журналістського контролю.

Закон України «Про Рахункову палату», що закріплює статус цього органу як незалежного суб'єкта зовнішнього державного фінансового контролю, який від імені Верховної Ради України здійснює аудит надходжень до державного бюджету та ефективності використання бюджетних коштів.

Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [86], який визначає правовий статус органів державного фінансового контролю (зокрема, Державної аудиторської служби), їхні повноваження, форми і методи роботи: фінансовий аудит, ревізії, інспектування, моніторинг дотримання бюджетного законодавства, а також правила взаємодії з іншими органами контролю. Окрему увагу в цьому законі приділено регулюванню правового статусу посадових осіб, відповідальності за порушення у сфері державного фінансового контролю та процедурі розгляду скарг на їхні дії.

Таким чином, успішна реалізація правоохоронної функції щодо протидії злочинності у бюджетній сфері вимагає міждисциплінарного підходу, поєднання кримінально-правової підготовки з глибоким розумінням бюджетного, фінансового, господарського та адміністративного законодавства. Це дає змогу не лише виявляти й розкривати

правопорушення, а й ефективно запобігати їм на етапі формування та реалізації бюджетних рішень.

Необхідно проаналізувати суму бюджетних коштів, які можуть бути об'єктом злочинного посягання, саме за ст. 210 КК України. Відповідно до ст. 7 ЗУ «Про Державний бюджет України на 2025 рік» сума прожиткового мінімуму для працездатних громадян складає 3028 грн. [74]. Тобто розмір неподаткованого мінімуму доходів громадян в цілях кваліфікації кримінальних правопорушень станом на 2025 рік становить 1514 грн. Таким чином бюджетні кошти у великих розмірах складають суму у розмірі понад 1 514 000 грн., тобто все, що менше цієї суми кваліфікується як склад адміністративного правопорушення.

Проте, на нашу думку, доцільно змінити розмір нецільового використання бюджетних коштів, шляхом зміни порогу криміналізації (тобто зменшення мінімальної суми для визнання діяння кримінальним правопорушенням з 1000 н.м.д.г. до 500 н.м.д.г. Ми вважаємо, що можливість притягнення особи саме до кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів матиме результативність та зменшить кількість зловживань у цій сфері.

Але окремо хотілося б відмітити про відповідальність службових осіб за нецільове використання коштів позабюджетних фондів.

Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 210 КК України характеризується вчиненням однієї з таких суспільно небезпечних дій, які передбачені у диспозиції статті:

- 1) нецільове використання бюджетних коштів;
- 2) здійснення видатків бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч БК чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік;
- 3) надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч БК чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік.

Диспозиція цієї кримінально-правової норми є бланкетною. Для з'ясування змісту основних ознак об'єктивної сторони необхідно звернутися до норм бюджетного законодавства України.

Розглянемо детальніше кожне із зазначених діянь, яке включається до об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення.

Бюджетний кодекс України розуміє під бюджетним призначенням повноваження, надане головному розпоряднику бюджетних коштів цим Кодексом, законом про Державний бюджет України або рішенням про місцевий бюджет, що має кількісні, часові і цільові обмеження та дозволяє надавати бюджетні асигнування. Бюджетні призначення є складовою бюджетного механізму, застосовуваного в державі з метою реалізації бюджетної політики, який відображає конкретну спрямованість бюджетних відносин на певному етапі соціально-економічного розвитку. Він є сукупністю заходів, застосовуваних органами державної влади, органами місцевої влади та органами місцевого самоврядування з метою організації бюджетних відносин та забезпечення належних умов для економічно-соціального розвитку країни. Будь-яке бюджетне зобов'язання можна здійснювати лише за наявності відповідного бюджетного призначення. Бюджетне зобов'язання - це будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, згідно з якими необхідно здійснити платежі протягом цього ж періоду або в майбутньому. Розпорядники бюджетних коштів мають право протягом року укладати договори (брати зобов'язання) та здійснювати видатки за загальним фондом кошторисів виключно у межах бюджетних асигнувань, установлених законом України про Державний бюджет України та рішенням відповідної ради про місцевий бюджет на відповідний рік, а за спеціальним фондом - у межах бюджетних асигнувань, установлених законом України про Державний бюджет України або рішенням відповідної

ради про місцевий бюджет на відповідний рік, але з урахуванням фактичних надходжень [8].

Згідно із нормами Постанови КМУ «Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ» кошторис має такі складові частини: загальний фонд, який містить обсяг надходжень із загального фонду бюджету та розподіл видатків за повною економічною класифікацією видатків бюджету на виконання бюджетною установою основних функцій або розподіл надання кредитів з бюджету за класифікацією кредитування бюджету; спеціальний фонд, який містить обсяг надходжень із спеціального фонду бюджету на конкретну мету та їх розподіл за повною економічною класифікацією видатків бюджету на здійснення відповідних видатків згідно із законодавством, а також на реалізацію пріоритетних заходів, пов'язаних з виконанням установою основних функцій, або розподіл надання кредитів з бюджету згідно із законодавством за класифікацією кредитування бюджету [83].

Згідно із нормами Інструкції з підготовки бюджетних запитів, яка визначає підходи до розрахунку та розподілу граничних показників видатків державного бюджету та надання кредитів з державного бюджету на середньостроковий період, встановлює порядки складання та аналізу бюджетних запитів для підготовки проекту Державного бюджету України, головний розпорядник, який реалізує бюджетні програми за загальнодержавними видатками та кредитуванням, складає і подає до Мінфіну бюджетний запит окремо за відповідним кодом відомчої класифікації видатків та кредитування бюджету [78].

Відповідно до Порядку реєстрації та обліку бюджетних зобов'язань розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів в органах Державної казначейської служби України розпорядники бюджетних коштів беруть бюджетні зобов'язання в межах бюджетних асигнувань, установлених кошторисами (планами використання бюджетних коштів), з

урахуванням планів асигнувань (за винятком надання кредитів з бюджету) загального фонду бюджету, планів надання кредитів із загального фонду бюджету, планів спеціального фонду бюджету (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків), помісячних планів використання бюджетних коштів відповідно до статті 48 Бюджетного кодексу України. За спеціальним фондом бюджету розпорядники бюджетних коштів беруть бюджетні фінансові зобов'язання виключно в межах відповідних фактичних надходжень спеціального фонду бюджету (відкритих асигнувань (виділених коштів), залишків коштів на спеціальних реєстраційних рахунках розпорядників бюджетних коштів (в частині власних надходжень) та бюджетних асигнувань, встановлених кошторисами (планами використання бюджетних коштів) з урахуванням планів спеціального фонду бюджету (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків), помісячних планів використання бюджетних коштів. За бюджетними програмами, які здійснюються із залученням державою кредитів (позик) від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних проектів, термін дії яких завершується у поточному бюджетному періоді, розпорядники бюджетних коштів мають право брати відповідні бюджетні зобов'язання у четвертому кварталі поточного бюджетного періоду понад фактичні надходження таких кредитів (позик) за умови наявності письмової згоди кредитора на оплату цих зобов'язань протягом першого кварталу наступного бюджетного періоду [69].

Після надання відповідних повноважень на етапі виконання бюджету головний розпорядник бюджетних коштів отримує бюджетні призначення, які затверджуються законом про Державний бюджет України (або рішенням про місцевий бюджет). Надалі він ухвалює рішення щодо передачі частини своїх повноважень розпорядникам бюджетних коштів нижчого рівня та/або одержувачам бюджетних коштів, а також у визначеному порядку розподіляє та доводить до них обсяги бюджетних асигнувань. В свою чергу, бюджетне

асигнування стосується перш за все визначеного обсягом, строком та цільовим призначенням права розпорядника бюджетних коштів, що надається на підставі відповідного бюджетного призначення, для взяття зобов'язань за рахунок бюджету та здійснення пов'язаних з ними видатків. Тобто, розпорядник бюджетних коштів готує та затверджує кошторис, який є головним фінансовим документом установи, що визначає на певний бюджетний період межі повноважень щодо отримання доходів і розподілу бюджетних асигнувань. Через кошторис установлюються обсяги видатків, які можуть бути використані на прийняття зобов'язань та проведення платежів для реалізації функцій установи та досягнення запланованих результатів згідно з бюджетними призначеннями.

Таким чином, кримінальне правопорушення, яке передбачене статтею 210 Кримінального кодексу України, полягає у використанні бюджетних коштів у спосіб, що суперечить установленим у законодавстві бюджетним призначенням і асигнуванням.

Нецільове використання бюджетних коштів полягає у витрачанні їх на потреби, які не відповідають затвердженим у встановленому законодавством порядку напрямам, призначенням та фінансовим планам. Зокрема, така форма порушення має місце тоді, коли грошові ресурси державного або місцевого бюджету використовуються:

- всупереч бюджетним призначенням, які закріплені у Законі України про Державний бюджет на відповідний рік або у відповідному рішенні органу місцевого самоврядування про місцевий бюджет. Це означає, що кошти були спрямовані на потреби чи проєкти, не передбачені затвердженими розпорядженнями;

- в розріз з напрямками видатків, визначеними у паспортах бюджетних програм, що є обов'язковими у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі. У такому випадку фінансування здійснюється поза межами тих результатів, цілей чи заходів, що були чітко визначені у програмі;

– всупереч затвердженим бюджетним асигнуванням, які конкретизовані у фінансових документах, що стосуються бюджету, кошторису бюджетної установи або плану використання бюджетних коштів. Це охоплює ситуації, коли видатки проводяться з перевищенням передбачених сум, у невизначені строки або на інші, нецільові заходи, що не відповідають затвердженим розрахункам і планам.

Таким чином, нецільове використання бюджетних коштів є не просто технічним порушенням фінансової дисципліни, а проявом серйозного відхилення від принципів ефективного, раціонального та законного управління публічними фінансами, що тягне за собою юридичну відповідальність у залежності від тяжкості та обсягу завданої шкоди.

Таким чином, вказане порушення бюджетного законодавства виявляється в ситуаціях, коли бюджетні кошти використовуються на цілі, які жодним чином не передбачені чинними нормативно-правовими актами у сфері бюджетного регулювання. Це, зокрема, стосується випадків, коли витрати здійснюються поза межами визначених у відповідному бюджетному періоді напрямів фінансування, а також тоді, коли розпорядники або одержувачі бюджетних коштів перевищують встановлені для них обсяги асигнувань чи бюджетних зобов'язань.

Такі дії прямо суперечать вимогам Бюджетного кодексу України, положенням Закону України «Про Державний бюджет» на відповідний рік, рішенням органів місцевого самоврядування про затвердження місцевих бюджетів, а також порушують фінансові плани і нормативи, закріплені в офіційних документах – паспортах бюджетних програм, бюджетному розписі, кошторисах бюджетних установ або планах використання бюджетних коштів.

Усі ці документи виступають не лише організаційно-фінансовими інструментами розподілу бюджетних ресурсів, а й мають нормативне значення, визначаючи правові межі та умови використання бюджетних коштів. Тому їхнє ігнорування чи відступ від встановлених ними правил

розцінюється як істотне порушення бюджетної дисципліни, що може кваліфікуватися як адміністративне або кримінальне правопорушення – залежно від обсягу заподіяної шкоди та правового статусу особи правопорушника.

Як бачимо до диспозиції статті належать витрати з бюджету без передбачених бюджетних призначень або з їх перевищенням, всупереч положенням Бюджетного кодексу України (БК) чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік, становлять фінансування програм або заходів, які не затверджені в бюджеті або перевищують встановлені межі. До таких видатків не належать: погашення боргу, надання бюджетних кредитів, депозитні операції, придбання цінних паперів, повернення надміру сплачених платежів, податків тощо (п. 13 ч. 1 ст. 2 БК).

Дічкова О.В., зауважує, що будь-які порушення бюджетного законодавства на стадії складання проекту бюджету є логічним продовженням порушень на наступних етапах. Бюджет, який починає складатися на першій стадії – це фактично план-прогноз із бажаними, очікуваними наслідками, тому він не може містити надзвичайно точних нормативів, але прагнути цього необхідно, а цьому сприятиме належна діяльність відповідних органів. Коло суб'єктів, які приймають участь у складанні проектів бюджетів велике. При цьому суб'єкти реалізують надані законодавством права та обов'язки самостійно, від свого імені і відповідно відповідальність за невиконання таких прав та обов'язків на даній стадії повинні нести самостійно [29, с. 447].

Для наявності складу цього правопорушення необхідно встановити: Витрати здійснено без передбаченого призначення або з перевищенням його меж. Такі дії суперечать БК чи закону про Державний бюджет на відповідний рік. Водночас, витрати в межах бюджетних призначень, але з порушенням розписів, кошторисів або паспортів бюджетних програм, не охоплюються цією формою порушення, а за наявності відповідних ознак можуть кваліфікуватися як нецільове використання бюджетних коштів.

Саме, що стосується перевищення сум видатків щодо бюджетних коштів і виявили нещодавно аналітики БЕБ. А саме, під час аналітично-пошукової роботи було виявлено тендер на закупівлю програмного забезпечення за значно завищеною вартістю. Тендер оголосило Державне підприємство «Ліси України». Йдеться про послуги з впровадження системи автоматизації бізнес-процесів типу ERP (Enterprise Resource Planning system) очікуваною вартістю майже 240 млн грн. Фахівці Бюро виявили потенційні ризики завищення очікуваної вартості закупівлі більше ніж на 180 млн грн. «Окрім того, аналітики зафіксували ознаки встановлення дискримінаційних вимог до учасників тендеру. Це може свідчити про штучне створення умов для перемоги конкретного учасника публічної закупівлі». Подібні дії посадовців порушують принципи закупівлі щодо максимальної економії, ефективності та пропорційності, а також недискримінації учасників та рівного ставлення до них, що визначені пунктами 2 та 4 частини першої статті 5 Закону України «Про публічні закупівлі». З метою підвищення ефективності прийняття управлінських рішень, упередження неефективного використання бюджетних коштів та можливих зловживань, аналітики БЕБ направили рекомендаційні листи з пропозицією перевірити зазначену закупівлю ДП «Ліси України» до Державної аудиторської служби України та Антимонопольного комітету України [92].

Надання кредитів з бюджету без бюджетних призначень або з перевищенням їх обсягів є формою нецільового використання коштів. Згідно з п. 31 ч. 1 ст. 2 БК, бюджетне кредитування – це операції з надання коштів на умовах повернення, платності та строковості, включно з бюджетними позичками і фінансовою допомогою на поворотній основі.

Відповідно до ст. 23 БК та постанови КМУ № 18 від 12.01.2011 «Про затвердження Порядку передачі бюджетних призначень, перерозподілу видатків бюджету і надання кредитів з бюджету» кредитування в межах загального обсягу призначень за бюджетними програмами здійснюється на підставі відповідного рішення органу виконавчої влади, погодженого з

бюджетним комітетом. Таким чином, порушення полягає в: наданні кредитів без затверджених бюджетом призначень; наданні кредитів понад встановлені обсяги.

Порядок передачі бюджетних призначень, перерозподілу видатків бюджету і надання кредитів з бюджету визначає механізм передачі бюджетних призначень, перерозподілу видатків бюджету і надання кредитів з бюджету, передбачених частинами шостою, восьмою та п'ятнадцятою статті 23 Бюджетного кодексу України, якщо інше не передбачено законом про Державний бюджет України, а саме: передачі бюджетних призначень від одного головного розпорядника бюджетних коштів до іншого; передачі нерозподілених бюджетних призначень на визначену в законі про Державний бюджет України мету між головними розпорядниками; перерозподілу видатків бюджету і надання кредитів з бюджету за бюджетними програмами, включаючи резервний фонд бюджету, додаткові дотації та субвенції (з урахуванням частини шостої статті 108 Бюджетного кодексу України), у межах загального обсягу бюджетних призначень головного розпорядника бюджетних коштів, а також збільшення видатків розвитку за рахунок зменшення інших видатків (окремо за загальним та спеціальним фондами бюджету) за бюджетною програмою. Перерозподіл видатків бюджету і надання кредитів з бюджету за бюджетними програмами, включаючи резервний фонд бюджету, додаткові дотації та субвенції (з урахуванням частини шостої статті 108 Бюджетного кодексу України), у межах загального обсягу бюджетних призначень головного розпорядника бюджетних коштів, а також збільшення видатків розвитку за рахунок зменшення інших видатків (окремо за загальним та спеціальним фондами бюджету) за бюджетною програмою здійснюються за рішенням Кабінету Міністрів України (Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації, виконавчого органу відповідної місцевої ради), погодженим з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету (відповідною комісією Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевої ради) [68].

Кредитуванні в межах призначень, але без погодженого рішення уповноваженого органу – що також кваліфікується як нецільове використання бюджетних коштів відповідно до ч. 1 ст. 210 КК України.

Кримінальне правопорушення, що передбачене ч. 1 ст. 210 Кримінального кодексу України, вважається закінченим з моменту вчинення хоча б одного з передбачених у цій нормі діянь, за умови, що об'єктом посягання є бюджетні кошти у великих розмірах, тобто сума, що перевищує тисячу неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (п. 2 примітки до ст. 210 КК). Якщо ж одна дія особи містить ознаки кількох порушень, передбачених ч. 1 ст. 210 КК, це не змінює правову кваліфікацію, однак враховується при визначенні міри покарання. У разі вчинення декількох порушень бюджетного законодавства в межах єдиного умислу (наприклад, перевищення бюджетних призначень і одночасне надання кредитів з бюджету з порушенням БК України), вважається, що мало місце продовжуване кримінальне правопорушення, а розмір шкоди визначається як сума всіх використаних коштів.

Аналізований склад кримінального правопорушення передбачає прямий умисел: особа усвідомлює протиправний характер своїх дій і бажає їх вчинити. Мотиви можуть бути різними: уникнення бюрократичних процедур при законному використанні коштів; прагнення покращити діяльність установи або підприємства; особисті інтереси; дії в інтересах третіх осіб.

Якщо ж метою особи є заволодіння бюджетними коштами, з подальшим їх привласненням, дії мають кваліфікуватися за ст. 191 КК України.

Отже, суб'єктивна сторона складу цього кримінального правопорушення виявляється в умисній формі вини, коли особа має прямий умисел на вчинення цього діяння, усвідомлює, що, будучи особою, відповідальною за використання бюджетних коштів, здійснює ці витрати не за призначенням, і бажає цього. Мотиви та цілі про які ми відмітили не є обов'язковими ознаками складу кримінального правопорушення, не

впливають на правову кваліфікацію діяння, але загалом можуть бути враховані при призначенні особі покарання.

Відповідальність за злочин несе осудна фізична особа, яка: досягла 16-річного віку; є службовою особою, що має повноваження на управління бюджетними коштами, здійснення видатків або надання кредитів з бюджету.

До таких осіб належать: головні розпорядники бюджетних коштів – керівники установ, які отримують повноваження відповідно до ст. 22 БК. Розпорядники коштів нижчого рівня – керівники бюджетних установ, які здійснюють видатки відповідно до отриманих асигнувань. Службові особи одержувачів бюджетних коштів, тобто представники підприємств, організацій або об'єднань, які не є бюджетними установами, але отримують бюджетні кошти для реалізації програм і заходів.

Суб'єкт кримінального правопорушення спеціальний і ним може визнаватися лише службова особа, наділена правом розпоряджатися бюджетними коштами, зокрема відповідні службові особи підприємств, установ та організацій, фінансування яких здійснюється за рахунок бюджету (розпорядники бюджетних коштів, керівники органів державної виконавчої влади, начальники структурних підрозділів міністерств, відомств, голови міст Києва та Севастополя, обласних, районних, міських державних адміністрацій та їх заступники, сільські, селищні та міські голови, службові особи місцевих фінансових органів, керівники бюджетних установ). Саме наявність повноважень щодо розпорядження бюджетними коштами береться до уваги при визначенні суб'єкта кримінального правопорушення. Нехтування цими положеннями можуть призвести до помилок у кваліфікації. Суб'єктами аналізованого злочину можуть визнаватися також службові особи суб'єктів господарської діяльності – юридичних осіб небюджетної сфери, якщо одержані як дотації, субсидії чи субвенції бюджетні кошти вони використовують не відповідно до цільового призначення. За наявності в діях таких осіб ще й ознак шахрайства з фінансовими ресурсами вчинене слід

кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 210 та 222 КК України [7, с. 246;124].

Особи, які можуть бути співучасниками нецільового використання бюджетних коштів – це працівники бюджетної установи, контролюючих і фінансових органів: Державної аудиторської служби, Державної казначейської служби, Державного казначейства України. Виявлено особливість учинення службовою особою нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, що полягає в суміжному вчиненні правопорушень проти власності та службових злочинів [122, с. 60].

Таким чином, суб'єктом аналізованого складу кримінального правопорушення, є посадові особи, які виконують адміністративно-господарські чи організаційно-розпорядчі функції щодо бюджетних коштів та які приймають рішення про використання бюджетних коштів. Тому, виходить, що головні бухгалтери не можуть бути суб'єктами цього складу кримінального правопорушення, адже не наділені такими функціями, проте вони можуть бути співучасником вчинення правопорушення, передбаченого статтею 210 КК України.

Кваліфікуючими ознаками (ч. 2 ст. 210 КК) є дії, передбачені ч. 2 ст. 210 КК: розмір коштів був особливо великим – від 3000 неоподатковуваних мінімумів і більше (п. 3 примітки до ст. 210 КК); кримінальне правопорушення вчинено повторно – коли особа раніше вже вчиняла аналогічне кримінальне правопорушення і не була звільнена від відповідальності, або судимість не була знята/погашена; дії вчинені групою осіб за попередньою змовою – тобто спільно кількома особами, які домовились про кримінальне правопорушення заздалегідь. Такі особи можуть бути виконавцями, організаторами, підбурювачами або пособниками (відповідно до ч. 2 ст. 28 КК України).

Як ми уже відмічали, використання бюджетних коштів не за цільовим призначенням – це серйозне порушення бюджетного законодавства, яке може спричинити низку тяжких наслідків як юридичного, так і соціально-економічного характеру. Для прикладу, якщо гроші, виділені на харчування дітей, використані на інші цілі – діти залишаться без належного харчування, чи кошти, які мали бути використані на соціальну сферу, спрямовуються за іншими напрямками, що призводить до погіршення соціального становища громадян тощо.

Тому, на нашу думку, доцільно розширити перелік кваліфікуючих ознак, додавши настання тяжких наслідків через нецільове використання бюджетних коштів, під яким слід визнавати погіршення матеріального становища громадян, шкоду їх здоров'ю, підлив нормальної діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування чи установ, техногенні чи екологічні аварії, які настали внаслідок нецільового використання коштів тощо.

Отже, нецільове використання бюджетних коштів полягає у неправомірному використанні фінансових ресурсів (грошових коштів) не за їхнім безпосереднім призначенням. Це може проявлятися у різних формах, зокрема: фінансування витрат, які взагалі не передбачені у затвердженому бюджеті; зміну напрямку спрямування коштів з одних бюджетних статей на інші, які не відповідають їх призначенню (наприклад, використання коштів, передбачених на виплату заробітної плати, на виробничі потреби або, навпаки, спрямування дотацій на закупівлю сировини та обладнання замість оплати праці) тощо.

Результати проведеного вище юридичного аналізу складу кримінального правопорушення та чинного бюджетного законодавства свідчать про те, що основи регулювання бюджетних відносин – щодо планування, накопичення, розподілу та подальшого використання бюджетних ресурсів закладено в Бюджетному кодексі України. Саме в межах процедур виконання бюджету закладено механізм забезпечення

цільового використання бюджетних ресурсів. Питання на часі особливо гостро постало в межах постійного дефіциту бюджету України [107].

Вважаємо за потрібне виділити порядок забезпечення цільового використання бюджетних коштів на основі положень ст. 46 Бюджетного кодексу: встановлення напрямів використання бюджетних коштів у кошторисній документації; укладення договірної документації (взяття бюджетних зобов'язань); використання коштів відповідно до взятих зобов'язань. Підсумовуючи наведену систематизацію, автори однієї з наукових публікацій зазначають: «Процес виконання взятих зобов'язань відповідно до практики, що склалася в діяльності бюджетних установ, характеризується найбільшою кількістю дій». [93, с. 338].

Безумовно, проведена кримінально-правова характеристика норм, що встановлюють відповідальність за нецільове використання коштів державного бюджету та місцевих бюджетів, сприятиме підвищенню ефективності правозастосовної практики щодо відповідних складів кримінальних правопорушень, а також стане певним поштовхом для активізації подальших наукових досліджень у сфері вивчення різновидів таких правопорушень.

Проте, щоб кримінально-правовий аналіз нецільового використання бюджетних коштів був повним, доцільно проаналізувати практику його застосування та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Проаналізувавши Єдиний державний реєстр судових рішень щодо статті 210 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, ми знайшли лише 15 вироків за період з 2011 по 2025 рік. [31]. Це точно свідчить про необхідність удосконалення норм кримінальної відповідальності за бюджетні правопорушення. Проаналізуємо окремі з вироків, щодо призначення покарань за бюджетні кримінальні правопорушення:

Так, відповідно до вироку Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 20 грудня 2018 р., ОСОБА_4, перебуваючи у приміщенні Підгородненської міської ради у своєму робочому кабінеті, за адресою м. Підгородне, вул. Центральна, 46 у робочий час, більш точного часу слідством не встановлено, реалізуючи свій злочинний намір на нецільове використання бюджетних коштів, достовірно знаючи, що засідання виконавчого комітету Підгородненської міської ради було проведено 19.12.2016 р., а питання щодо перерозподілу невикористаних районними закладами освіти коштів на завершення капітального ремонту фасаду (з заміною вікон) КЗ «Підгородненська загальноосвітня школа №2 I-III ступенів» Дніпровської районної ради Дніпропетровської області», на вказаному засіданні не розглядалось, діючи умисно, в інтересах ТОВ «Мегаліт 2007» (підрядника), ФОП «ОСОБА_7» (розробника проекту), ФОП «ОСОБА_8» (фахівця технічного нагляду)», ФОП «ОСОБА_9» (розробника проекту покрівлі), які були задіяні в освоєнні бюджетних коштів, виділених на ремонтні роботи, у порушення п. 23, 27 ст.26 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні», використовуючи своє службове становище, діючи всупереч інтересам служби, надала вказівку керівнику структурного підрозділу з соціальних питань та військового обліку Підгородненської міської ради, щодо внесення до журналу обліку засідань виконкому Підгородненської міської ради завідомо неправдивих відомостей, а саме: про включення до переліку та розгляд третім питанням на засіданні виконкому Підгородненської міської ради від 19.12.2016 питання «Про надання дозволу щодо перерозподілу коштів», завіривши при цьому останню, що вказане питання було розглянуто та погоджено одногolosно. В подальшому, 20.12.2016 р. в робочий час, більш точного часу слідством не встановлено, головним бухгалтером Підгородненської міської ради, яка не була обізнана про те, що питання про виділення коштів на проведення капітального ремонту фасаду (з заміною вікон) КЗ «Підгородненська загальноосвітня школа №2 I-III ступенів» Дніпровської районної ради

Дніпропетровської області» на засіданні виконкому Підгородненської міської ради 19.12.2016 р. не розглядалось, підготовлено проект рішення виконавчого комітету Підгородненської міської ради «Про надання дозволу щодо перерозподілу коштів» № 335 від 19.12.2016 р. ОСОБА_4 достовірно знаючи, що вказане питання на засідання виконавчого комітету не виносилося та не розглядалося, діючи умисно, в інтересах третіх осіб, які задіяні у роботах з капітального ремонту фасаду (заміна вікон) КЗ «Підгородненська загальноосвітня школа №2 I-III ступенів» Дніпровської районної ради Дніпропетровської області», усвідомлюючи, що відповідно п.23, 27 ст.26 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні», питання затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього, прийняття рішень щодо передачі коштів з відповідного місцевого бюджету є виключною компетенцією міської ради та приймаються на її пленарних засіданнях, у порушення п.8 ст.78, п.1 ст. 119, п. 24 ст. 116 Бюджетного кодексу України, достовірно знаючи, що видатки бюджету не передбачені бюджетними призначеннями бюджету м. Підгородне на 2016 рік, підписала проект рішення виконавчого комітету Підгородненської міської ради «Про надання дозволу щодо перерозподілу коштів» № 335 від 19.12.2016 р. та поставила печатку виконавчого комітету Підгородненської міської ради, тим самим надавши йому статус офіційного документу [14;15].

Таким чином, на підставі вказаного рішення, голова Підгородненської міської ради ОСОБА_4 всупереч п.8 ст.78, п.1 ст. 119, п. 24 ст. 116 Бюджетного кодексу України, здійснила видатки з бюджету м. Підгородне без встановлених бюджетних призначень, затверджених рішенням про міський бюджет м. Підгородне на 2016 рік, предметом яких були бюджетні кошти у великих розмірах у сумі 1 071 807,65 грн., що в тисячу і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян, та з міського бюджету м. Підгородне були використані для розрахунку з підрядними організаціями за проведені роботи з капітального ремонту фасаду (заміна вікон) КЗ «Підгородненська загальноосвітня школа №2 I-III ступенів»

Дніпровської районної ради Дніпропетровської області», що є нецільовим використанням бюджетних коштів. Відповідно до вироку ОСОБА_4 визнана винною у скоєнні кримінального правопорушення (злочину), передбаченого ч.1 ст.210, ч.1 ст. 366 КК України і їй призначено покарання шляхом поглинання більш суворого покарання менш суворим призначити ОСОБА_4 покарання у виді штрафу в розмірі 250 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, тобто 4 250 (чотири тисячі двісті п'ятдесят) гривень, з позбавлення права обіймати посади на строк до 3 років, пов'язаних з виконанням організаційно-розпорядних чи адміністративно-господарських функцій в органах державної влади та місцевого самоврядування [14;15].

Згідно з вироком Охтирського міськрайонного суду Сумської області від 31 липня 2017 року, наказом начальника управління №2-к від 01.06.2016 р. обвинуваченого ОСОБА_4 було призначено на посаду заступника начальника управління капітального будівництва та житлово-комунального господарства.

Відповідно до п. 2.2 посадової інструкції заступника начальника управління ОСОБА_4 , затвердженої 20.06.2016 начальником управління ОСОБА_6 , вбачається, що ОСОБА_4 у разі відсутності начальника управління виконує його обов'язки.

Встановлено, що 26.08.2016 між управлінням та ПП «Харківспецбудмеханізація-7» укладено договір на капітальний ремонт дороги по вул. Батюка м. Охтирка Сумської області. Відповідно до проекту проведення будівельних робіт щодо капітального ремонту дороги по вул. Батюка м. Охтирка Сумської області встановлено, що проведення ремонтних та будівельних робіт щодо будівництва чи капітального ремонту зливової каналізації не передбачалось.

В подальшому працівниками ТОВ ВБП «Охтирбуд» за договором субпідряду із ПП «Харківспецбудмеханізація-7» від 13.10.2016 упродовж вересня-листопада 2016 року проведено капітальне будівництво зливової каналізації для відведення талих та дощових вод по вул. Батюка м. Охтирка

Сумської області, частина якої знаходиться під проїзною частиною дороги по вул. Батюка м. Охтирка.

Виконуючий обов'язки начальника управління обвинувачений ОСОБА_4, будучи службовою особою, достовірно знаючи, що в м. Охтирка Сумської області по вул. Батюка зливовою каналізація для відведення талих та дощових вод на балансі управління не перебуває та з метою документального оформлення робіт, проведених ТОВ ВБП «Охтирбуд», уклав договір № 255 від 23.12.2016 із директором ПП «Харківспецбудмеханізація-7» ОСОБА_7 на здійснення капітального ремонту дороги по вул. Батюка в м. Охтирка Сумської області на загальну суму 803145,40 грн.

Після чого, обвинувачений ОСОБА_4, будучи службовою особою, достовірно знаючи, що кошторисом управління на 2016 рік не передбачені грошові кошти на здійснення видатків на капітальне будівництво, підписав акт №1 від 26.12.2016 на загальну суму в розмірі 803145,40 грн. на здійснення оплати робіт по капітальному будівництву злизової каналізації по вул. Батюка м. Охтирка Сумської області. Відповідно до платіжного доручення від 26.12.2016 здійснено перерахування грошових коштів 29.12.2016 в сумі 803145,40 грн. на рахунок ПП «Харківспецбудмеханізація-7». Вказані кошти в цей же день ПП «Харківспецбудмеханізація-7» спрямовано на рахунок ТОВ ВБП «Охтирбуд».

Крім того, обвинувачений ОСОБА_4, виконуючи обов'язки начальника управління, будучи службовою особою, достовірно знаючи, що в м. Охтирка Сумської області по вул. Батюка - вул. Мішечкіна відсутня зливовою каналізація для відведення талих та дощових вод та остання на балансі управління не перебуває, уклав договір № 253 від 23.12.2016 р. на загальну суму 916157,98 грн. із директором ТОВ ВБП «Охтирбуд» ОСОБА_8 на капітальний ремонт злизової каналізації для відведення талих та дощових вод по вул. Батюка - вул. Мішечкіна м. Охтирка Сумської області. Працівниками ТОВ ВБП «Охтирбуд» у грудні 2016 року фактично проведено

капітальне будівництво зливової каналізації для відведення талих та дощових вод по вул. Батюка - вул. Мішечкіна м. Охтирка Сумської області.

Після чого обвинувачений ОСОБА_4, будучи службовою особою, достовірно знаючи, що кошторисом управління на 2016 рік та бюджетними призначеннями не передбачені грошові кошти на здійснення видатків на капітальне будівництво, підписав акт №1 від 26.12.2016 на загальну суму в розмірі 805438,33 грн. на здійснення оплати робіт по капітальному будівництву зливової каналізації по вул. Батюка - вул. Мішечкіна м. Охтирка Сумської області. Відповідно до платіжного доручення від 26.12.2016 здійснено перерахування грошових коштів в сумі 805438,33 грн. на рахунок ТОВ ВБП «Охтирбуд».

Таким чином ОСОБА_4 виконуючи обов'язки начальника управління капітального будівництва та житлово-комунального господарства Охтирської міської ради, будучи службовою особою, достовірно знаючи, що кошторисом управління на 2016 рік та бюджетними призначеннями не передбачено видатків на здійснення капітального будівництва, шляхом укладання 23.12.2016 договорів на здійснення капітального ремонту дороги по вул. Батюка, капітального ремонту зливової каналізації по вул. Батюка-вул. Мішечкіна в м. Охтирка Сумської області, відповідно до яких фактично проведено капітальне будівництво зливової каналізації по вул. Батюка-вул. Мішечкіна м. Охтирка Сумської області та в подальшому 26.12.2016 підписавши платіжні доручення на оплату вказаного капітального будівництва в розмірі 1608583,73 грн. вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 210 КК України, а саме нецільове використання бюджетних коштів. ОСОБА_4 визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 210 КК України, та призначити йому за цим законом покарання у виді штрафу у розмірі 1700 (одна тисяча сімсот) гривень без позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Згідно із вироком Каховського міськрайонного суду Херсонської області від 05 вересня 2013 року ОСОБА_1, достовірно знаючи, що згідно ст. 85 Бюджетного Кодексу України заборонено затверджувати кошторис бюджетної установи одночасно за рахунок коштів загального фонду Державного бюджету України та за рахунок коштів районного бюджету, в період 2008 року, будучи службовою особою, яка має право першого підпису на фінансово-господарських документах та згідно рішення сесії Каховської районної ради Херсонської області від №241 від 18.01.2008 року «Про районний бюджет на 2008 рік» є головним розпорядником зазначених вище грошових коштів, достовірно знаючи, що цільовим використанням бюджетних коштів не передбачалося фінансування підрозділів освіти, що не мають статусу юридичної особи та не включені до Мережі установ та організацій, які отримують кошти з місцевого бюджету у 2008 році, всупереч ч. 2 ст. 85 Бюджетного кодексу України від 21.06.2001 року №2542-ІІІ та ч. 2 ст. 85 Бюджетного кодексу України від 08.07.2010 року №2456-УІ на підставі платіжних доручень за рахунок коштів районного бюджету, передбачених по КФК 070802 «Методична робота, інші заходи у сфері народної освіти», 070804 «Централізована бухгалтерії обласних, міських районних відділів освіти та КФКВ 070805 «Групи централізованого господарського обслуговування», здійснив фінансування підрозділів відділу освіти на загальну суму 1238336,53 гривень, а саме: на утримання районного методичного кабінету в сумі 288386,79 гривень, централізованої бухгалтерії в сумі 550480,30 гривень та групи централізованого господарського обслуговування в сумі 399469,44 гривні. Означені кошти використано на виплату заробітної плати, оплату комунальних послуг, придбання канцелярії, пального, оргтехніки, тобто на утримання місцевого органу виконавчої влади - відділу освіти Каховської районної державної адміністрації Херсонської області. На утримання районного методичного кабінету відділу освіти, централізованої бухгалтерії та групи централізованого господарського обслуговування відділом освіти каховської районної державної адміністрації

у період з січня 2008 року по 01.04.2011 року було використано кошти місцевого бюджету на загальну суму 4 014 622,56 гривень, в тому числі на утримання районного методичного кабінету в сумі 973128,97 гривень, на утримання централізованої бухгалтерії в сумі 1720 648,81 гривень та групи централізованого господарського обслуговування в сумі 1 320 844,78 гривень.

За вищевикладеними обставинами ОСОБА_1 вчинив нецільове використання бюджетних коштів Каховського районного бюджету в загальній сумі 4 014 622,56 гривень, що більш ніж в 3000 разів перевищує встановлений законодавством на той період неоподаткований мінімум доходів громадян, і є особливо великим розміром. Вказані дії органом досудового розслідування кваліфіковані за ст. 210 ч. 2 КК України, за ознакою використання службовою особою бюджетних коштів усупереч їх цільовому призначенню, предметом яких були бюджетні кошти в особливо великих розмірах.

Вироком особу було визнано винною у вчиненні злочину, передбаченого ст. 210 ч. 2 КК України та призначено йому узгоджене сторонами угоди про визнання винуватості від 29 липня 2013 року покарання у вигляді 3 років позбавлення волі. Відповідно до ч. 2 ст. 69 КК України не призначати додаткового покарання, що передбачене в санкції частини 2 статті 210 КК України у вигляді позбавлення права займати певні посади чи займатись певною діяльністю. Згідно зі ст. 75 КК України звільнити від призначеного покарання з іспитовим строком 2 роки та застосувати правила п.п. 2, 3 ст. 76 КК України, а саме не виїжджати за межі України на постійне проживання без дозволу кримінально-виконавчої інспекції та повідомляти кримінально-виконавчу інспекцію про зміну місця проживання або роботи [16].

Проте, як бачимо із проаналізованих вироків судів, а також інших, які містяться в ЄДРСР [17;13] щодо застосування норм кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення

видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, на нашу думку, розміри покарання, які призначені аналізованими вироками не є співрозмірним розміру нанесеної шкоди бюджету, адже сума збитків значно перевищує розмір покарання, яке призначено винним особам.

Аналізуючи Проект Нового Кримінального Кодексу України, варто відмітити, що він наразі містить лише одну норму, що стосується кримінальної відповідальності за порушення у бюджетній сфері, а саме: Стаття 9.5.6. Використання бюджетних чи позабюджетних коштів не за їх цільовим призначенням. Публічна службова особа, яка використала бюджетні чи позабюджетні кошти, розмір яких перевищує п'ять тисяч розрахункових одиниць, не за їх цільовим призначенням, – вчинила злочин 3 ступеня [116].

Отже, пропонуємо внести зміни до ч.2 і ч.3 примітки статті 210 КК України, шляхом зміни розміру великого та особливо великого розміру бюджетних коштів та викласти примітку статті у такій редакції:

«2. Великим розміром бюджетних коштів відповідно до статей 210, 211 цього Кодексу вважається сума, що в *п'ятсот* і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

3. Особливо великим розміром бюджетних коштів відповідно до статей 210, 211 цього Кодексу вважається сума, що в *дві* тисячі і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян».

1.2. Кримінально-правова характеристика видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону

Бюджетна сфера є однією з найбільш вразливих до кримінальних посягань через обсяги фінансування та складність розподілу коштів. В умовах воєнного стану, кризи та міжнародної допомоги зростає ризик

зловживань при розпорядженні публічними фінансами. Ефективна протидія таким правопорушенням – запорука довіри громадян до держави і забезпечення національної безпеки.

До найбільш поширених порушень у бюджетній сфері можна віднести наступні: розтрата бюджетних коштів при тендерах, субсидіях, капітальних видатках, а також значна частина правопорушень стосується органів місцевого самоврядування, державних підприємств, закладів охорони здоров'я та освіти.

До основних проблем у виявленні таких кримінальних правопорушень належать перш за все: високий рівень прихованості кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, адже досить часто здійснюється процес використання фіктивних компаній, підставних осіб тощо; також недостатня ефективність роботи аналітичної та аудиторської роботи саме на етапі попередження, виявлення і запобігання, що є більш ефективнішим, адже можна запобігти настанню негативних наслідків. Також сюди можна віднести проблеми з міжвідомчою координацією таких органів як ДБР, НАБУ, СБУ, поліція, Рахункова палата, оскільки при виявленні правопорушень у бюджетній сфері важливою є спільна координація та взаємодія як органів державної влади, так і органів місцевого самоврядування з правоохоронними органами.

Державна бюджетна система базується на двох ключових принципах, які полягають у неупередженому та справедливому розподілі суспільних ресурсів. Ці принципи закріплені перш за все у статті 95 КУ, яка закріплює, що «Бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами. Виключно законом про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків» [48].

Слід також підкреслити, що соціальна важливість ефективного функціонування бюджетно-фінансової сфери полягає в тому, що легітимний

контроль за формуванням, розподілом і використанням бюджетних коштів є запорукою належного виконання державою своїх визначених функцій.

Порушенням бюджетного законодавства визнається порушення учасником бюджетного процесу встановлених цим Кодексом чи іншим бюджетним законодавством норм щодо складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету та звітування про його виконання, а саме:

- 1) включення недостовірних даних до бюджетних пропозицій та бюджетних запитів;
- 2) порушення встановлених термінів подання бюджетних пропозицій та бюджетних запитів або їх неподання;
- 3) визначення недостовірних обсягів бюджетних коштів при плануванні бюджетних показників;
- 4) планування надходжень або витрат державного бюджету (місцевого бюджету), не віднесених до таких цим Кодексом чи законом про Державний бюджет України;
- 5) порушення встановленого порядку або термінів подання проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет) на розгляд Верховної Ради України (Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевої ради);
- 6) порушення встановленого порядку або термінів розгляду проекту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);
- 7) прийняття рішення про місцевий бюджет з порушенням вимог цього Кодексу чи закону про Державний бюджет України (в тому числі щодо складання бюджету в частині міжбюджетних трансфертів);
- 8) порушення вимог цього Кодексу щодо затвердження державного бюджету (місцевого бюджету) з дефіцитом або профіцитом;
- 9) включення до складу спеціального фонду бюджету надходжень з джерел, не віднесених до таких цим Кодексом чи законом про Державний бюджет України;

10) зарахування надходжень бюджету на будь-які рахунки, крім єдиного казначейського рахунка (з урахуванням особливостей, визначених частиною дев'ятою статті 13 цього Кодексу), а також акумулювання їх на рахунках органів, що контролюють справляння надходжень бюджету;

11) зарахування доходів бюджету до іншого, ніж визначено цим Кодексом чи законом про Державний бюджет України, бюджету, в тому числі внаслідок здійснення поділу податків і зборів та інших доходів між бюджетами з порушенням визначених розмірів та термінів;

12) здійснення державних (місцевих) запозичень, надання державних (місцевих) гарантій з порушенням вимог цього Кодексу;

13) прийняття рішень, що призвели до перевищення граничних обсягів державного (місцевого) боргу чи граничних обсягів надання державних (місцевих) гарантій;

14) розміщення тимчасово вільних коштів бюджету з порушенням вимог цього Кодексу;

15) створення позабюджетних фондів, порушення вимог цього Кодексу щодо відкриття позабюджетних рахунків для розміщення бюджетних коштів;

16) порушення порядку або термінів подання, розгляду і затвердження кошторисів та інших документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету, затвердження у кошторисах показників, не підтверджених розрахунками та економічними обґрунтуваннями;

16-1) порушення вимог цього Кодексу щодо розроблення і забезпечення головними розпорядниками бюджетних коштів затвердження порядків використання бюджетних коштів (включаючи порядки та умови надання субвенцій);

17) порушення порядку або термінів подання і затвердження паспортів бюджетних програм;

18) порушення встановлених термінів доведення документів про обсяги бюджетних асигнувань до розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня або одержувачів бюджетних коштів;

19) порушення порядку та термінів відкриття (закриття) рахунків в органах Казначейства України;

20) взяття зобов'язань без відповідних бюджетних асигнувань або з перевищенням повноважень, встановлених цим Кодексом чи законом про Державний бюджет України;

21) порушення порядку реєстрації та обліку бюджетних зобов'язань, включаючи необґрунтовану відмову в реєстрації або несвоєчасну реєстрацію бюджетних зобов'язань;

22) порушення вимог цього Кодексу при здійсненні попередньої оплати за товари, роботи та послуги за рахунок бюджетних коштів, а також порушення порядку і термінів здійснення такої оплати;

23) здійснення платежів за рахунок бюджетних коштів без реєстрації бюджетних зобов'язань, за відсутності підтвердних документів чи при включенні до платіжних документів недостовірної інформації, а також безпідставна відмова у проведенні платежу органами Казначейства України;

24) нецільове використання бюджетних коштів;

25) порушення вимог цього Кодексу при здійсненні витрат державного бюджету (місцевого бюджету) у разі несвоєчасного набрання чинності законом про Державний бюджет України (несвоєчасного прийняття рішення про місцевий бюджет);

26) надання кредитів з бюджету чи повернення кредитів до бюджету з порушенням вимог цього Кодексу та/або встановлених умов кредитування бюджету;

27) здійснення бюджетними установами запозичень у будь-якій формі або надання бюджетними установами юридичним чи фізичним особам кредитів з бюджету всупереч цьому Кодексу;

28) здійснення видатків, кредитування місцевого бюджету, які відповідно до цього Кодексу мають проводитися з іншого бюджету;

29) здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч цьому Кодексу чи закону про Державний бюджет України;

30) порушення вимог цього Кодексу щодо виділення коштів з резервного фонду бюджету;

31) порушення встановлених вимог щодо застосування бюджетної класифікації;

32) включення недостовірних даних до звітів про виконання державного бюджету (місцевого бюджету), річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет), а також порушення порядку та термінів подання таких звітів;

33) порушення встановлених вимог щодо ведення бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання бюджетів;

34) порушення встановлених порядку або термінів подання фінансової і бюджетної звітності бюджетних установ, а також подання такої звітності у неповному обсязі;

35) невідповідність даних, наведених у фінансовій і бюджетній звітності бюджетних установ, даним бухгалтерського обліку;

36) включення недостовірних даних до звітів про виконання паспортів бюджетних програм, а також порушення порядку та термінів подання таких звітів;

37) видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону;

38) здійснення видатків на утримання бюджетної установи одночасно з різних бюджетів всупереч цьому Кодексу чи закону про Державний бюджет України;

39) порушення вимог статті 28 цього Кодексу щодо оприлюднення та доступності інформації про бюджет;

40) інші випадки порушення бюджетного законодавства учасником бюджетного процесу [8].

Проте, з наведеного широкого переліку можливих порушень у бюджетній сфері, лише окремі є кримінально караними, а саме: нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням та видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону. Вказане свідчить про їх особливу небезпеку та шкоду для суспільства, адже стосуються розподілу та використання бюджетних коштів.

Основою ефективної роботи бюджетної сфери є процеси, пов'язані з затвердженням, опрацюванням, формуванням бюджетів, а також їх виконанням та аналізом звітності про виконання відповідальними посадовими особами. Юридичним фундаментом цих процесів є прийняття відповідних нормативно-правових актів (НПА), які регулюють рух фінансових коштів згідно із чинним законодавством. Саме у цій сфері суспільних відносин необхідний особливий посилений рівень захисту, зокрема із застосуванням кримінально-правових механізмів у випадках виявлення порушень чи зловживань. Особливо це стосується випадків, коли ухвалені НПА сприяють зменшенню бюджетних надходжень або необґрунтованому збільшенню видатків, що суперечить чинному законодавчому регулюванню. За такі порушення передбачена кримінальна відповідальність, закріплена у ст. 211 КК України.

Так, відповідно ч. 1 ст. 211 КК України передбачає кримінальну відповідальність за «видання службовою особою нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах».

Об'єктом кримінального правопорушення виступають суспільні відносини, щодо охорони та регулювання бюджетної сфери та

бюджетування, тобто суспільні відносини з розподілу, перерозподілу та використання бюджетних коштів.

Як випливає із диспозиції статті 211 КК України, це кримінальне правопорушення, може вчиняється виключно у формі активної поведінки – дії, що свідчить про те, що об'єктивна сторона правопорушення, характеризується вчиненням суспільно небезпечної дії у вигляді видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету, або видання нормативно-правових актів, що збільшують витрати всупереч закону. Вказане свідчить про те, що вчинити таке кримінальне правопорушення шляхом бездіяльності не є можливо.

Відповідно до ЗУ «Про правотворчу діяльність», нормативно-правовий акт – це офіційний документ, прийнятий (виданий) суб'єктом правотворчої діяльності в установленому Конституцією України та (або) законом порядку у письмовій формі (крім випадків, визначених частиною другою статті 47 цього Закону), який містить норму (норми) права і розрахований на неодноразову реалізацію. Нормативно-правовий акт має: 1) охоплювати всю необхідну сферу його дії; 2) не містити норм права, що не відповідають Конституції України та нормативно-правовим актам вищої юридичної сили та (або) не узгоджуються з нормами права нормативно-правових актів рівної юридичної сили (за винятком внесення змін до таких актів); 3) не містити дублюючих норм права, а також не повторювати норм права іншого нормативно-правового акта; 4) не містити норм права, що не узгоджуються між собою. 1. Нормативно-правовий акт містить такі реквізити: 1) зображення малого Державного Герба України; 2) повна назва суб'єкта правотворчої діяльності (крім законів), вид нормативно-правового акта, дата його прийняття (видання); 3) назва нормативно-правового акта; 4) текст нормативно-правового акта; 5) посада (пост), ім'я (прізвище, власне ім'я та по батькові (або ініціали імені та (або) по батькові), якщо інше не впливає із закону або звичаю національної меншини, до якої вона належить) уповноваженої на це Конституцією України та (або) законом посадової

особи, яка підписала нормативно-правовий акт; 6) дата, номер нормативно-правового акта та номер державної реєстрації підзаконного нормативно-правового акта, якщо він підлягає такій реєстрації. Нормативно-правовий акт, у тому числі нормативно-правовий акт про внесення змін до інших нормативно-правових актів, повинен мати лаконічну назву, що відображає предмет його регулювання. Нормативно-правовий акт не може мати назву, що збігається з назвою чинного нормативно-правового акта вищої або рівної юридичної сили. Нормативно-правовий акт може мати додатки, в яких розміщуються норми права, які неможливо викласти у стандартній формі, визначеній статтею 32 цього Закону, але які водночас не можуть бути врегульовані іншим нормативно-правовим актом. Додаток до нормативно-правового акта є його невід'ємною частиною та має таку саму юридичну силу, як і відповідний нормативно-правовий акт. Посилання на додаток повинно міститися у нормі права, яка його стосується. У додатку до нормативно-правового акта можуть міститися: 1) перелік нормативно-правових актів або їх окремих структурних елементів, які визнаються такими, що втратили чинність у зв'язку з його прийняттям (виданням); 2) строк (термін) виконання, перелік суб'єктів, об'єктів, форми та зразки документів; 3) картографічні чи графічні матеріали, що відображають чи ілюструють норми права, включені до нормативно-правового акта; 4) інші норми права, необхідні для виконання нормативно-правового акта, якщо їх неможливо передбачити в його тексті. Якщо нормативно-правовий акт має декілька додатків, вони нумеруються арабськими цифрами наростаючим підсумком [88].

Згідно з теорією кримінального права, до поняття видання нормативно-правових актів, включаються як випадки видання одноосібних нормативно-правових актів уповноваженою службовою особою, так і дії щодо актів, що були прийняті, схвалені чи рекомендовані колегіальними органами, за умови, що їх підписання, затвердження або введення в дію

належать до компетенції такої службової особи відповідно до вимог законодавства [52, с. 305; 51, с. 634].

Тобто, слід звернути увагу, що орган досудового розслідування має враховувати повноваження колегіального органу при ухваленні відповідних нормативно-правових актів, а також визначати правову природу прийнятих ним рішень – чи є вони обов’язковими для виконання, чи мають лише рекомендаційний характер.

Також, диспозиція статті вказує на таку ознаку, як те, що відповідні нормативно-правові акти, які призводять до зменшення бюджетних надходжень або збільшення видатків, ухвалюються з порушенням закону. Йдеться, зокрема, про невідповідність таким актам положень Бюджетного кодексу України, закону про Державний бюджет на відповідний рік, інших нормативних актів, що регулюють бюджетні надходження й витрати, а також рішень про місцевий бюджет, які затверджуються або змінюються у встановленому законом порядку.

Стаття 27 БК України, передбачає особливий порядок подання і розгляду законопроектів, що впливають на показники бюджету, та введення в дію таких законів. До законопроекту, прийняття якого призведе до зміни показників бюджету, суб'єкт права законодавчої ініціативи зобов'язаний додати фінансово-економічне обґрунтування (включаючи відповідні розрахунки). Якщо такі зміни показників бюджету передбачають зменшення надходжень бюджету та/або збільшення витрат бюджету, до законопроекту подаються пропозиції змін до законодавчих актів України щодо скорочення витрат бюджету та/або джерел додаткових надходжень бюджету для досягнення збалансованості бюджету.

Кожен законопроект, внесений до Верховної Ради України, протягом п'яти днів направляється до Кабінету Міністрів України для здійснення експертизи щодо його впливу на показники бюджету та відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини. Кабінет Міністрів України у двотижневий строк з дня отримання законопроекту подає до Комітету

Верховної Ради України з питань бюджету експертний висновок, підготовлений Міністерством фінансів України, за участю інших заінтересованих центральних органів виконавчої влади. Експертний висновок до законопроекту має містити інформацію щодо повноти та достовірності даних, викладених у фінансово-економічному обґрунтуванні, впливу законопроекту на показники бюджету (з обов'язковим визначенням вартісної величини такого впливу), можливостей фінансового забезпечення у відповідному бюджетному періоді, відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини, та пропозиції щодо його розгляду. Закони України або їх окремі положення, які впливають на показники бюджету (зменшують надходження бюджету та/або збільшують витрати бюджету) і приймаються: не пізніше 15 липня року, що передує плановому, вводяться в дію не раніше початку планового бюджетного періоду; після 15 липня року, що передує плановому, вводяться в дію не раніше початку бюджетного періоду, що настає за плановим. Розгляд проекту закону про Державний бюджет України та проектів законів про внесення змін до закону про Державний бюджет України відбувається за спеціальною процедурою, визначеною Регламентом Верховної Ради України. Частина 10 ст. 78 БК України забороняє після набрання чинності законом про Державний бюджет України органам державної влади та їх посадовим особам приймати рішення, що призводять до виникнення додаткових витрат місцевих бюджетів, без визначення джерел коштів, виділених державою для забезпечення цих витрат [8].

Як зазначає, Тихонова О.В., нормативно-правовими актами, що зменшують надходження бюджету, в контексті ст. 211 КК, з урахуванням п. 37 ч. 1 ст. 2 Бюджетного кодексу України є постанови, рішення, положення, накази, інструкції, якими зменшуються доходи бюджету, надходження від повернення кредитів до бюджету, приватизації державного майна (щодо державного бюджету), повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/ пред'явлення цінних паперів. А такими нормативно-правовими актами, що збільшують витрати бюджету, згідно з

п.п. 13, 14 ч. 1 ст. 2 Бюджетного кодексу України є акти, які збільшують видатки бюджету, тобто обсяги коштів, спрямованих на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, а також кошти на надання кредитів з бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів. Тихонова О.В. також зауважує, що під виданням нормативно-правових актів, які зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету, потрібно розуміти комплекс дій, що охоплює прийняття рішення щодо схвалення тексту документа, підтвердження цього рішення шляхом поставлення свого підпису, відбитку печатки, штампу або в інший спосіб, передачу документа для офіційного оприлюднення та (або) застосування [117, с. 223-224].

Доречно, звернути увагу також на той факт, що у випадку, коли видання відповідного нормативно-правового акта є наслідком реалізації рішення колегіального органу, яке має остаточний і обов'язковий характер, кожен член такого органу, який шляхом голосування чи іншим чином сприяв його ухваленню, повинен нести кримінальну відповідальність як співвиконавець кримінального правопорушення, передбаченого статтею 211 Кримінального кодексу України, за умови, що він має статус службової особи [51, с. 634].

Таким чином, під виданням нормативно-правових актів слід вважати підписання службовою особою, яка має відповідні повноваження, документів, що містять обов'язкові до виконання приписи для невизначеного кола суб'єктів (як фізичних, так і юридичних осіб). Також до цього відноситься затвердження наказами службової особи актів (таких як постанови, правила, порядки, інструкції, роз'яснення тощо), які були прийняті, рекомендовані або схвалені дорадчими колегіальними органами (наприклад, колегіями міністерств чи центральних органів влади), якщо їх реалізація здійснюється керівниками відповідних органів виконавчої влади, оскільки саме на них покладено персональну відповідальність за виконання функцій і завдань, визначених для цих органів.

Кримінальне правопорушення вважається закінченим з моменту видання службовою особою відповідного нормативно-правового акта, незалежно від наслідків та за умови, що предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах. Факт набрання чинності таким актом або фактичне його виконання на кваліфікацію кримінального правопорушення за ст. 211 КК не впливає. Завдання шкоди законним правам, свободам та інтересам громадян, інтересам юридичних осіб, а також державним чи публічним інтересам унаслідок реалізації незаконно виданих нормативно-правових актів, які зменшують бюджетні надходження або збільшують видатки всупереч вимогам закону, підлягає окремій кримінально-правовій оцінці та має кваліфікуватися за статтею 364 Кримінального кодексу України.

У разі, коли видання нормативно-правових актів, які суперечать законодавству та призводять до зменшення бюджетних надходжень або збільшення витрат, супроводжується нецільовим використанням бюджетних коштів або перевищенням установлених лімітів видатків, такі дії підлягають кваліфікації за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених статтями 210 і 211 Кримінального кодексу України.

Суб'єктивна сторона характеризується виною у формі прямого умислу, за якого особа усвідомлює суспільну небезпечність зазначеного порушення і бажає вчинити такі дії. Мотиви і цілі на кваліфікацію кримінального правопорушення не впливають.

Суб'єктом розглядуваного кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка досягла 16 років і є службовою особою, наділеною повноваженнями щодо видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету. Тобто, до них можемо віднести тих, осіб, що працюють в органах виконавчої влади, які мають право своїми наказами затверджувати/видавати певні НПА; будь-яких службових осіб-розпорядників бюджетних коштів, які видають нормативно-правові акти, щодо розподілу бюджетних коштів.

Константинов О.О. зауважує, що поняття «бюджетне правопорушення» та «порушення бюджетного законодавства» не є тотожними. Під останнім слід розуміти недотримання учасником бюджетного процесу встановленого Бюджетним кодексом України та іншими нормативно-правовими актами порядку складання проектів бюджетів, розгляду та прийняття Закону про Державний бюджет України, рішень про місцеві бюджети, виконання бюджету, внесення змін до Закону про Державний бюджет, рішення про місцеві бюджети, підготовки та розгляду звіту про виконання бюджету і прийняття рішень щодо нього. Коло суб'єктів бюджетних правопорушень є специфічним. Це викликано особливістю самих бюджетних правовідносин. Суб'єкт бюджетного права і бюджетного правопорушення не співпадають. Суб'єктами бюджетних правопорушень можуть бути як фізичні особи (керівники чи інші відповідальні посадові особи, залежно від характеру вчинених ними діянь), так і колективні утворення. Слід більш чіткіше як у Бюджетному кодексі України так і в Кримінальному законодавстві визначити суб'єктів бюджетних правопорушень, не посилаючись на загальну фразу «учасники бюджетного процесу» [47, с. 38].

Таким чином, як ми уже досліджували, сам бюджетний процес включає в себе колегіальну роботу багатьох суб'єктів, що на практиці викликає проблематику притягнення саме конкретної особи, яка відповідальна за порушення щодо видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону. Вказане потребує конкретизації осіб, які понесуть відповідальність у разі виявлення порушень.

За даними Єдиного державного реєстру судових рішень (ЄДРСР) немає жодного обвинувального вироку за статтею 211 КК України, що свідчить про проблематику її правозастосування і притягнення винних осіб до відповідальності [31].

Лише один виправдувальний вирок за ч.2 ст. 211 КК України є в ЄДРСР від 18 жовтня 2021 року. Відповідно до вироку: «14 квітня 2016 року Постановою Верховної Ради України № 1097-VIII «Про формування складу Кабінету Міністрів України» ОСОБА_9 було призначено на посаду Міністра інфраструктури України, яку він обіймав з 15 квітня 2016 року по 29 серпня 2019 року. Враховуючи передбачені законодавством повноваження Міністра інфраструктури України, ОСОБА_9 постійно здійснював функції представника влади і його посада була пов'язана з виконанням організаційно-розпорядчих і адміністративно-господарських функцій, а тому у розумінні ч. 3 ст. 18 КК України, він був службовою особою. У період з 21 серпня 2017 року по 06 грудня 2017 року (точної дати, часу та місця органом досудового розслідування не встановлено) у ОСОБА_9 під виглядом вжиття заходів, спрямованих на зростання конкурентоздатності вітчизняних морських портів та українських виробників на світовому ринку, виник злочинний умисел на зменшення ставок портових зборів шляхом видання нормативно-правового акту, що зменшує надходження бюджету всупереч закону. З цією метою ОСОБА_9 надавав відповідні вказівки та контролював діяльність підлеглих працівників Міністерства інфраструктури України (далі Мінінфраструктури), задіяних у процесі підготовки, розгляду та погодженні проектів необхідних нормативно-правових актів, які не були обізнані в злочинних намірах останнього. Зокрема, відповідно до вказівок ОСОБА_9, фахівцями Департаменту реформування та функціонування морського та річкового транспорту Мінінфраструктури підготовлено проект постанови КМУ «Про деякі питання підвищення рівня конкурентоздатності вітчизняних виробників та морських портів», який було направлено на адресу заінтересованих органів, а саме на адресу Державної регуляторної служби України (далі ДРС України), Міністерства фінансів України (далі Мінфін), Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (далі МЕРТ, Мінекономрозвитку) та Міністерства юстиції України (далі Мін'юст).

Проектом зазначеної постанови пропонувалося зменшити ставки усіх видів портових зборів на 20 відсотків [12;70].

Незважаючи на зауваження до вказаних проектів зі сторони Мінфіну та МЕРТу, з метою реалізації свого злочинного умислу, спрямованого на зменшення ставок портових зборів шляхом видання нормативно-правового акту, що зменшує надходження бюджету всупереч закону, ОСОБА_9 підписав лист від 21 грудня 2017 року №5929/2 7/14-17, яким надіслано на адресу Мінфіну та Мінекономрозвитку проекти наказу Мінінфраструктури «Про зниження ставок портових зборів» та розпорядження КМУ «Про погодження ставок портових зборів» на заміну раніше надісланих проектів вказаних актів листом від 08 грудня 2017 року № 627/27/14-17. У результаті, Наказ № 474 був зареєстрований у Мін'юсті 12 січня 2018 року за №46/31498. Також встановлено, що внаслідок застосування коефіцієнту 0,8 до ставок портового (адміністративного) збору за підсумками 2018 року, надходження державного бюджету від портового (адміністративного) збору зменшилися на 30,4 млн. грн., зокрема з очікуваних 203,5 млн. грн. до виконаних 173,1 млн. грн. [12;70].

Таким чином, за версією сторони обвинувачення, передбачене Наказом зниження ставок портових зборів призвело до зменшення надходжень до бюджету за 2018 рік в особливо великих розмірах. Водночас, таке зменшення відбулось всупереч вимогам бюджетного законодавства, чинного на момент видання відповідного Наказу, оскільки не були внесені зміни до Закону України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» в частині зменшення дохідної частини загального фонду державного бюджету (зменшення надходжень бюджету) за кодом бюджетної класифікації 22150000 від портового (адміністративного) збору. З огляду на викладене, сторона обвинувачення вважала, що ОСОБА_9 видав нормативно-правовий акт, що зменшив надходження бюджету всупереч закону, і предметом таких дій були бюджетні кошти в особливо великих розмірах, тобто вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 211 КК України.» Проте

вина особи не була доведена, і ОСОБУ_9 було визнано невинуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 211 КК України, та виправдано у зв'язку з відсутністю у його діях складу кримінального правопорушення [12;70].

Тому, як бачимо стаття 211 КК України потребує вдосконалення з огляду на правозастосовну практику, складність доведення умислу та відсутність ефективного притягнення до відповідальності.

Окрім цього, Гарбінська-Руденко А.В., Майборода А.О. та Казімірова Б.А. зауважують, що фактично відсутні норми про відповідальність за бюджетні правопорушення у сфері недотримання учасниками бюджетного процесу порядку складання, розгляду, затвердження, внесення змін до бюджету, оскільки не передбачені відповідні склади порушень бюджетного законодавства. Наприклад, взагалі не врегульовано питання відповідальності Міністерства економіки України та Державної служби статистики України щодо достовірності та обґрунтованості даних, які ними подаються до Міністерства фінансів України та інших органів державної влади на стадіях складання та розгляду Бюджетної декларації та складання проекту державного бюджету України [19, с. 214].

Враховуючи зазначені вище положення необхідно деталізувати склад кримінального правопорушення (суб'єкт, об'єктивна сторона); запровадити критерії суттєвості шкоди; усунути колізії з іншими галузями права, обов'язково з врахуванням реалій правозастосування. До ключових напрямів вдосконалення цієї статті, на нашу думку, можна віднести:

1. Потребує уточнення диспозиція об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, адже не зовсім зрозуміло, які саме нормативно-правові акти охоплюються: лише підзаконні акти чи також закони (наприклад, рішення місцевих рад, накази міністерств тощо). Тому, як пропозиція, можна запропонувати чітко визначити види актів, видання яких може спричинити кримінальну відповідальність (наприклад, обмежити лише

виконавчими, а не законодавчими актами). А також, необхідно визначити, чи поширюється відповідальність на колегіальні органи (наприклад, Кабінет Міністрів, місцеві ради).

2. Встановити та передбачити чіткі межі, які стосуються зменшення надходжень або збільшення витрат, оскільки у чинній редакції статті відсутні чіткі кількісні або якісні критерії, що вважається таким зменшенням/збільшенням. Тому, доцільно встановити мінімальний розмір шкоди, з якого настає кримінальна відповідальність за статтею 211 КК України.

Також, вважаємо, що доцільно ввести поняття суттєвості шкоди, перш за все орієнтуючись на бюджетну класифікацію (державний, місцевий бюджет). Окрім цього, буквальне тлумачення диспозиції статті вказує на те, що притягнути до кримінальної відповідальності службову особу за статтею 211 КК України, можна лише за видання нею нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах. Тобто стаття передбачає не один нормативно-правовий акт, а як мінімум два. Тобто, фактично, якщо прийнятий один нормативно-правовий акт, який реально зменшив надходження до бюджету у сумі, яку передбачає стаття, проте для притягнення до кримінальної відповідальності немає всіх ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Тому, доцільно внести зміни до ч.1 ст. 211 КК України, та передбачити саме «видання службовою особою нормативно-правового акту», а не нормативно-правових актів, як закріплює чинна редакція зараз.

3. Потребує також уточнення і визначення суб'єкта кримінального правопорушення, адже, як ми уже відмічали, правозастосовна практика чітко показує складність визначення, хто саме є відповідальним за видання нормативно-правового акту, що зменшує надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону — ініціатор, розробник, керівник, який підписав тощо, оскільки фактично до процедури видання нормативно-правових актів у бюджетній сфері завжди залучені різні органи

колегіально. Тому, доцільно чітко визначити коло службових осіб, які можуть бути суб'єктами цього складу кримінального правопорушення (наприклад, лише ті, хто має право підпису та видання НПА). Окрім цього, на нашу думку, відповідальними є й депутати, які голосують за рішення, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону.

4. Необхідно також удосконалити та чітко сформулювати форму вини, оскільки як показує практика застосування складно довести умисел на зменшення надходжень чи збільшення витрат. Тому, на нашу думку, в даній статті потрібно передбачити можливість притягнення за це кримінальне правопорушення також і з необережною формою вини, якщо шкода значна і була об'єктивно передбачуваною.

Окрім цього, логічною і доцільною є пропозиція щодо диференціації відповідальності, адже проблема полягає в тому, що стаття майже не застосовується на практиці, за виключенням поодинокого випадку, що свідчить про її декларативність, тому потрібно на нашу думку, узгодити статтю з нормами Бюджетного кодексу, Закону про державну службу, антикорупційного законодавства, а також запровадити нормативну інтеграцію, вказавши на зв'язок з конкретними порушеннями бюджетного процесу і обов'язково створити порядок експертної оцінки впливу НПА на бюджет як обов'язковий елемент при кваліфікації цього діяння, а також обов'язково передбачити необхідність економічної експертизи як важливої умови при розслідуванні кримінального правопорушення за цією статтею.

1.3. Особливості застосування норм кримінальної відповідальності за правопорушення у бюджетній сфері та напрями його вдосконалення

Ефективність регулювання державою сфери бюджетно-фінансових відносин має важливе значення, адже стосується функціонування держави та

інститутів громадянського суспільства. Як показує практика, результат вирішення поставлених перед державою завдань безпосередньо залежить від її ефективної бюджетної політики. На державному рівні реалізуються заходи щодо управління державними (місцевими) бюджетами, тому важливо створювати механізми підвищення результативності бюджетних видатків, стимулювати проведення ефективної та дієвої бюджетної політики з метою досягнення планованих результатів.

Не менше уваги з боку держави приділяється загалом підвищенню контролю за видатковою частиною бюджету, однак порушення цільового характеру розподілу та використання бюджетних коштів впливає негативно на системні реформи, що проводяться державою, щодо підтримання стабільної економічної ситуації в державі і підвищення якості соціальної сфери життєдіяльності громадянського суспільства.

Непрозорий, непідзвітний бюджетний процес відкриває можливість резервувати кошти для подальшого нецільового використання. Наслідки цього запланованого неправильного розподілу державних ресурсів полягають у тому, що видатки на розвиток і системи соціального захисту скорочуються, а кошти спрямовуються на сфери, які приносять користь лише небагатьом людям. Корупція в бюджетному процесі робить державне планування упередженим і неефективним, а довіра суспільства до верховенства права підривається разом із легітимністю уряду.

Саме тому, дослідження проблем нецільового використання бюджетних коштів та притягнення за це до відповідальності має важливе значення, адже недостатня вивченість зумовлює прогалини в теоретичному і практичному аспектах встановлення кримінальної відповідальності за злочини, передбачені статтями 210 та 211 КК України, а також є необхідним удосконалення вітчизняного законодавства щодо регулювання порушень бюджетно-фінансового законодавства і практики його застосування.

Стратегія національної безпеки України, що затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 передбачає, що

Україна забезпечить посилення фінансової стійкості, ефективне використання бюджетних коштів, міжнародної допомоги, а також коштів з інших джерел, не заборонених законодавством, які залучатимуться для гарантування національної безпеки України, шляхом підвищення прозорості та впровадження сучасного фінансового менеджменту, що свідчить про пріоритетність та захист бюджетної сфери на державному і національному рівні [115].

Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року закріплює та вказує що належить до основних викликів та загроз у сфері фінансової безпеки, на які потрібно ефективно реагувати, а саме: низький рівень бюджетної дисципліни, низька інституційна спроможність розпорядників бюджетних коштів розробляти плани діяльності більш як на один рік, обмежені зв'язки між бюджетним плануванням та пріоритетними напрямами розвитку держави; втрата доходів бюджету внаслідок поширених явищ «сірого» імпорту та контрабанди, схем ухилення від оподаткування, розмивання бази оподаткування шляхом використання «низькоподаткових» юрисдикцій. І з метою врегулювання відносин у бюджетній сфері та запобігання правопорушенням у ній, вказана Стратегія містить завдання у сфері фінансової безпеки, до яких зокрема відносить: підвищення ефективності планування діяльності головних розпорядників коштів Державного бюджету України відповідно до пріоритетних напрямів розвитку держави з урахуванням бюджетних показників на середньостроковий період, підвищення бюджетної дисципліни та поступове скорочення дефіциту державного бюджету та зміцнення взаємодії з міжнародними фінансовими організаціями [114].

КК України містить лише дві статті, що стосуються нецільового використання бюджетних коштів, а саме: «Стаття 210 Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням» та «Стаття 211. Видання нормативно-правових актів, що

зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону» [50].

Е. С. Дмитренко проблему поєднання у визначенні «бюджетне правопорушення» і ознак делікту, і видів санкцій за його вчинення пропонує вирішувати шляхом вузького та широкого значення цього поняття. Так, у вузькому значенні бюджетне правопорушення це – протиправне, винне, суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність) учасника бюджетної діяльності, що порушує встановлений БК України та іншими нормативними актами порядок її здійснення, і за яке передбачено фінансово-правову відповідальність, а у широкому – таке ж діяння цього ж суб'єкта, але за яке передбачено цивільну, дисциплінарну, адміністративну, кримінальну та фінансово-правову відповідальність [30, с. 290].

А.О. Монаєнко, пропонує розмежовувати терміни «порушення бюджетного законодавства» та «бюджетне правопорушення» (вважає, що положення ст. 116 БК України складно використовувати як визначення бюджетного правопорушення), визначає останній термін (виходячи з аналізу юридичної природи заходів впливу за порушення бюджетного законодавства відповідно до БК України) як протиправне, винне, суспільно небезпечне діяння, яке полягає в неналежному виконанні учасником бюджетних відносин закріплених нормами бюджетного законодавства обов'язків, за яке застосовуються уповноваженими на це органами публічної влади бюджетно-правові санкції [58, с. 154, 160].

Дегтяр Я.Р. вказує, що аналіз нормативно-правових актів дає змогу зробити висновок, що визначення порушень у сфері бюджетного законодавства окреслено у БК України, Кодексі України про адміністративні правопорушення та Кримінальному кодексі України. Порушення бюджетного законодавства має правові наслідки для головних розпорядників бюджетних коштів, які його здійснили, юридична відповідальність настає для посадових осіб, з вини яких це порушення виникло. Існують певні питання у визначенні складу правопорушення бюджетного законодавства у

частині суб'єктивної складової, суперечливим питанням є застосування норм Цивільного кодексу України. Відповідальність за порушення бюджетного законодавства не чітко визначена у бюджетно-му законодавстві для кожного учасника бюджетного процесу. У Бюджетному кодексі України необхідно передбачити всі заходи впливу за порушення бюджетного законодавства, оскільки це базовий нормативно-правовий акт бюджетного права, а закон України про Державний бюджет на відповідний рік визначає основні фінансові параметри економічного розвитку держави [26, с. 23].

Назар Ю.С., в своєму монографічному дослідженні відмічає, що в юриспруденції не сформувалося єдиного підходу ні щодо поняття порушення бюджетного законодавства, ні щодо його обсягу, ні щодо співвідношення з іншими схожими категоріями, передусім з терміном «бюджетне правопорушення». На думку Назар Ю.С., слід погодитися з позицією авторів, дослідження яких ґрунтуються на законодавчій нормі, відповідно до якої порушенням бюджетного законодавства визнається порушення учасником бюджетного процесу встановлених Бюджетним кодексом України чи іншим бюджетним законодавством норм щодо складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету та звітування про його виконання (ст. 116 БК України). Тобто обсяг цього поняття охоплює конкретні протиправні діяння учасника бюджетного процесу, передбачені ст. 116 БК України – включення недостовірних даних до бюджетних запитів, порушення встановлених термінів подання бюджетних запитів або їх неподання; порушення порядку або термінів подання і затвердження паспортів бюджетних програм; нецільове використання бюджетних коштів тощо. За такі діяння БК України передбачає застосування заходів державного примусу – зупинення операцій з бюджетними коштами, призупинення бюджетних асигнувань, повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету та інших. Йдеться про те, що законодавець терміном «порушення бюджетного законодавства» визначив коло протиправних діянь розпорядника, одержувача чи іншого учасника бюджетного процесу, за які застосовуються заходи

бюджетноправового впливу, а не притягуються до відповідальності фізичні особи – представники учасника бюджетного процесу чи юридичні особи – учасники цивільного (господарського) обороту. Положення статті 121 БК України, яка хоча й має назву «Відповідальність за порушення бюджетного законодавства» не суперечать цим висновкам. У частині 1 цієї статті визначено, що посадові особи, з вини яких допущено порушення бюджетного законодавства, несуть цивільну, дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з законом. Очевидно, що законодавець розмежовує вчинення порушення бюджетного законодавства (воно уже відбулося – допущене з вини посадових осіб) учасником бюджетного процесу та відповідальність певних фізичних осіб, нормативною підставою притягнення до якої є не вчинення порушення бюджетного законодавства, передбаченого БК України, а скоєння адміністративного, кримінального чи іншого делікту, передбаченого відповідним законом (КК України, заподіяння шкоди, яку відшкодовують на підставі Цивільного кодексу України тощо). Таке ж смислове навантаження несе й частина 2 цієї статті, в якій наголошено, що порушення бюджетного законодавства вчиняється розпорядником чи одержувачем бюджетних коштів, а також конкретизовано коло осіб, яких залежно від характеру вчинених ними діянь може бути притягнуто до відповідальності згідно з тими ж законами України (КК України, КУпАП тощо) – керівника чи інших відповідальних посадових осіб [60,с. 16-18].

Значимість охорони бюджетної сфери в комплексі інших сфер економічних відносин відображають і дані статистики. Так, 27 лютого 2020 року Міністерство фінансів опублікувало звіт про виконання Державного бюджету України за 2019 рік. Виконання бюджетних показників минулого року здійснювалося на тлі проведення подвійних виборів в країні, змін цінової кон'юнктури на міжнародних ринках та нових макроекономічних трендів в Україні, зокрема посилення курсу гривні. Новому Уряду, який був призначений 29 серпня 2019 року, довелося оперативно реагувати на поточні

виклики та вживати всіх необхідних заходів щодо забезпечення виконання бюджетних показників. В цілому, дефіцит державного бюджету у 2019 році утримано у межах граничного показника, затвердженого законом «Про державний бюджет України на 2019 рік» (план – 99,6 млрд грн, факт – 81 млрд грн), а державний борг по відношенню до ВВП було знижено (за попередніми оцінками нижче 50% до ВВП). Уряд України в 2019 році забезпечив фінансування захищених статей видатків, а також ряду інших видатків, які сприяють розвитку економіки та добробуту громадян [57].

Наведені дані наочно демонструють, що державний бюджет є зосередженням вагомих фінансових ресурсів, кількість яких зростає рік від року. Водночас серйозною перешкодою в досягненні бажаних результатів від використання бюджетних коштів є практика їх нецільового використання, яка не тільки підриває основи бюджетного і позабюджетного фінансування, але й загалом порушує нормальне функціонування діяльності державного апарату управління та органів місцевого самоврядування.

Адже, одним із нормативно закріплених та вагомих принципів, на яких ґрунтується бюджетна система України, є принцип цільового використання бюджетних коштів, тобто бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями. Використання бюджетних (позабюджетних) коштів не за призначенням перешкоджає досягненню поставлених державою цілей щодо діяльності інститутів громадянського суспільства, порушує державну фінансову дисципліну та й загалом створює умови для вчинення розкрадань та інших злочинів.

Криміналізація нецільового використання бюджетних коштів породжує інтерес до проблеми кримінальної відповідальності за правопорушення у бюджетній сфері, що визначає необхідність вивчення ефективності призначення кримінального покарання за суспільно небезпечні діяння, що вчиняються щодо бюджетних коштів.

Суспільні відносини, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання та контролю за дотриманням бюджетного законодавства, питання відповідальності за порушення бюджетного законодавства, а також правові засади утворення та погашення державного і місцевого боргу регулюються Бюджетним кодексом України.

Так, відповідно до п. 24 ч. 1 ст. 116 БК України порушенням бюджетного законодавства визнається порушення учасником бюджетного процесу встановлених БК України чи іншим бюджетним законодавством норм щодо складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету та звітування про його виконання, до якого належить нецільове використання бюджетних коштів. А згідно із нормами статті 119 БК України «нецільовим використанням бюджетних коштів є їх витрачання на цілі, що не відповідають: бюджетним призначенням, встановленим законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет); напрямом використання бюджетних коштів, визначеним у паспорті бюджетної програми або в порядку використання бюджетних коштів (включаючи порядок та умови надання субвенцій); бюджетним асигнуванням (розпису бюджету, кошторису, плану використання бюджетних коштів)». Заходи впливу за порушення бюджетного законодавства передбачено положеннями ст. 117 БКУ. Зокрема, за порушення в частині нецільового використання бюджетних коштів до учасників бюджетного процесу можуть застосовуватися заходи впливу у вигляді: 1) попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства, виявлені порушення бюджетного законодавства мають бути усунені в строк до 30 календарних днів; 2) зупинення операцій з бюджетними коштами; 3) призупинення бюджетних асигнувань; 4) зменшення бюджетних асигнувань; 5) повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету (щодо субвенцій та коштів, наданих одержувачам бюджетних коштів) [8].

Гетманець О. П. відзначає, що перелік випадків порушень бюджетного законодавства та встановлені ст. 117 БК України заходи впливу за ці порушення як підстава до застосування переважно фінансових заходів, зумовлюють встановлення поняття «бюджетне правопорушення», яке відрізняється від поняття «порушення бюджетного законодавства». При цьому підтримано позицію, відповідно до якої перше поняття охоплюється другим, і друге є ширшим за суттю, оскільки включає не суто фінансові чи бюджетні правопорушення, а інші галузеві правопорушення у сфері фінансів і бюджету (адміністративні порушення, злочини, бюджетні проступки) [20, с. 199, 200].

Важливим при визначенні будь-якого поняття є аналіз дефініції, щодо конкретизації усіх ознак, які стосуються досліджуваного об'єкту. Саме тому, доцільно проаналізувати нормативне та наукове визначення поняття «нецільового використання бюджетних коштів».

Відповідно до листа Міністерства фінансів України від 15.06.2009 № 31-09030-07-5/15920 «Про надання роз'яснення щодо поняття «нецільове використання бюджетних коштів» Бюджетна система України ґрунтується на принципах, визначених статтею 7 БК України, одним із яких є принцип цільового використання бюджетних коштів – бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями. При цьому Кодексом чітко визначено наступне: бюджетні призначення – повноваження, надане головному розпоряднику бюджетних коштів Кодексом, Законом про Державний бюджет України або рішенням про місцевий бюджет, що має кількісні та часові обмеження та дозволяє надавати бюджетні асигнування; бюджетне асигнування – повноваження, надане розпоряднику бюджетних коштів відповідно до бюджетного призначення на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів з конкретною метою в процесі виконання бюджету; кошторис – основний плановий документ бюджетної установи, який надає повноваження щодо отримання доходів і здійснення видатків, визначає обсяг і спрямування

коштів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення цілей, визначених на бюджетний період відповідно до бюджетних призначень. Відповідно до БК України бюджетна система України – сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права, зокрема рішеннями Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) та іншими нормативно-правовими актами, у тому числі центральних органів виконавчої влади, прийнятих на підставі і на виконання БК України, інших законів України та нормативно-правових актів КМУ. Згідно з нормативно-правовими актами, зокрема, для здійснення моніторингу, оцінки реалізації і контролю ефективності виконання бюджетної програми та цільового використання бюджетних коштів при формуванні бюджету за програмно-цільовим методом застосовується паспорт бюджетної програми, який визначає мету, завдання, напрями використання бюджетних коштів, відповідальних виконавців, результативні показники та інші характеристики бюджетної програми відповідно до встановлених бюджетних призначень. Враховуючи вищевикладене, в практичній діяльності розпорядників бюджетних коштів та фінансових і контролюючих органів поняття «нецільове використання бюджетних коштів» необхідно застосовувати у повній відповідності до Бюджетного кодексу України та вимог нормативно-правових актів, які регулюють бюджетні відносини. Водночас на практиці мають місце факти кваліфікації нецільового використання бюджетних коштів розпорядниками бюджетних коштів та фінансовими і контролюючими органами лише як використання бюджетних коштів у невідповідності до кошторису в частині недотримання вимог економічної класифікації видатків. Зазначене призводить до уникнення учасниками бюджетного процесу відповідальності за використання бюджетних коштів у невідповідності до встановлених бюджетних призначень чи виділених бюджетних асигнувань. Слід зазначити, що за нецільове використання

бюджетних коштів відповідні посадові особи притягуються до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності у порядку, визначеному законами України, а розпорядникам бюджетних коштів зменшуються бюджетні асигнування на суму коштів, що витрачені не за цільовим призначенням [55].

Тобто, як бачимо бюджетне законодавство передбачає заходи фінансово-правового впливу щодо застосування відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів. Але, якщо бюджетні кошти були у великих чи особливо великих розмірах, або ж такі суспільно небезпечні діяння вчинялися службовою особою, то тут уже починають свою дію норми кримінального законодавства та застосування заходів кримінальної відповідальності.

Слід також звернути увагу і на застосування норм бюджетної чи фінансово-правової відповідальності за вчинення бюджетних правопорушень. Так, Плехов М. фінансово-правову відповідальність визначає як систему правовідносин між відповідними органами держави та порушниками положень фінансово-правових норм; до ознак фінансово-правової відповідальності, які встановлюються залежно від специфіки суб'єкта фінансового регулювання, належать характер публічної власності, спрямованість на захист фінансових правовідносин, а також ознаки нормативних, фактичних та процесуальних підстав їх застосування, тяжкість шкоди за порушення, характер активів, сукупність санкцій, поєднання власних галузевих санкцій із санкціями з інших галузей права тощо; бюджетну, податкову, митну, грошово-кредитну відповідальність слід визначати як вид фінансово-правової відповідальності; функціями фінансово-правової відповідальності є штрафна, право-відновлювальна, попереджувальна, виховна, сигналізаційна, регулятивна та контрольна [66].

Штраф як форма кримінального покарання має низку переваг. Зокрема, він дозволяє ефективно впливати на правопорушника без застосування до нього жорстких репресивних заходів, таких як позбавлення

волі. Застосування штрафів сприяє зменшенню кількості випадків ув'язнення у загальній структурі призначених покарань, що, у свою чергу, допомагає знизити рівень перевантаженості пенітенціарної системи. Крім того, реалізація цього виду покарання не потребує створення або утримання окремої системи виконання, а також забезпечує додаткові надходження до державного бюджету [18, с. 156].

Бабенко А.Ю. також досліджував питання застосування фінансово-правової відповідальності, але за порушення не бюджетного, а митного законодавства і наголошував на тому, що процедура застосування фінансово-правової відповідальності за порушення митного законодавства включає три стадії: 1) фіксування конкретного факту податкового правопорушення; 2) прийняття рішення про притягнення до фінансово-правової відповідальності; 3) виконання рішення про визначення грошових зобов'язань [2, с. 158].

Вдовічен В. уже безпосередньо аналізував питання, щодо застосування норм фінансово-правової відповідальності за порушення законодавства в сфері виконання бюджетів за доходами та відмічав, що функції фінансово-правової відповідальності за порушення законодавства в сфері виконання бюджетів за доходами варто розподілити на дві групи: перша група, загальна, включає штрафну (каральну), право відновлювальну (компенсаційну), попереджувальну (превентивну) та виховну (стимулювальну) функції, інша група, спеціальну, становлять сигналізаційна, регулятивна та контрольна функції [11, с. 145].

Ми підтримуємо наукову позицію цих науковців та хотіли б відмітити, щодо саме кримінальної відповідальності за порушення бюджетного законодавства, то однозначно вважаємо за доцільно її посилення, у зв'язку з тим, що такі порушення завжди стосуються соціально та економічно важливих сфер життєдіяльності суспільства.

Так, ч. 1 ст. 210 КК України передбачає кримінальну відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, що вчинене службовою особою, а так само здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з

бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах, а відповідно ч. 2 ст. 210 КК України містить норми кримінальної відповідальності за ті самі діяння, предметом яких були бюджетні кошти в особливо великих розмірах або вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб. Згідно із приміткою до вказаної статті до бюджетних коштів належать кошти, що включаються до державного бюджету і місцевих бюджетів незалежно від джерела їх формування. Великим розміром бюджетних коштів відповідно до статей 210, 211 КК України вважається сума, що в тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а особливо великим розміром бюджетних коштів відповідно до статей 210, 211 КК України вважається сума, що в три тисячі і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян [50].

Оскільки з 1 січня 2020 року прожитковий мінімум для працездатної особи в розрахунку на місяць становить 2102 грн, збільшились суми визначення наслідків злочинів [73]. Неоподатковуваний мінімум доходів громадян, зазначений в диспозиції норм, дорівнює 1/2 прожиткового мінімуму для працездатних громадян станом на 1 січня поточного року. Тобто в 2020 році для норм адміністративного та кримінального законодавства в частині кваліфікації адміністративних або кримінальних правопорушень застосовується сума в 1 051 грн.

Тобто, норми кримінальної відповідальності вступають в силу до застосування, якщо здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням всупереч Бюджетному кодексу України чи закону про Державний бюджет України на відповідний рік, коли предметом таких дій були бюджетні кошти у сумі понад 1051000 грн.

Хоменко В.П., відмічає, що основним безпосереднім об'єктом злочину статті 210 КК України, є суспільні відносини, що забезпечують легітимне функціонування бюджетної системи України в частині здійснення видатків чи надання кредитів. Додатковими об'єктами можуть бути права та свободи громадян, відносини в службовій сфері, авторитет органів державної влади тощо. Також, підтримуємо позицію Хоменка В.П., необхідності законодавчо закріпити відповідальності працівників бухгалтерського сектору за забезпечення цільового використання бюджетних коштів та контролю за цим процесом. Зокрема, необхідно закріпити порядок реагування керівництва на письмове звернення бухгалтера щодо можливих або виявлених порушень під час здійснення господарських операцій. Також керівники підприємств, установ та організацій мають у письмовій формі обґрунтовувати власні рішення щодо використання бюджетних коштів, або ж рішення щодо коригування порядку здійснення операції з використання бюджетних коштів. Зазначені вдосконалення дадуть змогу конкретизувати службових осіб та обсяг учинених ними дій під час встановлення відповідальні за нецільове використання бюджетних коштів, що є суттєвим фактором для збереження фінансових ресурсів держави та чіткого встановлення суб'єктів злочинних посягань за таке злочинне діяння [121, с. 122; 130-131].

Таким чином, оскільки стаття 210 КК України є бланкетною та відсилає до норм бюджетного законодавства, що на практиці може викликати окремі суперечності та відмінності у трактуванні способів нецільового використання бюджетних коштів, доцільним вважаємо є розширення диспозиції статті, щодо визначення форм та способів вчинення нецільового використання бюджетних коштів, як окремих кваліфікуючих чи особливо кваліфікуючих ознак, для прикладу вчинення дій щодо нецільового використання бюджетних коштів шляхом спрямування їх на нецільові державні програми чи маніпуляції з бюджетними призначеннями через фіктивні або підставні структури.

Окремо слід звернути увагу також на кваліфікацію дій, щодо нецільового використання коштів державних позабюджетних фондів (для прикладу Пенсійного фонду України, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонду соціального страхування України тощо), оскільки предметом статті 210 КК України є виключно кошти, що включаються до державного бюджету і місцевих бюджетів незалежно від джерела їх формування. Тому, на нашу думку, досить доцільною буде пропозиція, щодо доповнення КК України окремою спеціальною нормою, яка б передбачала кримінальну відповідальність за нецільове використання коштів державних позабюджетних фондів.

Саме тому, пропонуємо доповнити КК України статтею 210-1

Стаття 210-1. Нецільове використання коштів державних позабюджетних фондів

1. Нецільове використання коштів державних позабюджетних фондів службовою особою, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах, -

караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

2. Ті самі діяння, предметом яких були бюджетні кошти в особливо великих розмірах або вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, -

караються обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Також, чинна редакція ст. 210 КК України закріплює кримінальну відповідальність спеціального суб'єкта, а саме службових осіб, які вчиняють дії, щодо нецільового використання бюджетних коштів та здійснюють видатки бюджету чи надають кредити з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням. Проте, аналізуючи наслідки до яких призводять такі злочинні дії, доцільно було б запровадити кримінальну відповідальність і для бенефіціарів злочинних схем, тобто вигодонабувачів, які й у результаті отримують кошти від порушень у бюджетній сфері. Також, важливе значення має запровадження превентивних механізмів при застосуванні кримінальної відповідальності за бюджетні правопорушення, зокрема доцільно запропонувати обов'язковий фінансовий моніторинг операцій із бюджетними коштами, передбачити перевірку державних аудитів у кримінальних провадженнях за статтею 210 КК України та запровадити цифровий контроль за бюджетними витратами (наприклад, система автоматичного виявлення порушень), що може зменшити зловживання при розподілі бюджетних коштів та коштів державних позабюджетних фондів.

Аналізуючи також функції та мету призначення покарання за вчинені злочинні діяння у бюджетній сфері, вважаємо, що санкції, які передбачені у статті 210 КК України не відображають повною мірою усю тяжкість та протиправність, яку вчиняє службова особа та те, що реально отримує за такі дії. Тому, логічним є посилення санкцій за правопорушення у бюджетній сфері, зокрема і за нецільове використання бюджетних коштів. Так, на нашу думку, потрібно передбачити, як додатковий вид покарання, крім позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю ще й конфіскацію майна у разі вчинення в особливо великих розмірах [101, с. 188-192].

Таким чином, на нашу думку, запропоновані зміни допоможуть ефективніше притягати до кримінальної відповідальності службових осіб та запобігати зловживанням бюджетними коштами.

Саме тому, є чітка необхідність істотного посилення контролю над видатками з бюджету з метою того, щоб кошти були чітко використані за цільовим призначенням та були максимально захищені від розкрадань і загалом від будь-яких злочинних посягань.

Підтримує думку, щодо внесення змін до покарань за нецільове використання бюджетних коштів і О. Шиян, яка відмічає, що для того, щоб підвищити забезпечення диференціації й індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їхнім перевищенням з кваліфікуючими (обтяжуючими) ознаками (обставинами), пропонується включити у санкцію ч. 2 ст. 210 КК покарання у вигляді арешту. Підтримується пропозиція поміняти місцями обмеження волі та арешт у системі покарань, а також у санкціях статей (частин статей) Особливої частини КК, у яких вони передбачені. У зв'язку з цим обмеження волі, як менш суворе покарання, повинно передувати арешту, зокрема, в абз. 2 ч. 2 ст. 210 КК. З урахуванням вищевказаного О. Шиян пропонує викласти цю санкцію у такій редакції: «караються обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або арештом на строк до шести місяців, чи позбавленням волі на строк від двох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років чи без такого» [129].

Підтримуємо позицію, щодо необхідності внесення змін до санкції статті 210 КК України.

Проте, окрім цього, слід звернути увагу, що норми кримінального законодавства щодо охорони бюджетних коштів від злочинних умисних розкрадань не повною мірою захищені та відображені, як самостійний склад кримінального правопорушення. Так, чинний Кримінальний кодекс України не містить окремого складу кримінального правопорушення «привласнення, розтрата бюджетних коштів чи заволодіння ними» і не виокремлює його

навіть як кваліфікуючу ознаку із загального складу кримінального правопорушення «привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» [103, с. 233].

Окрім цього, проблема захищеності у кримінально-правовій доктрині бюджетних коштів від розкрадань та їх раціонального використання була і залишається актуальною на рівні законодавчої та правозастосовної діяльності в Україні. Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням належать до числа загроз на рівні національної безпеки, оскільки кошти, які призначені для видатків з державного бюджету забезпечують економічну, політичну, соціальну та інші сфери життєдіяльності у державі.

Так, зокрема, Детективи Територіального управління Бюро економічної безпеки в Одеській області скерували до суду обвинувальний акт відносно голови однієї із сільських рад Одеського району та директора будівельної компанії. Встановлено, що голова сільради уклала договір із підрядником на реконструкцію та благоустрій берегоукріплювальних робіт вздовж узбережжя Чорного моря вартістю понад 15 млн грн. Надалі, будучи розпорядником коштів місцевого бюджету, перерахувала на його рахунки авансові кошти у розмірі 3 млн грн. До завершення строку своєї каденції жінка підписала акти із завідомо недостовірними відомостями щодо постачання будівельних матеріалів, яке фактично не здійснювалося. Згодом, після оголошення результатів виборів та визнання її повноважень, як голови сільської ради, фігурантка, побоюючись викриття, ініціювала розірвання договору із будівельною компанією. Після повернення авансових коштів жінка уклала новий контракт на 12,8 млн грн із підконтрольним їй підприємством, яке знаходиться за тією ж самою адресою, що і попереднє. Аби приховати докази заволодіння бюджетними коштами й знаючи про фактичну відсутність будівельних матеріалів, голова сільради підробила документи про їх передачу на відповідальне зберігання підряднику. На

підставі зібраних доказів голова сільради обвинувачується у вчиненні правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 366 Кримінального кодексу України (видача службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів) та ч. 5 ст. 191 Кримінального кодексу України (заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, вчинене за попередньою змовою групою осіб, в особливо великих розмірах). Директору будівельної компанії оголошено підозру за ч. 1 ст. 366 Кримінального кодексу України (видача службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів). Обвинувальний акт скеровано до суду [9].

Детективи Територіального управління Бюро економічної безпеки в Полтавській області завершили розслідування щодо заволодіння державними коштами під час ремонту дитячого садка. Досудовим розслідуванням встановлено, що в липні 2023 році між органом місцевого самоврядування Полтавського району та будівельною компанією укладено договір підряду на загальну суму 41,7 млн грн. Предметом договору визначено реконструкцію будівлі дитячого садочку. Підприємство, що здійснювало фактичне керування підрядною організацією отримало оплату за устаткування для ремонту та його монтування. Проте постачання обладнання не відбулося. За фіктивно надані послуги підприємець перерахував 1,6 млн грн на власний розрахунковий рахунок та розпорядився на свій розсуд. Керівнику підрядної організації повідомлено про підозру за ч. 5 ст. 191 Кримінального кодексу України (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем). Підозрюваному був обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, з альтернативою внесення застави, яку він сплатив. Наразі обвинувальний акт направлено до суду [3].

Як бачимо, напрями та заходи кримінально-правового впливу щодо запобігання привласненню та загалом розкраданням саме бюджетних коштів є загальними і не містять особливостей та специфіки цих кримінальних правопорушень. І тому, на нашу думку, враховуючи специфіку предмета

злочинного посягання, необхідності посилення кримінальної відповідальності саме за розтрату чи привласнення бюджетних коштів, особливості кримінальної відповідальності за правопорушення у бюджетній сфері, вважаємо за доцільне виділити окремий склад кримінального правопорушення «привласнення, розтрата бюджетних коштів або заволодіння ними шляхом зловживання службовим становищем» як окремий склад кримінального правопорушення, доповнивши КК України статтею 191-1 та викласти її у наступній редакції:

Стаття 191-1 Привласнення, розтрата бюджетних коштів або заволодіння ними шляхом зловживання службовим становищем

1. Привласнення, розтрата бюджетних коштів або заволодіння ними шляхом зловживання службовим становищем, -

карається штрафом від чотирьох до семи тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до шести років, або позбавленням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Дії, передбачені частинами першою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, -

караються обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на строк від чотирьох до дев'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до чотирьох років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені у великих розмірах чи в умовах воєнного або надзвичайного стану, -

караються позбавленням волі на строк від шести до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років.

4. Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, якщо вони вчинені в особливо великих розмірах або організованою групою, -

караються позбавленням волі на строк від восьми до тринадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років та з конфіскацією майна.

Примітка. 1. Великим розміром бюджетних коштів відповідно до статті вважається сума, що в 500 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

3. Особливо великим розміром бюджетних коштів відповідно до статті вважається сума, що в дві тисячі і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Висновки до розділу 1

1. Запропоновано внести зміни, які будуть спрямовані на підвищення ефективності захисту суспільних відносин, що виникають у процесі формування, розподілу та використання бюджетних фінансових ресурсів, призначених для реалізації державою та органами місцевого самоврядування покладених на них завдань і функцій.

2. Обґрунтовано доцільність впровадження спеціальних складів кримінальних правопорушень, які передбачають кримінальну відповідальність саме за вчинення суспільно небезпечних діянь у бюджетній сфері, а також у їх кодифікацію та виділення в окремий розділ кримінального законодавства.

3. Окремо звернено увагу на те, що сам бюджетний процес включає в себе колегіальну роботу багатьох суб'єктів, що на практиці викликає проблематику притягнення саме конкретної особи, яка відповідальна за порушення щодо видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону. Як

пропозиція обґрунтовано доцільність конкретизації осіб, які понесуть відповідальність у разі виявлення порушень.

4. Обґрунтовано необхідність уточнення і визначення суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого статтею 211 КК України та удосконалення чіткого формулювання форми вини, оскільки як показує практика застосування складно довести умисел на зменшення надходжень чи збільшення витрат, тому потрібно передбачити можливість притягнення за це кримінальне правопорушення також і з необережною формою вини, якщо шкода значна і була об'єктивно передбачуваною.

5. Наведено рекомендацію щодо диференціації відповідальності, адже проблема полягає в тому, що стаття 211 КК України майже не застосовується на практиці, тому потрібно узгодити статтю з нормами Бюджетного кодексу, Закону про державну службу, антикорупційного законодавства, а також обґрунтована пропозиція щодо запровадження нормативної інтеграції, вказавши на зв'язок з конкретними порушеннями бюджетного процесу та обов'язкового створення порядку експертної оцінки впливу НПА на бюджет як обов'язкового елементу при кваліфікації цього діяння.

6. Запропоновано уточнити диспозицію об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 211 КК України, а саме запропоновано чітко визначити види актів, видання яких може спричинити кримінальну відповідальність та необхідність уточнення поширення кримінальної відповідальності і на колегіальні органи, які беруть участь у бюджетному процесі.

7. Наведені пропозиції щодо доцільності запровадження кримінальної відповідальності для бенефіціарів злочинних схем, тобто вигодонабувачів, які й у результаті отримують кошти від порушень у бюджетній сфері та запровадження превентивних механізмів при застосуванні кримінальної відповідальності за бюджетні правопорушення, зокрема запропоновано обов'язковий фінансовий моніторинг операцій із

бюджетними коштами, проведення перевірки державних аудитів у кримінальних провадженнях за статтею 210 КК України та запровадження цифрового контролю за бюджетними витратами (наприклад, система автоматичного виявлення порушень), що може зменшити зловживання при розподілі бюджетних коштів та коштів державних позабюджетних фондів.

8. Визначено потребу передбачити, як додатковий вид покарання за Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, крім позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю ще й конфіскацію майна у разі вчинення в особливо великих розмірах і на основі цього наведено обґрунтування, щодо необхідності внесення змін до санкції статті 210 КК України.

РОЗДІЛ 2

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИННОСТІ У БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ

2.1. Особливості кримінологічної характеристики злочинності у бюджетній сфері та осіб, які вчиняють бюджетні кримінальні правопорушення

Злочинність у бюджетній сфері України відзначається високим рівнем поширеності, зокрема до них можна віднести схеми шахрайського заволодіння бюджетними коштами з боку службових осіб бюджетних установ під час поточної господарської або адміністративної діяльності. Також поширені випадки вимагання та одержання неправомірної вигоди, укладання збиткових або фіктивних контрактів у рамках державних закупівель, маніпулювання результатами тендерів, а також систематичне зловживання службовим становищем чи перевищення службових повноважень.

Необхідність чіткого поділу та аналізу різних форм злочинної діяльності в бюджетній сфері має не лише теоретичну, а й практичну значущість. Така диференціація дозволяє глибше осмислити кримінологічну ситуацію в зазначеній сфері, сприяє розробленню дієвих заходів запобігання бюджетним кримінальним правопорушенням. Зокрема, йдеться про створення як загальних підходів до запобігання таким кримінальним правопорушенням на рівні держави, так і специфічних – окремих кримінологічних, видових, підвидових та комплексних систем запобігання. Цей напрям досліджень є надзвичайно перспективним у контексті посилення ефективності боротьби з корупцією та фінансовими правопорушеннями в бюджетній сфері.

Кримінологія пояснює злочинність, аналізуючи не лише абстрактні суспільні явища, а й конкретні обставини та ситуації. Окремі автори

вважають, що вони не тільки сприяють злочинності, але і є безпосередньою причиною вчинення злочинів, не тільки так званої «вуличної злочинності», а й більш складних злочинних проявів, таких як організована злочинність різних форм, у тому числі економічна [139, с. 5–6].

Бюджет є ключовим інструментом формування та використання грошових ресурсів, необхідних для забезпечення виконання державою та органами місцевого самоврядування їхніх публічних функцій. Він виступає не лише як фінансовий план держави на певний період, а й як основний механізм мобілізації, розподілу та перерозподілу національного доходу. Через бюджет держава акумулює фінансові ресурси для реалізації соціальних, економічних, оборонних, освітніх, медичних та інших стратегічно важливих завдань.

Правильно сформований, збалансований і ефективно реалізований бюджет відіграє вирішальну роль у забезпеченні соціального добробуту населення, сталого економічного розвитку країни, підтриманні фінансової стабільності та підвищенні конкурентоспроможності на міжнародній арені. Він також є важливим засобом протидії економічним кризам, соціальній напрузі та макроекономічним проблемам.

У цьому контексті особливої ваги набуває дотримання принципів бюджетної політики, таких як: збалансованість доходів і видатків, ефективне та раціональне використання бюджетних коштів, їх цільовий характер, адресність фінансування, прозорість і підзвітність у процесі витрачання публічних фінансів. Саме ці принципи найчастіше стають об'єктами злочинних посягань з боку осіб, які мають доступ до бюджетних ресурсів. Порушення цих принципів не лише підриває фінансову дисципліну, а й спричиняє суттєву шкоду державі, знижує довіру суспільства до влади, гальмує соціально-економічний розвиток.

З огляду на це, забезпечення належного захисту бюджетних правовідносин, підвищення контролю за дотриманням бюджетного

законодавства та протидія кримінальним посяганням у цій сфері мають стати пріоритетними напрямками державної політики.

Проте, нажаль, упродовж останніх років сфера розподілу та використання бюджетних коштів залишається однією з найбільш вразливих до зловживань та кримінальних правопорушень. З кожним роком спостерігається зростання кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним заволодінням бюджетними ресурсами. Часто фіксуються численні випадки розкрадання, нецільового використання або привласнення державних коштів, що завдає суттєвої шкоди фінансовій системі держави та підриває довіру громадян до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

З огляду на це, доцільно охарактеризувати правопорушення, що належать до кримінологічної характеристики злочинності у бюджетній сфері. Так, на думку А.О. Монаєнка, незважаючи на те, що ст. 116 Бюджетного кодексу України містить далеко не вичерпний перелік видів порушень бюджетного законодавства, виходячи з аналізу бюджетних відносин, А.О. Монаєнко додатково виділяє ряд груп бюджетних відносин, найбільш тісно пов'язаних між собою за змістом. Такі групи однорідних, взаємопов'язаних бюджетних відносин, що охороняються законом, розглядаються як родовий (спеціальний) об'єкт правопорушення. Перша група – це правопорушення проти порядку функціонування бюджетної системи: невиконання закону (рішення) про бюджет; нецільове використання бюджетних коштів. Друга група – це правопорушення проти законних прав і інтересів одержувачів бюджетних коштів: неперерахування або неповне перерахування бюджетних коштів одержувачам бюджетних коштів; несвоєчасне зарахування бюджетних коштів на рахунки одержувачів бюджетних коштів; несвоєчасне доведення до одержувачів бюджетних коштів лімітних довідок про обсяги бюджетного фінансування. Третя група – це правопорушення проти дохідної частини бюджетів: недотримання обов'язковості зарахування доходів бюджетів та інших надходжень у

бюджетну систему України; несвоєчасне виконання платіжних документів на перерахування коштів, що підлягають зарахуванню на казначейські рахунки. Четверта група – це правопорушення проти видаткової частини бюджету: фінансування видатків, не включених у бюджетний розпис; фінансування видатків у розмірах, що перевищують розміри, включені в бюджетний розпис; недотримання граничних розмірів дефіцитів бюджетів, державного або муніципального боргу і видатків на обслуговування державного або муніципального боргу. П'ята група – це правопорушення проти гарантій виконання бюджетних зобов'язань: відмова підтвердити взяті бюджетні зобов'язання, крім підстав, встановлених Бюджетним кодексом України; несвоєчасне здійснення платежів за підтвердженими бюджетними зобов'язаннями. Шоста група – це правопорушення проти порядку виділення бюджетних коштів: невідповідність бюджетного розпису закону (рішенню) про бюджет; невідповідність лімітних довідок про бюджетні асигнування затвердженому бюджетному розпису. Сьома група – це правопорушення проти порядку складання проектів бюджетів, ведення бюджетної звітності і рахунків; несвоєчасне надання проектів бюджетів і звітів про виконання бюджетів [59, с. 30-3].

Способами незаконного використання бюджетних коштів можуть бути: привласнення бюджетних коштів отримувачами коштів, злочинним шляхом; умисне внесення змін до відомостей про результати робіт, виконаних за рахунок бюджетних коштів та зловживання посадовими повноваженнями; укладення збиткових фіктивних угод, що завдають шкоди державі, органам місцевого самоврядування та громадянському суспільству; неправомірне та необґрунтоване отримання бюджетних коштів і їх привласнення; нецільове використання бюджетних коштів, зокрема, виділення субсидій комерційним організаціям для підтримки малого та середнього підприємництва; інші злочинні, неправомірні дії під час розподілу бюджетних коштів.

У зв'язку з наведеними обставинами виникає обґрунтована потреба в тому, щоб забезпечити захист бюджетних правовідносин та визначити одним із ключових напрямів діяльності органів державної влади, насамперед законодавчої. Зважаючи на те, що посягання на бюджетні кошти мають безпосередній вплив на фінансову стабільність держави, доцільно розглядати бюджетні правовідносини як об'єкти кримінально-правової охорони. Такий підхід дозволяє підвищити рівень протидії кримінальним правопорушенням у цій сфері та мінімізувати негативні наслідки, спричинені протиправним використанням державних фінансових ресурсів, що становлять пряму загрозу фінансовій безпеці країни.

Р.Л. Степанюк, аналізує саме криміналістичну характеристику злочинної діяльності в бюджетній сфері України, проте характеризує види кримінальних правопорушень, що належать до бюджетної сфери і вчиняються у ній, а саме: а) «прості» привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем; б) службову недбалість при розпорядженні бюджетними коштами і державним майном; в) умисне невиконання вироку суду щодо перерахування накладених на підприємство фінансових санкцій до бюджету; г) шахрайське заволодіння бюджетними коштами(наприклад, обманне одержання одноразової допомоги по безробіттю для здійснення підприємницької діяльності без наміру займатись нею); г) службове підроблення(наприклад, із метою недопущення штрафних санкцій за невиконання нормативів з працевлаштування інвалідів або із метою «обману» казначейського органу для здійснення передоплати за рахунок бюджетних коштів; д) умисну невиплату заробітної плати, е) шахрайство з фінансовими ресурсами та інші [113, с. 980].

Василевич В.В. та Левченко Ю.О. відмічають, що дослідження проблеми нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням, є важливим для розуміння структури, механізмів та наслідків щодо впроваджених заходів протидії даного

кримінального правопорушення. Детальне вивчення цього питання вказує на недоліки, які є в управлінні бюджетними коштами та має вирішальне значення для фінансової стабільності та економічного розвитку країни. Ефективне використання цих ресурсів сприяє досягненню бюджетних цілей, підтримує рівень життя громадян і сприяє зростанню економіки. Нецільове використання бюджетних ресурсів є серйозною загрозою для фінансової стабільності країни. Одна з причин нецільового використання полягає у недостатньому контролі та нагляді за видатками. Якщо не встановлені чіткі процедури та механізми контролю, існує ризик витрат на проекти або програми, які не є пріоритетними для розвитку країни або не відповідають соціальним потребам громадян. Для запобігання нецільовому використанню бюджетних ресурсів необхідно впроваджувати ефективні механізми контролю та відповідальності. Перш за все, важливо розробляти чіткі процедури та критерії для виділення коштів з бюджету. Бюджетні ресурси повинні спрямовуватися на проекти і програми, які відповідають стратегічним цілям країни та соціальним потребам громадян. Важливим аспектом є посилення моніторингу витрат бюджетних коштів, ефективний контроль за використанням бюджетних ресурсів допоможе виявляти недоречні та корупційні схеми, а також забезпечить звітність та прозорість у витратах [10, с. 218].

Деякі науковці відмічають, що категорії «злочини, які вчиняються у бюджетній сфері» та «злочини, які пов'язані з порушенням бюджетного законодавства», «злочини, які посягають на бюджетні відносини» або «злочинність у бюджетній сфері» є тотожними та охоплюють однакові склади злочинів. Під поняттям злочини у бюджетній сфері, пропонує розуміти сукупність як умисних, так і необережних, вчинених в особистих інтересах чи інтересах третіх осіб, корисливих, суспільно-небезпечних діянь, що вчиняються при складанні, розгляді, затвердженні й виконанні бюджетів спрямовані незаконне використання бюджетних коштів. Під злочинами, пов'язаними з незаконним використанням бюджетних коштів пропонує

розуміти суспільно небезпечні діяння, які вчиняються під час виконання бюджету за видатками розпорядниками або одержувачами бюджетних коштів у процесі надання, отримання та використання бюджетних коштів. До злочинів, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів пропонуємо відносити склади злочинів, передбачені ст. ст. 175 (ч. 2), 191, 210, 211, 222, 364, 366, 367, 368 КК України. Обов'язковою умовою віднесення цих злочинів до вказаної групи є те, що їх предметом були бюджетні кошти. Через відсутність у теорії та практичній діяльності правоохоронних органів єдиного підходу до визначення понять «злочини в сфері економіки», «економічні злочини», «економічна злочинність», а також понять «злочини у бюджетній сфері», «злочини, пов'язані з незаконним використанням бюджетних коштів» відсутня єдина база кримінологічної інформації про такі злочини, про причини та умови, що їх обумовлюють, що унеможливляє отримання об'єктивної інформації про стан злочинності у цій сфері. Чітке визначення понятійного апарату на теоретичному та законодавчому рівнях допоможе правоохоронним органам у веденні статистичного обліку, у розробці нових заходів запобігання цим злочинам, сприятиме розмежуванню компетенції та вдосконаленню напрямків та форм взаємодії [110, с. 40-41;106].

Фінансова злочинність охоплює сукупність кримінальних правопорушень, що безпосередньо спрямовані на порушення правовідносин, пов'язаних із формуванням, розподілом, перерозподілом та використанням фінансових ресурсів учасників економічної діяльності [44].

Н.С. Карпов та С.В. Євдокименко, розглядаючи сутність процесу злочинної діяльності, цілком слушно відзначили, що необхідно розмежовувати злочин, як одиничний (нерідко випадковий або емоційний) акт, і злочинну діяльність, як цілеспрямоване здійснення дій для забезпечення свого існування. Перше – це елемент (частка) другого – злочинної діяльності [40, с.14].

Шутлів Д. вважає, що бюджетне правопорушення та порушення бюджетного законодавства є тотожними категоріями – це порушення учасником бюджетного процесу встановлених Бюджетним кодексом України чи іншим нормативно-правовим актом, який є частиною бюджетного законодавства, норм щодо складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання та звітування про його виконання. Таке правопорушення характеризується загальними (протиправність, караність, винність, суспільна шкідливість (небезпечність), реалізується у формі дії чи бездіяльності) та спеціальними (особлива сфера суспільних відносин та суб'єктний склад) ознаками [130, с. 79].

С.С. Чернявський за ознакою технології злочинної діяльності розподілив способи вчинення злочинів у бюджетній сфері на дві групи: 1) розкрадання бюджетних коштів; 2) порушення бюджетного законодавства без ознак розкрадання. Автор також відзначив, що «в основі диференціації методик розслідування шахрайств у бюджетній сфері можна розглядати три технології розкрадань бюджетних коштів: розкрадання, вчинені шляхом незаконного відшкодування ПДВ; розкрадання, вчинені шляхом злочинної змови керівників суб'єктів господарювання та бюджетних організацій; розкрадання, вчинені службовими особами бюджетних організацій» [125, с.212].

Аналіз особи правопорушників, які вчиняють кримінальні правопорушення, пов'язані з розкраданням бюджетних коштів, зокрема під час закупівель медичного обладнання та лікарських засобів, дозволяє окреслити типові категорії таких осіб. Відповідно до дослідження, проведеного А.М. Кислим і Ю.В. Федорчуком, до цієї категорії входять, передусім, працівники сфери охорони здоров'я: головні лікарі, головні бухгалтери, економісти, юристи, які часто є членами тендерних комітетів, а також посадові особи, відповідальні за приймання лікарських засобів за кількістю та якістю [41, с. 221-222].

Джужа О.М. у межах аналізу особистості злочинця виокремлює чотири основні групи характеристик: соціально-рольові, соціально-демографічні, морально-психологічні та кримінально-правові [28].

Окрім того, до злочинної діяльності залучаються і представники підприємств-підрядників, зокрема керівники таких підприємств та інші особи, які підписують акти приймання-передачі товарно-матеріальних цінностей. Таким чином, суб'єктами таких правопорушень є як представники бюджетних установ, так і працівники комерційних структур, взаємодія між якими створює сприятливі умови для незаконного привласнення бюджетних ресурсів у сфері медичних закупівель [41, с. 221-222].

У науковій літературі вчені класифікують службових осіб, причетних до нецільового використання бюджетних коштів, за кількома критеріями. Зокрема, вирізняють: головних розпорядників бюджетних коштів; розпорядників коштів нижчого рівня; службових осіб одержувачів бюджетних коштів [61, с. 134–135].

До цієї категорії належать, зокрема, керівники та головні бухгалтери (або керівники фінансових підрозділів) бюджетних установ, які наділені повноваженнями щодо отримання бюджетних асигнувань, узяття бюджетних зобов'язань і здійснення видатків бюджету. Також до неї входять службові особи одержувачів бюджетних коштів – тобто суб'єкти господарювання, громадські чи інші неприбуткові організації, які, хоча й не мають статусу бюджетної установи, уповноважуються розпорядниками бюджетних коштів на виконання заходів, передбачених бюджетною програмою, та відповідно отримують кошти з бюджету на реалізацію цих заходів [33, с. 50].

Такий поділ базується на низці критеріїв: меті призначення бюджетних коштів, підставах для їх отримання, а також соціально-рольовій функції суб'єкта – наприклад, участі у реалізації державних програм або заходів цільового фінансування. Окрім того, окремі автори пропонують розрізняти службових осіб, що вчиняють правопорушення у бюджетній сфері, за характером їх залучення до процесу бюджетного управління: осіб,

які безпосередньо беруть участь у формуванні, розподілі та використанні бюджетних ресурсів (тобто уповноважених представників державних чи муніципальних органів); Осіб, що посягають на бюджетні кошти опосередковано, діючи ззовні, через застосування різних господарсько-правових механізмів, як-от представники бізнесу чи підприємці [112, с. 82].

Такий підхід дозволяє комплексно оцінювати рівень ризику правопорушень залежно від ролі суб'єкта у бюджетному процесі, механізмів отримання та використання коштів, а також формально правового статусу особи.

Окрім цього, у реалізації злочинних схем беруть участь посадові особи, відповідальні за здійснення контролю якості та кількості отриманих товарно-матеріальних цінностей (наприклад, лікарських засобів чи медичної апаратури). Саме на них покладено обов'язок фіксації фактичного обсягу та характеристик поставок, що створює ризик для маніпуляцій із підписанням актів приймання-передачі та погодженням фіктивних поставок. Не менш важливу роль у вчиненні таких кримінальних правопорушень відіграють представники підприємств-постачальників, які вступають у змову з посадовими особами бюджетних установ. Здебільшого це керівники комерційних структур, менеджери, а також працівники, відповідальні за логістику, оформлення супровідної документації та підписання актів прийому товарів. Вони можуть постачати товари за завищеними цінами, з порушенням технічних характеристик або взагалі забезпечувати постачання лише на папері, не доставляючи продукцію у фактичному вигляді.

Таким чином, правопорушення у сфері бюджетних закупівель мають колективний характер і зазвичай реалізуються за участі представників як державного, так і приватного сектору. Взаємодія між посадовими особами державних установ та суб'єктами господарювання створює криміногенне середовище, в якому відсутність належного контролю, низький рівень правосвідомості, службова недбалість і корисливі мотиви стають підґрунтям для систематичних порушень фінансово-бюджетної дисципліни.

У структурі мотивації переважає особиста вигода – збагачення, збереження службового становища, просування інтересів пов'язаних компаній або наближених осіб. Все це вказує на високий рівень латентності таких злочинів і вимагає комплексного підходу до їх запобігання, який має включати кадрову перевірку, підвищення прозорості процедур, посилення контролю та відповідальності на всіх етапах бюджетного процесу.

Також потрібно звернути увагу, що в межах бюджетної сфери, окрім складних форм злочинної діяльності, які базуються на багатоетапних кримінологічних ситуаціях зустрічаються також і окремі, відносно прості за своєю структурою кримінальні правопорушення, тобто вони характеризуються менш складним механізмом вчинення та, як правило, не передбачають широкої змови чи багаторівневої координації дій. Проте сфера вчинення стосується саме бюджетних коштів.

Тобто, аналізуючи структуру злочинності у бюджетній сфері, можна її охарактеризувати наступним складом: прямі форми незаконного заволодіння бюджетними ресурсами, зокрема привласнення або розтрата державного майна, а також заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем; прояви службової недбалості, коли посадові особи порушують обов'язки при розпорядженні бюджетними коштами чи державним майном, що призводить до втрат бюджету; умисне невиконання судових рішень, наприклад, ігнорування обов'язку щодо перерахування фінансових санкцій або штрафів, накладених на підприємство, до державного або місцевого бюджету; шахрайство, спрямоване на отримання бюджетних коштів, у тому числі обманне оформлення соціальних чи фінансових виплат. Зокрема, можна навести приклад отримання одноразової допомоги на започаткування підприємницької діяльності без наміру фактично займатися бізнесом; службове підроблення документів, наприклад: фальсифікація звітності для уникнення штрафних санкцій за невиконання соціальних квот (зокрема, щодо працевлаштування осіб з інвалідністю); або спотворення інформації для отримання виплат за державні кошти через казначейські структури; умисна

невиплата заробітної плати, навіть при наявності бюджетного фінансування, що становить серйозне порушення соціальних прав працівників; інші види фінансового шахрайства, зокрема зловживання у сфері казначейського обслуговування, заниження або завищення вартості робіт і послуг тощо.

Так, зокрема, відповідно до Порядку казначейського обслуговування державного бюджету за витратами орган Казначейства перевіряє документи в електронній формі, передані розпорядником бюджетних коштів (одержувачем бюджетних коштів), на відповідність вимогам законодавства, в тому числі цього Порядку. Якщо надіслані в електронній формі документи сформовано з порушенням вимог законодавства, в тому числі цього Порядку, то орган Казначейства інформує розпорядника бюджетних коштів (одержувача бюджетних коштів) засобами системи Казначейства про їх непроведення із зазначенням причин [81].

Кримінологічна характеристика злочинної діяльності в бюджетній сфері охоплює сукупність взаємопов'язаних правопорушень, об'єднаних єдиним злочинним умислом. У межах такої злочинної діяльності певні дії можуть вчинятися одноосібно, або у співучасті, з іншими, які є допоміжними або супутніми, спрямованими на забезпечення або маскування основного протиправного діяння.

Отже, як бачимо, кримінальні правопорушення у сфері бюджетних відносин можуть вчинятися: особами, які мають право підпису на фінансових документах і, як наслідком, є матеріально відповідальними; представниками влади; особами, які безпосередньо здійснюють розподіл бюджетних коштів; посадовими особами, які виконують управлінські функції; посадовими особами, наділеними повноваженнями організаційно-розпорядчого характеру.

Самі по собі кримінальні правопорушення в бюджетній сфері відрізняються від інших тим, що вчиняються в межах реалізації окремих стадій бюджетного процесу, та в переважній більшості характеризуються

корисливим мотивом, оскільки пов'язані з отриманням матеріальної вигоди або домінуванням власних інтересів над державними.

2.2. Сучасний стан та рівень злочинності у бюджетній сфері

В умовах ринкових відносин, бюджетні кошти мають важливе значення при реалізації засад фіскальної політики в державі. Адже вони впливають на забезпечення та виконання різноманітних програм діяльності в економічному секторі країни, стосуються охорони навколишнього природного середовища, виступають важливою сферою для забезпечення безпеки і оборони, виконання економічних та соціальних функцій, посилення наукового і технологічного прогресу та загалом на забезпечення нормальних міжнародних зв'язків. Окремо слід звернути увагу на важливості бюджетних коштів для соціального сектору, адже саме вони дозволяють забезпечувати та реалізовувати важливі соціальні програми, на які передбачене їх спрямування.

Проте, нажаль, досить часто бюджетні кошти використовуються не за тим призначенням, за яким вони мали б бути спрямовані, що спричиняє негативні наслідки як для кожної особи в суспільстві, так і для держави загалом. Така проблема є багатосторонньою, адже може стосуватися різних сфер суспільного життя. Так, для прикладу, кошти, які повинні були б бути спрямовані на фінансування науки, чи охорони здоров'я, чи освіти тощо, спрямовуються за іншим, абсолютно не цільовим призначенням, що породжує таким чином вчинення правопорушень з бюджетними коштами [98, с. 640].

Цілком слушною видається позиція Р. Л. Степанюка, який пропонує розглядати злочини у бюджетній сфері України як передбачені Кримінальним кодексом України суспільно небезпечні, умисні діяння, що вчиняються особами, причетними до діяльності, пов'язаної з управлінням бюджетними ресурсами – зокрема, з їх формуванням, розподілом,

використанням, а також з розпорядженням іншим майном, що перебуває у державній або комунальній власності. У цьому контексті Степанюк Р.М. виокремлює низку обов'язкових характеристик, які є визначальними для правової природи злочинів у бюджетній сфері:

а) специфічна сфера вчинення діяння – такі кримінальні правопорушення вчиняються саме в межах бюджетної діяльності, що охоплює як бюджет на державному рівні, так і місцеве фінансове управління;

б) предмет злочинного посягання – до нього належать бюджетні кошти, а також інше майно, що належить державі або територіальним громадам;

в) суб'єкт злочину — це особа, яка має відповідні повноваження чи функціональні обов'язки у сфері формування, розподілу або використання бюджетних коштів, або у сфері управління державним чи комунальним майном (наприклад, службові особи органів влади, фінансових установ, бюджетних організацій тощо);

г) спосіб вчинення злочину — часто реалізується через використання інструментів і механізмів господарської або фінансово-економічної діяльності, що надає таким правопорушенням особливу складність і прихований характер [111, с. 26,29].

Таким чином, можна визначити, що правопорушення у бюджетній сфері мають комплексну правову природу, поєднуючи у собі ознаки корупційних, посадових та економічних правопорушень, що порушують встановлений порядок обігу публічних фінансів і становлять загрозу фінансовій і економічній безпеці держави.

Кікінчук В.В. виділяє ознаки кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, що пов'язані з агропромисловим комплексом, до яких відносить наступні: 1. Сфера виникнення суспільних відносин: а) використання бюджетних коштів; б) діяльність у галузі АПК; 2. Предмет злочинного посягання: а) бюджетні кошти. До таких належать кошти, що включаються у бюджети всіх рівнів незалежно від джерела їх формування;

б) інше державне або комунальне майно. 3. Особа злочинця: а) службова особа – фізична особа, яка займає постійно чи тимчасово в органах державної влади, місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях, незалежно від форм власності, посаду, пов'язану з виконанням спеціальних повноважень, наданих їй у встановленому законом порядку, стосовно осіб, що не перебувають з нею у службовому підпорядкуванні, і у випадках, передбачених законодавством, має право застосувати заходи адміністративного примусу. б) матеріально-відповідальна особа – працівник, який досяг 18-річного віку і в силу трудової функції виконує у роботодавця роботи, пов'язані з безпосереднім обслуговуванням майна та інших цінностей, переданих у його відання; в) громадянин-підприємець – громадянин, який здійснює систематичну (zareєстровану) підприємницьку діяльність без створення юридичної особи. 4. Комплексний характер (можуть вчинятися у сукупності з іншими протиправними діями, відповідальність за вчинення яких передбачена статтями різних розділів Особливої КК України [42, с. 82].

Останнім часом постає необхідність вивчення ефективності кримінального покарання за правопорушення у бюджетній сфері та пошуку шляхів його вдосконалення, адже проблема нецільового використання бюджетних коштів досі належним чином не вирішена.

Саме тому, нецільове використання бюджетних коштів шкодить належному рівню здійсненню державних функцій чи функцій місцевого самоврядування, спричиняє певну шкоду законним правам та інтересам громадян і загалом надає труднощів при реалізації пріоритетних національних цілей та програм. Адже реалізація та виконання бюджетних програм стосуються державної політики в соціальній, економічній, демографічній, промисловій, освітній, науковій, культурній, міжнародній, військовій та інших сферах. У зв'язку з цим, дійсно тематика злочинності у бюджетній сфері та загалом масштабне нецільове використання бюджетних коштів створює реальну загрозу для національної безпеки.

Так, зокрема Хоменко В.П. відмічає, що економічна безпека є однією з важливих складових безпеки держави. Це такий стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечується гарантований захист національних інтересів, гармонійний, соціально орієнтований розвиток країни загалом, достатній економічний та оборонний потенціал навіть за найнесприятливіших варіантів розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів. Економічна безпека держави має внутрішню матеріально-речову основу – достатньо високий рівень розвитку продуктивних сил, що здатний забезпечити істотно важливу частку натуральних та вартісних елементів розширеного відтворення валового національного продукту; внутрішню соціально-політичну основу – достатньо високий рівень суспільної злагоди відносно довгострокових національних цілей, що дають можливість розробити та прийняти державну стратегію соціального та економічного розвитку. Однак визначальним фактором економічної безпеки держави є встановлення відповідальності за дотримання правил використання бюджетних ресурсів. Практика кримінально-правової протидії злочинам, пов'язаним із нецільовим використанням бюджетних коштів, вказує на необхідність перегляду наявних положень чинного законодавства [121, с. 130].

Черней В.В. відмічає, що суспільно-політичні перетворення в нашій державі супроводжуються змінами в усіх сферах життєдіяльності суспільства та визначають принципово нові завдання перед державно-владними інституціями, які системно оновлюються. Контроль за управлінням та розподілом фінансовими ресурсами має надзвичайно важливе значення в умовах тотального дефіциту коштів та кризового стану в більшості бюджетоутворювальних сфер господарювання. Сприйняття нової філософії державного управління докорінно змінює вимоги до діяльності правоохоронних органів у сфері розподілу та використання бюджетних коштів. Головними показниками їх роботи має стати не лише кількість виявлених злочинів і притягнення до відповідальності право-порушників, а й

встановлення й усунення їх причин та умов (детермінантів), відшкодування шкоди, завданої суб'єктам господарювання й державі. Без належного адміністрування та захисту державних фінансів неможливе реальне забезпечення прав і свобод людини, зовнішньої і внутрішньої безпеки, охорони довкілля, державного регулювання економіки, задоволення соціально-культурних потреб людей, надання соціальної допомоги непрацездатним і малозабезпеченим верствам населення, утримання органів державної влади й управління, а також фінансування інших загальнодержавних видатків, зокрема спрямованих на зміцнення обороноздатності країни [124, с. 64].

Бюджетним кодексом України (далі – БКУ) визначено засади бюджетної системи України, її структура, принципи, правові засади функціонування, основи бюджетного процесу і міжбюджетних відносин, відповідальність за порушення бюджетного законодавства та регулюються відносини, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, розгляду звітів про їх виконання, а також контролю за виконанням відповідних бюджетів. Основоположним принципом бюджетної системи України, відповідно до п.8 ч.1 ст.7 БКУ є принцип цільового використання бюджетних коштів, який полягає в тому, що бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями. Положеннями статті 119 БКУ визначено, що нецільовим використанням бюджетних коштів є витрачання їх на цілі, що не відповідають бюджетним призначенням, встановленим Законом про Державний бюджет України чи рішенням про місцевий бюджет, виділеним бюджетним кошторисом [8].

З огляду на це, можна сформулювати визначення, що правопорушення у бюджетній сфері слід розглядати як сукупність суспільно небезпечних діянь, що посягають на належне здійснення фінансової діяльності держави та встановлений порядок формування, розподілу та використання бюджетних коштів, призначених для реалізації соціально-економічних, управлінських та

інших функцій, що забезпечують життєдіяльність держави, органів місцевого самоврядування та громадянського суспільства.

В практичній діяльності розпорядників бюджетних коштів та фінансових і контролюючих органів поняття «нецільове використання бюджетних коштів» необхідно застосовувати у повній відповідності до Бюджетного кодексу України та вимог нормативно-правових актів, які регулюють бюджетні відносини. Водночас на практиці мають місце факти кваліфікації нецільового використання бюджетних коштів розпорядниками бюджетних коштів та фінансовими і контролюючими органами лише як використання бюджетних коштів у невідповідності до кошторису в частині недотримання вимог економічної класифікації видатків. Зазначене призводить до уникнення учасниками бюджетного процесу відповідальності за використання бюджетних коштів у невідповідності до встановлених бюджетних призначень чи виділених бюджетних асигнувань. Слід зазначити, що за нецільове використання бюджетних коштів відповідні посадові особи притягуються до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності у порядку, визначеному законами України, а розпорядникам бюджетних коштів зменшуються бюджетні асигнування на суму коштів, що витрачені не за цільовим призначенням [85].

Реальна практика виконання як державного, так і місцевих бюджетів широко порушує цей принцип, а іноді й відверто ігнорується.

Відповідно до даних звіту Рахункової палати за 2021 рік, структура порушень бюджетного та іншого законодавства, за видами порушень (загальна сума 37 млрд 954,7 млн грн) включає в себе:

- використання коштів фондів з порушенням чинного законодавства – 21 894,2 млн грн. (57,7%);
- порушення, допущені при управлінні та використанні державного майна – 7 666,8 млн грн. (20,2%);
- порушення, пов'язані з неналежним веденням бухгалтерського обліку – 3 758,3 млн грн. (9,9%);

- використання коштів державного бюджету з порушенням чинного законодавства – 3 524,9 млн грн. (9,3%);
- порушення під час здійснення публічних закупівель – 1 034,6 млн грн. (2,7%);
- втрати (збитки) внаслідок прийняття управлінських рішень з порушенням норм законодавства – 65,2 млн грн. (0,2%);
- нецільове використання бюджетних коштів – 10,7 млн грн (0,03%) [37].

Окремо можна проаналізувати певну сферу, в результаті моніторингу та аудиту Рахунковою палатою щодо дотримання вимог бюджетного законодавства. Так, зокрема, за офіційними даними Рахункової палати у 2019–2020 роках Морська адміністрація не забезпечила ефективне та законне використання коштів державного бюджету. Морська адміністрація як центральний орган виконавчої влади не забезпечила правильність надходження до державного та місцевих бюджетів доходів від ліцензування певних видів господарської діяльності та надання адміністративних послуг. Унаслідок цього майже 26,2 млн грн адміністративного збору та плати за ліцензування замість загального (19,5 млн грн) та спеціального (6,7 млн грн) фондів державного бюджету зараховано до загального фонду місцевого бюджету м. Києва. Водночас плата за надання адміністративних послуг – видачу ліцензій на провадження господарської діяльності, відшкодування вартості бланків посвідчень, дипломів та свідоцтв – належить до доходів загального фонду державного бюджету. При проведенні тендерних закупівель Морською адміністрацією у 2019 році бюджетні кошти на суму 1,1 млн грн використані непродуктивно. Зокрема, на 2019 рік до Плану закупівель Морської адміністрації включено 10 автомобілів спецпризначення, 5 автолабораторій та 122 засоби зв'язку на загальну суму 19,5 млн гривень. Вони придбані у 2019 році за рахунок коштів спеціального фонду бюджету за бюджетною програмою «Здійснення заходів щодо підтримки впровадження транспортної стратегії України». При цьому

автомобілі спецпризначення введено в експлуатацію лише у листопаді 2020 року, тобто майже через рік. Засоби зв'язку Морською адміністрацією станом на 31 грудня 2020 року в експлуатацію не введені, при цьому їх гарантійний термін експлуатації сплив у жовтні 2020 року. Водночас Морська адміністрація у 2019 році витратила понад 16 млн грн з недотриманням вимог законодавства у сфері публічних закупівель [119].

Тобто, як бачимо до структури правопорушень у бюджетній сфері можна віднести досить різні діяння, оскільки бюджетна сфера стосується абсолютно різних галузей, тому й порушення можуть бути з різними суб'єктами та різними наслідками.

Так, у 2021 році Держфінмоніторингом до правоохоронних органів направлено 64 матеріали (63 узагальнених матеріали та 1 додатковий узагальнений матеріал) щодо фактів зловживань з бюджетними активами. У вказаних матеріалах сума фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією коштів, та з учиненням іншого злочину, визначеного Кримінальним кодексом України, становить майже 2 млрд гривень. Сума залучених державних коштів склала 5,4 млрд гривень. Передані матеріали пов'язані із розкраданням бюджетних коштів шляхом: використанням компаній-нерезидентів, у тому числі з ознаками фіктивності; розпорошування коштів між пов'язаними суб'єктами господарювання; перерахування на поповнення депозиту; незаконного привласнення негрошових державних активів; завищення цін під час процедур закупівель. Інструменти, які використовувались: договори фінансової допомоги (позики); договори фрахту; виплата агентських винагород; страхування фінансових ризиків; здійснення транзитних операцій; придбання корпоративних прав; готівка; депозити; кредити; дивіденди; «скрутки». Правоохоронним органом спільно з Держфінмоніторингом виявлено схему розкрадання коштів державних підприємств, залучених до будівництва доріг. В ході фінансового розслідування встановлено, що кошти, які попередньо були перераховані від установ державного сектору на користь підприємств-

учасників Державної програми «Велике будівництво» як оплата за роботи з будівництва та ремонту доріг, перераховано на користь Підприємства А як оплата за пісок, щебінь, ґрунт. У Підприємства А відсутні будь-які дозволи та ліцензії на видобування корисних копалин, воно є посередником, фактичного постачання товару на користь підприємств-учасників Державної програми не відбувалось. Отримані Підприємством А кошти від підприємств-учасників «Великого будівництва» надалі із використанням низки підприємств з ознаками фіктивності транзитом були перераховані як оплата різноманітних робіт, послуг та як фінансова допомога на користь суб'єктів господарювання, що потенційно володіють готівковими коштами та здійснюють діяльність у сфері оптової та роздрібної торгівлі, а також у сфері азартних ігор (лотерей) [34, с. 26-27].

Протягом 2021 року тривала активна робота щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з привласненням, розтратою або заволодінням бюджетними коштами шляхом зловживання службовим становищем. Державне бюро розслідувань (далі – ДБР) бореться з нечистими на руку чиновниками, які привласнюють бюджетні кошти, допускають розтрату фінансових ресурсів, заплющують очі на неякісне будівництво житла для військових, незаконні порубки лісу, розкраданням бюджетних коштів, виділених на будівництво, реконструкцію соціальних об'єктів, зокрема, дитячих будинків, санаторіїв, лікарень. Завдяки цим зусиллям встановлено збитків у направлених до суду кримінальних провадженнях щодо порушень у бюджетній сфері на суму понад 233 млн грн. Найбільші збитки зафіксовано у Харківській області – 50 млн грн, Запорізькій області – 47 млн грн, м. Києві – 31 млн грн. До суду направлено 42 обвинувальні акти щодо 78 осіб (проти 36 обвинувальних актів стосовно 56 осіб у 2020 році). 12 лютого 2021 року слідчі Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у місті Хмельницькому, направили до суду обвинувальний акт щодо керівників одного з підприємств, які у співучасті з військовими

заволоділи коштами військової частини, виділеними для будівництва житлових та нежитлових приміщень. Такими діями посадовці не лише спричинили значну майнову шкоду державі, але й позбавили військовослужбовців соціальних пілг, гарантованих державою. Збитки склали понад 19 млн грн. 30 серпня 2021 року слідчі Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань направили до суду обвинувальний акт щодо заступника начальника Головного управління Збройних Сил України за ч. 2 ст. 367 КК України. Дана посадова особа внаслідок службової недбалості допустила закупівлю 90 квартир для військовослужбовців за суттєво завищеною ціною. Такі дії військового чиновника завдали збитків державному бюджету на десятки мільйонів гривень. Встановлена сума – понад 36 млн грн [105, с. 22-23].

Державне бюро розслідувань продовжує системно розслідувати корупційні правопорушення посадовців різних рівнів, які завдають багатомільйонних збитків державному бюджетові. ДБР бореться з нечистими на руку чиновниками, які привласнюють бюджетні кошти, допускають розтрату фінансових ресурсів, «заплющують очі» на неякісне будівництво житла для військових, незаконні порубки лісу, розбазарювання бюджетних коштів, виділених на будівництво, реконструкцію соціальних об'єктів, у тому числі дитячих будинків, санаторіїв, лікарень. Тільки з початку року за результатами розслідувань ДБР розмір встановлених збитків у направлених до суду кримінальних провадженнях щодо порушень у бюджетній сфері становить 98 млн гривень. Найбільші збитки зафіксовано у Києві – понад 30 млн грн, Вінницькій області – 19 млн грн, на Дніпропетровщині – 11,7 млн грн, Донецькій області – 11,5 млн гривень. Найближчим часом до суду буде направлено ще ряд резонансних справ на сотні мільйонів гривень. З початку року працівники Державного бюро розслідувань здійснювали розслідування 371 кримінальному провадженні щодо порушень у бюджетній сфері. Найбільше з них на Київщині – 79, в Одеській області – 55, на Запоріжжі – 28. В результаті про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень у

бюджетній сфері повідомлено 89 особам: 9 митникам; 7 працівникам СБУ; 7 поліцейським; 4 податківцям; 3 прикордонникам; 3 працівникам органів і установ Державної кримінально-виконавчої служби України; 3 працівникам Державної лісової охорони України; 2 працівникам Нацгвардії України; 17 військовослужбовцям; 34 іншим особам. Найбільше повідомлень про підозру оголошено в Одеській області – 16, Києві – 14, Дніпропетровській області – 13. За матеріалами ДБР до суду направлено 29 обвинувальних актів стосовно 53 осіб щодо кримінальних правопорушень у бюджетній сфері. Серед резонансних справ, які розслідували працівники ДБР протягом 8 місяців 2021 року, слід виокремити такі: ДБР викрило дії посадовців КМДА щодо незаконної передачі земельних ділянок у центрі Києва на понад 150 млн гривень; ДБР виявило збитки на майже 3,6 млн гривень під час будівництва діагностичного центру у Києві; На Луганщині ДБР підозрює підполковника поліції у розтраті майна на понад 400 тис. гривень; ДБР підозрює підполковника ЗСУ в «підробці» накладних на поставку продуктів до військової частини на 900 тис. гривень. У Дніпрі ДБР викрило привласнення 4,5 млн гривень, виділених на утеплення шкіл та дитсадків міста; В Одесі судитимуть підприємців, які привласнили понад 11 млн гривень під час будівництва військових казарм [25].

Згідно з результатами проведених Сорокіною Л.В. опитувань, основними причинами й умовами, які посилюють криміногенний вплив на соціально-бюджетну сферу, можна вважати такі: 1) слабкість державного і відомчого фінансового контролю, неналежна «прозорість» механізму витрачання бюджетних коштів – 20,6 %; 2) політична й економічна нестабільність у суспільстві, корумпованість державного апарату – 17, 5 %; 3) непередбачення можливості для спеціалізованого органу отримати в кредитних установах відомості про проходження бюджетних коштів на рахунках юридичних осіб до порушення кримінального провадження – 15,5 %; 4) недостатність рівня кримінально-правової відповідальності за посягання на бюджетні та позабюджетні кошти – 15, 1 %; 5) слабкість

фінансових, цивільно-правових, арбітражних правових і загалом судових засобів захисту інтересів держави та громадянина – 12,6 %; 6) наявність можливостей для вчинення корисливих злочинів, посадових зловживань, хабарництва в соціальнобюджетній сфері – 9,2 %; 7) зниження (ослаблення) рівня державного регулювання у сфері соціально-бюджетних відносин – 8,3 %; 8) неефективна робота правоохоронних органів щодо виявлення законспірованих злочинів, зокрема з використанням методів оперативно-розшукової діяльності, – 1,0 %; 9) інші фактори (низька заробітна плата в бюджетній сфері, незацікавленість чиновників у стабілізації ситуації) – 0,6 % [109, с. 89].

Отже, сучасний стан злочинності у бюджетній сфері України характеризується значною кількістю правопорушень, пов'язаних із розкраданням та нецільовим використанням державних коштів та коштів місцевих бюджетів. Найбільш поширеними кримінальними правопорушеннями у цій сфері є зловживання службовим становищем, привласнення та розтрата майна, а також нецільове використання бюджетних коштів. Значна частина цих правопорушень пов'язана з державними закупівлями, де часто фіксуються завищення вартості товарів та послуг, а також укладання фіктивних договорів. Для ефективної протидії таким правопорушенням необхідно посилити контроль за використанням бюджетних коштів, забезпечити прозорість державних закупівель та підвищити відповідальність посадових осіб за фінансові зловживання.

2.3. Особливості детермінації кримінальних правопорушень у бюджетній сфері

Бюджетна сфера є однією з найважливіших складових економічної та фінансової системи держави. Її функціонування базується на чітких правових, організаційних, бюджетних і фінансових механізмах, порушення яких може призводити до значних негативних наслідків. Злочинність у

бюджетній сфері залишається серйозною загрозою фінансовій безпеці країни, оскільки сприяє неефективному використанню державних ресурсів, послаблює довіру громадськості до органів влади та гальмує економічний розвиток.

Злочинні діяння, пов'язані з нецільовим використанням бюджетних коштів в умовах постійного вдосконалення діяльності державного апарату країни є досить часто предметом уваги як науковців, так і практикуючих працівників правоохоронних органів, адже результативність запобігання правопорушенням у бюджетній сфері залежить від якісного вирішення проблем, що виникають при чіткому визначенні криміногенних факторів, які обумовлюють злочинність у бюджетній сфері.

У науковій літературі сукупність причин та умов злочинності називають «детермінантами». У перекладі з латинської «determinare» означає «визначати», «обмежувати», «відокремлювати». Поряд з цим термін «фактор» виступає як родове поняття, що включає у себе певну чисельність причин та умов чи інших чинників конкретного явища, що об'єднуються за своїм змістом, значенням, іншими критеріями [56, с. 13].

Аналіз цих проблем дозволяє своєчасно на них реагувати, виправляти та мінімізувати ризики вчинення порушень при використанні бюджетних коштів. Це тим більш важливо, оскільки динаміка вчинення правопорушень у бюджетній сфері, особливо з врахуванням латентності цього виду кримінальних правопорушень, потребує результативного впливу, причому як кримінально-правового характеру, так і соціально-економічного спрямування.

Результативність запобігання правопорушенням у бюджетній сфері в основній мірі залежить від якісного розв'язання проблем, що виникають під час визначення криміногенних чинників, які зумовлюють та детермінують вчинення цих кримінальних правопорушень, тобто від виявлення відповідних причин і умов. Повний та ґрунтовний наліз цих проблем дає змогу вчасно коригувати та доповнювати чинні нормативно-правові акти в бюджетній

сфері і мінімізувати помилки у практичній правозастосовній, професійній діяльності.

Петренко С.В. відмічає, що попри значну кількість досліджень, детермінант злочинності остаточно розкрити і проаналізувати всі причини та умови вчинення кримінальних правопорушень неможливо, оскільки злочинність – явище мінливе, як і всі сфери життєдіяльності суспільства. Зміни у соціально-економічному житті суспільства в умовах правового режиму воєнного стану призвели до створення нових причин і умов злочинності в бюджетній сфері, які ще потребують дослідження. Найбільш акцентований та вагомий вплив на причини й умови кримінальних правопорушень у сфері використання бюджетних коштів мають економічні фактори, оскільки являють собою корисливу складову протиправної діяльності злочинця. Водночас в умовах воєнного стану та складної економічної ситуації в Україні було вжито заходи щодо переорієнтування бюджету на військові цілі та здійснення найнеобхідніших соціальних, гуманітарних видатків, спрямованих на підтримку життєдіяльності населення. Також бюджетні видатки були спрямовані на підтримання внутрішньо переміщених осіб, забезпечення роботи критичної інфраструктури, а також на забезпечення потреб органів сектору безпеки й оборони. Вищевказане свідчить про посилення диспропорції економічного розвитку, розриву між економічними потребами й економічними можливостями, що не може не вплинути на злочинність у бюджетній сфері. Окремі політичні фактори втратили актуальність через концентрацію влади в період воєнного стану, проте інші, на думку Петренка С.В., – навпаки посилились. Злочинні прояви у сфері використання бюджетних коштів заподіюють значну соціально-економічну шкоду інтересам держави та суспільства, підривають авторитет органів влади та обороноздатність нашої держави, унеможливають здійснення інших її життєво важливих функцій. При аналізі детермінант під час правового режиму воєнного стану особливу увагу слід приділити насамперед незаконному використанню бюджетних

коштів у сфері безпеки та оборони з урахуванням її особливостей, оскільки вона є закритою в силу захищеності реальних видатків на безпеку та оборону і є державною таємницею. Позитивна чи негативна динаміка й розвиток детермінант досліджуваної злочинності під час воєнного стану безпосередньо пов'язана з тим, у яких умовах держава та суспільство з нього вийде [65, с. 9-15].

Так, детермінація нецільового витрачання бюджетних коштів включає в себе: по-перше, причини, які формують криміногенні потреби, інтереси і ціннісні орієнтації конкретної особи, що слугують базою для виникнення криміногенної мотивації; по-друге, умови, що сприяють безпосередньому вчиненню кримінального правопорушення; та по-третє, сама криміногенна мотивація і ситуація вчиненого правопорушення. Переважна більшість кримінальних правопорушень у бюджетній сфері вчиняється саме з корисливих мотивів, і нецільове використання бюджетних коштів не є винятком. Тобто, в основі таких кримінальних правопорушень у бюджетній сфері лежить або корислива мотивація, або мотиви особистої зацікавленості, або ж хибне тлумачення інтересів службової діяльності, оскільки фактичним об'єктом посягання є бюджетні фінанси.

Погіршення фінансового становища населення, а також дисбаланс між рівнем матеріального забезпечення та реальними життєвими потребами, створюють передумови для формування корисливої мотивації. Така ситуація здатна спонукати посадових осіб до зловживань у процесі розподілу та використання бюджетних коштів з метою особистого збагачення або покращення власного добробуту [23, с. 159;].

Для подолання фінансово-бюджетних порушень потрібно негайне удосконалення законодавства стосовно підвищення рівня фінансово-бюджетної дисципліни, посилення боротьби з корупцією та контролю за використанням фінансових ресурсів.

Суттєвим кроком в розробці концепції відповідальності за бюджетні правопорушення було прийняття нової редакції Бюджетного кодексу

України, який визначає поняття бюджетного правопорушення і юридичні заходи відповідальності за них [21, с. 160].

Сучасна практика бюджетної діяльності свідчить про іноді декларативний характер цих норм і фактично про безвідповідальність за порушення строків або процедури бюджетного процесу [22, с. 25].

Динаміка вчинення кримінальних правопорушень, передбачених статтями 210 та 211 КК України, особливо із урахуванням латентності цього виду кримінальних правопорушень, потребує вчасного виявлення та реагування на прояви зловживань у бюджетній сфері і відповідно держава має застосовувати більш активні форми впливу, причому як кримінально-правового характеру, так і соціально-економічного характеру. Адже, проблема недосконалого правового регулювання бюджетних правовідносин справді є одним із ключових чинників, які сприяють виникненню та поширенню кримінальних правопорушень у сфері бюджетного процесу. Основні аспекти цього питання включають недоліки в законодавстві, неефективність механізмів контролю та необхідність вдосконалення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення та вчасного реагування на вчинення бюджетних кримінальних правопорушень [102, с. 135].

Правильно сформований та ефективно розподілений бюджет дозволяє підвищити економічний потенціал країни у світовій економіці, забезпечити добробут населення, запобігти негативним проявам, що можуть відбуватися у суспільстві. Сприяють цьому нормативно закріплені принципи збалансованості бюджету, ефективності використання бюджетних коштів, адресності та цільового характеру бюджетних коштів, проте нажаль саме ці принципи часто і порушуються при вчиненні злочинних діянь у бюджетній сфері.

В останні роки бюджетні відносини частіше стають об'єктом злочинного посягання та злочинної активності. Про це свідчить і річний звіт Рахункової палати України за 2017 рік. Відповідно до якого, Рахунковою палатою у 2017 році здійснювався контроль бюджетів трьох років: 2016 року

(виконаного бюджету), 2017 року (в ході поточного виконання) та 2018 року (на стадії формування проекту бюджету). У вказаному звітному періоді за 2017 рік Рахунковою палатою України виявлено порушень та недоліків на загальну суму понад 23 мільярди гривень. Аналіз контрольно-аналітичних заходів, проведених упродовж 2017 року, свідчить, що більшість порушень бюджетного законодавства продовжують мати системний характер і повторюються із року в рік. Найбільш характерними за кількістю виявлених випадків та обсягами порушень у звітному році були порушення, які умовно можна класифікувати за такими узагальненими видами: використання коштів державного бюджету з порушенням чинного законодавства (2 млрд 494,9 млн грн); використання бюджетних коштів без належних нормативно-правових підстав (1 млрд 600,7 млн грн); планування з порушенням чинного законодавства та за відсутності правових підстав (1 млрд 517,4 млн грн); недотримання установлених порядку і термінів складання, затвердження і подання документів (234,9 млн грн); порушення під час здійснення закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти (62,8 млн грн); порушення, пов'язані з неналежним веденням бухгалтерського обліку (52,5 млн гривень) [36].

До кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, законодавець відніс два склади кримінальних правопорушень, що стосуються бюджетної сфери, а саме: стаття 210 «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням»; стаття 211 «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону» [50].

Бюджетні кримінальні правопорушення є найбільш складними для виявлення та ефективного розслідування, перш за все це обумовлено такими ознаками як: злочинність у даній сфері має організований характер, що, як наслідок, зумовлює високий рівень латентності даних протиправних діянь; корупційність відносин, що виникають у процесі формування та

використання бюджетних коштів. Маскування злочинних схем у сфері бюджетних відносин створює труднощі під час здійснення правильно кваліфікації даних злочинних діянь. Як наслідок, виникає потреба у створенні ефективної системи попередження злочинів у цій сфері. Кримінальні схеми, що існують у сфері бюджетних відносин, мають відмінні риси: злочинні схеми спрямовані на отримання матеріальної вигоди, пов'язаної з незаконним вилученням бюджетних ресурсів або з лобіюванням особистих інтересів; вони враховують особливості здійснення технологічного процесу та державних установ і підприємств; в якості основної своєї особливості дані злочинні діяння мають високий рівень латентності і, як правило, пов'язані зі створенням способу легітимності прийнятих рішень; більшість кримінальних схем відображає зв'язок кримінальних підприємницьких структур із бюджетними організаціями.

Також до причин завдання збитків державі при проведенні використання бюджетних коштів можуть бути порушення своїх функцій розпорядниками державних коштів, органами фінансового контролю під час виконання стадій бюджетного процесу.

Так, аналізуючи процес етапів та стадій бюджетного процесу, від планування до виконання бюджету, потрібно звернути увагу на можливі ризики вчинення порушень, пов'язаних із недотриманням бюджетного законодавства або корупцією у бюджетній сфері.

Детермінація злочинності передбачає сукупність чинників, які зумовлюють злочинну поведінку в певній сфері діяльності. У контексті бюджетної сфери це можуть бути як зовнішні (економічні кризи, недостатній контроль, слабкість антикорупційних механізмів), так і внутрішні (особисті мотиви посадових осіб, недосконалість правового регулювання) фактори.

Тобто, причинний комплекс детермінації нецільового використання бюджетних коштів можна уявити таким чином: умови, що формують криміногенні потреби, інтереси, ціннісні орієнтації конкретної особи, які стають основою криміногенної мотивації; умови, що сприяють процесу

вчинення кримінального правопорушення та загалом криміногенна мотивація.

Так, зокрема, до основних можливих причин та умов вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, можна віднести:

1. однозначно можна стверджувати, що більшість кримінальних правопорушень у бюджетній сфері вчиняються з корисливих або з мотивів особистої зацікавленості.

2. недостатнє проведення контролю на всіх стадіях бюджетного процесу та проблеми нормативно-правового регулювання у сфері бюджетної діяльності, які мають суттєвий вплив на ефективність запобігання кримінальним правопорушенням, що знижує якість бюджетного контролю та виявлення правопорушень;

3. відсутність чіткого моніторингу та аналітики у бюджетній сфері, що може призводити до прихованих правопорушень, які пов'язані із низьким рівнем прозорості та звітності, що дійсно ускладнюють роботу правоохоронних і контролюючих органів;

4. неповне виконання принципу відповідальності, встановленого Бюджетним кодексом України, що може призвести до недостатнього рівня відповідальності учасників бюджетного процесу;

5. недостатня взаємодія між правоохоронними, контролюючими органами та судами, що може проявлятися у повільному реагуванні на зміну криміногенних схем і кримінальних правопорушень у бюджетній сфері;

6. відсутність ефективних превентивних механізмів, що стосується недостатнього рівня проведення профілактичної роботи серед суб'єктів бюджетного процесу та недоліки в державній політиці щодо запобігання кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері.

На основі проведеного дослідження можна виокремити наступні види причин та умов злочинності у бюджетній сфері: соціально-економічні фактори, що сприяють виникненню правопорушень: низький рівень фінансової дисципліни, недостатнє фінансування ключових галузей,

економічна нестабільність, тінізація економіки; організаційно-управлінські чинники, серед яких: слабкий фінансовий контроль, недосконала система внутрішнього та зовнішнього аудиту, формальний підхід до проведення перевірок, непрозорість процедур публічних фінансів; правові фактори, що включають: прогалини та нечіткість у законодавстві, низьку ефективність правозастосування, затягування досудового розслідування, проблеми доведення вини у справах щодо бюджетних кримінальних правопорушень; корупційні ризики, що полягають у змові посадових осіб з метою розкрадання бюджетних коштів, зловживанні владою, прийнятті завідомо незаконних рішень у фінансовій сфері; психологічні та морально-етичні чинники, як-от толерантність суспільства до порушень у бюджетній сфері, низький рівень правосвідомості, моральна деградація частини державних службовців; політичні чинники, які проявляються у впливі політичних груп на розподіл бюджетних ресурсів, використанні бюджетних коштів у передвиборчих або лобістських цілях.

Окремо необхідно відмітити такий детермінуючий фактор, який має негативний вплив на вчинення протиправних діянь у бюджетній сфері, як відсутність ефективної системи фінансового контролю та загалом прагнення використовувати службове становище з особистою корисливою метою.

Таким чином, причини нецільового використання бюджетних коштів можна розділити на два основні типи мотивації. Перший тип – це корислива мета у різних її проявах, а другий тип – це інші особисті інтереси, такі як переважаючі інтереси особистих приватних підприємств, установ чи організацій, які можуть суперечити загальнодержавним цілям і потребам. Саме корисливість та особисті інтереси стають основою для зловживань владою, службових підробок та нецільового використання бюджетних ресурсів. Варто також підкреслити, що під «умовами, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення», розуміють такі обставини, які полегшують реалізацію злочинних намірів і досягнення протиправного результату, але самі по собі не викликають і не породжують вчинення кримінального

правопорушення. Іншими словами, умови – це будь-які криміногенні фактори, які сприяють або полегшують вчинення кримінальних правопорушень, але не є їх безпосередньою причиною. Щодо нецільового використання бюджетних коштів, можна виділити низку таких криміногенних факторів, які створюють сприятливе середовище для вчинення цих кримінальних правопорушень.

Серед основних умов, що сприяють вчиненню нецільового використання бюджетних коштів, слід виділити суттєві недоліки в організації службової діяльності посадових осіб. Ці недоліки проявляються у кількох аспектах: по-перше, у нераціональному розподілі обов'язків між працівниками, що часто призводить до неефективного використання кадрових ресурсів; по-друге, у недостатньому або, навпаки, надмірному навантаженні окремих посадових осіб, що викликає втрату контролю над їхньою діяльністю; по-третє, в недостатній чіткості регламентації прав і обов'язків, що створює прогалини в системі управління; по-четверте, у неналежній організації внутрішнього контролю за виконанням функцій, пов'язаних з розпорядженням бюджетними коштами.

Особливо слід зауважити, що при недостатньому навантаженні працівників, що часто спостерігається в умовах надто роздутого управлінського апарату, виникає ризик використання робочого часу для особистих потреб. Це призводить до формування у них безвідповідального ставлення до службових обов'язків загалом, що в свою чергу створює сприятливі умови для зловживань та правопорушень.

Ще одним важливим криміногенним фактором є проблеми, пов'язані з кадровим забезпеченням органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Недосконалість цього процесу дає можливість проникненню в управлінський апарат, зокрема на відповідальні посади, осіб, які керуються виключно особистими інтересами, байдужі до суспільного блага і часом свідомо сприяють створенню умов для нецільового

використання бюджетних коштів, а іноді й самі беруть участь у таких діяннях.

Криміногенне значення має також низький рівень професійної підготовки окремих посадових осіб, що призводить до суттєвих помилок, недбалості при виконанні службових функцій. Це часто провокує прагнення приховати власні прорахунки, що іноді штовхає працівників до вчинення зловживань та інших правопорушень. В свою чергу, цей фактор частково зумовлений недоліками в системі освіти.

Особливу увагу слід приділити відсутності ефективної системи фінансового контролю. Можливість використання службового становища у власних цілях, недбалість при виконанні службових обов'язків та інші порушення у сфері службової діяльності, включно з нецільовим використанням бюджетних коштів, часто зумовлені слабкістю системи обліку і контролю. Недосконалість фінансового контролю призводить до того, що порушення, вчинені посадовими особами, довгий час залишаються непоміченими та безкарними.

Зокрема, серед основних проблем слід відзначити поверховість і неповноту проведення ревізій та перевірок, коли вони здійснюються переважно на основі документів без належної перевірки фактичної наявності грошових та матеріальних ресурсів. Також негативним чинником є порушення регулярності та відсутність раптовості проведення перевірок, що суттєво послаблює їхню ефективність.

Отже, підсумовуючи, можна згрупувати наведені детермінанти злочинності у бюджетній сфері, зокрема до основних чинників, що впливають на злочинність у бюджетній сфері слід віднести: економічні фактори (дефіцит бюджету, нераціональне розподілення коштів, інфляційні процеси); правові фактори (недосконалість законодавства, слабка відповідальність за порушення, прогалини у фінансовому контролі); організаційні фактори (недостатній рівень контролю за використанням бюджетних коштів, відсутність прозорості у фінансовій звітності); соціально-

психологічні фактори (толерантність до корупції, відсутність дієвих механізмів викриття зловживань, низький рівень правової культури).

Безвідповідальне відношення до виконання посадових обов'язків, що призводить до зловживань з бюджетними коштами досить часто зумовлене слабкістю обліку і фінансового контролю, тобто це означає, що контрольна функція держави щодо своєчасного, повного та об'єктивного контролю за видатками державного чи місцевих бюджетів реалізуються не повною мірою. Недоліки у здійсненні належного фінансового контролю сприяють тому, що порушення, які вчиняються службовими особами, протягом тривалого періоду не розкриваються і залишаються безкарними, а частіше ще й латентними.

Свідченням цього є дані офіційної статистики щодо кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень за 2017 рік у бюджетній сфері, що передбачені статтями 210 та 211 КК України, а саме: нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням – обліковано 21 злочин і то з яких 13 закритих кримінальних проваджень, а видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону – обліковано лише 3 злочини [32].

Слід зауважити, що під умовами, що сприяють вчиненню кримінального правопорушення, розуміються такі обставини, які полегшують реалізацію злочинних намірів і досягнення злочинних результатів, причому стосовно вчинення злочинного діяння умова є саме такою обставиною, яка сприяє вчиненню, проте не обумовлює та не породжує його. Тобто, стосовно нецільового використання бюджетних коштів може бути виділено низку критеріїв, що сприяють вчиненню вказаному кримінальному правопорушенню.

Підсумовуючи зазначені вище положення, щодо причин та умов вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, слід визначити

можливі шляхи впливу на ці детермінанти, з метою мінімізації ризиків будь-яких бюджетних правопорушень. Так, зокрема, з метою зниження кількості кримінальних бюджетних правопорушень та підвищення довіри до бюджетної системи країни необхідно, на нашу думку:

- посилити права та обов'язки контролюючих органів, зокрема щодо надання органам фінансового контролю додаткових інструментів для виявлення досліджуваних причин та умов правопорушень;

- удосконалення законодавчої бази та посилення відповідальності за фінансові правопорушення загалом та бюджетні зокрема;

- підвищувати прозорість та автоматизацію бюджетного процесу, зокрема із використанням новітніх сучасних цифрових технологій для автоматизації контролю за бюджетним процесом та з метою зниження рівня корупції у цій сфері;

- підвищення рівня кваліфікації учасників бюджетного процесу та загалом навчання і підвищення кваліфікації службовців, які працюють з бюджетом;

- створення ефективної системи взаємодії правоохоронних органів та органів фінансового контролю з розширення сфери бюджетного контролю, а також посилення кримінально-правової відповідальності посадових осіб за вчинення бюджетних злочинів;

- усунення причин та умов, що детермінують вчинення правопорушень у бюджетній сфері;

- визначення та аналіз загроз, які максимально можливі щодо межі дефіциту бюджету, внутрішнього та зовнішнього боргу;

- застосування жорсткіших санкцій за порушення бюджетного законодавства та загалом напрямів зміцнення системи відповідальності за порушення у бюджетній сфері;

- ефективне та постійне впровадження публічного громадського моніторингу і розширення можливостей участі громадськості для контролю за використанням бюджетних коштів.

Окрім цього, необхідно відмітити, що правоохоронні органи з метою виявлення та запобігання правопорушенням у бюджетній сфері і головне вчасного реагування на детермінанти досліджуваних кримінальних правопорушень повинні забезпечувати: належним чином дотримання законодавчих актів, що регулюють бюджетну діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування; ефективний контроль при реалізації державних закупівель та видатків із державного та місцевих бюджетів; реальність застосування принципу адресності та цільового характеру бюджетних коштів; здійснення контролю за ефективністю та цільовим характером використання державної власності та створення ефективної системи попередження та припинення правопорушень із державним майном [97, с. 148-152.].

Отже, реформування фінансової та економічної систем створює нові виклики в забезпеченні законності бюджетного процесу. Основною метою цих змін є підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів та зниження рівня та кількості бюджетних правопорушень, які негативно впливають на наповнення бюджету та загалом на економічну безпеку України.

Комплексне вдосконалення правового регулювання бюджетних правовідносин дозволить зменшити рівень криміногенних чинників у сфері бюджетного процесу, а також сприятиме зниженню кількості правопорушень у бюджетній сфері. І загалом важливо відзначити, що запропоновані заходи спрямовані на коригування неправильних шляхів реалізації політики у сфері бюджетної безпеки.

Висновки до розділу 2

1. Враховуючи рівень латентності кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, обґрунтовано комплексний підхід до їх запобігання, який має включати кадрову перевірку, підвищення прозорості процедур,

посилення фінансового контролю та відповідальності на всіх етапах бюджетного процесу.

2. Охарактеризовано структуру злочинності у бюджетній сфері та визначено, що найбільш поширеними кримінальними правопорушеннями у цій сфері є зловживання службовим становищем, привласнення та розтрата майна, а також нецільове використання бюджетних коштів. Значна частина цих правопорушень пов'язана з державними закупівлями, де часто фіксуються завищення вартості товарів та послуг, а також укладання фіктивних договорів. Для ефективної протидії таким правопорушенням запропоновано посилити контроль за використанням бюджетних коштів, забезпечити прозорість державних закупівель та підвищити відповідальність посадових осіб за фінансові зловживання. Для подолання фінансово-бюджетних порушень наведені пропозиції щодо удосконалення законодавства стосовно підвищення рівня фінансово-бюджетної дисципліни, посилення боротьби з корупцією та контролю за використанням фінансових ресурсів.

3. Комплексно досліджені та визначені причини і умови злочинності у бюджетній сфері та наведена чітка детермінація кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, яка потребує швидкого впливу та реагування з метою мінімізації ризиків вчинення порушень у бюджетній сфері, до яких віднесені: недостатнє проведення контролю на всіх стадіях бюджетного процесу та проблеми нормативно-правового регулювання у сфері бюджетної діяльності, які мають суттєвий вплив на ефективність запобігання кримінальним правопорушенням, що знижує якість бюджетного контролю та виявлення правопорушень; відсутність чіткого моніторингу та аналітики у бюджетній сфері, що може призводити до прихованих правопорушень, які пов'язані із низьким рівнем прозорості та звітності, що дійсно ускладнюють роботу правоохоронних і контролюючих органів; неповне виконання принципу відповідальності, встановленого Бюджетним кодексом України, що може призвести до недостатнього рівня

відповідальність учасників бюджетного процесу; недостатня взаємодія між правоохоронними, контролюючими органами та судами, що може проявлятися у повільному реагуванні на зміну криміногенних схем і кримінальних правопорушень у бюджетній сфері; відсутність ефективних превентивних механізмів, що стосується недостатнього рівня проведення профілактичної роботи серед суб'єктів бюджетного процесу та недоліки в державній політиці щодо запобігання кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері.

4. До основних умов, що сприяють вчиненню нецільового використання бюджетних коштів віднесено суттєві недоліки в організації службової діяльності посадових осіб. Визначено, що ці недоліки проявляються у кількох аспектах: по-перше, у нераціональному розподілі обов'язків між працівниками, що часто призводить до неефективного використання кадрових ресурсів; по-друге, у недостатньому або, навпаки, надмірному навантаженні окремих посадових осіб, що викликає втрату контролю над їхньою діяльністю; по-третє, в недостатній чіткості регламентації прав і обов'язків, що створює прогалини в системі управління; по-четверте, у неналежній організації внутрішнього контролю за виконанням функцій, пов'язаних з розпорядженням бюджетними коштами.

5. Наведено обґрунтування доцільності приділення особливої уваги відсутності ефективної системи фінансового контролю. Можливість використання службового становища у власних цілях, недбалість при виконанні службових обов'язків та інші порушення у сфері службової діяльності, включно з нецільовим використанням бюджетних коштів, часто зумовлені слабкістю системи обліку і контролю. Недосконалість фінансового контролю призводить до того, що порушення, вчинені посадовими особами, довгий час залишаються непоміченими та безкарними. Зокрема, серед основних проблем віднесено: поверховість і неповноту проведення ревізій та перевірок, коли вони здійснюються переважно на основі документів без належної перевірки фактичної наявності грошових та матеріальних ресурсів.

Також негативним чинником є порушення регулярності та відсутність раптовості проведення перевірок, що суттєво послаблює їхню ефективність.

6. Наведено пропозиції щодо напрямів реформування фінансової та економічної систем, основною метою яких є підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів та зниження рівня та кількості бюджетних правопорушень, які негативно впливають на наповнення бюджету та загалом на економічну безпеку України. З цією метою, відмічено, що правоохоронні органи з ціллю виявлення та запобігання правопорушенням у бюджетній сфері і головне вчасного реагування на детермінанти досліджуваних кримінальних правопорушень повинні забезпечувати: належним чином дотримання законодавчих актів, що регулюють бюджетну діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування; ефективний контроль при реалізації державних закупівель та видатків із державного та місцевих бюджетів; реальність застосування принципу адресності та цільового характеру бюджетних коштів; здійснення контролю за ефективністю та цільовим характером використання державної власності та створення ефективної системи попередження та припинення правопорушень із державним майном.

РОЗДІЛ 3

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ

3.1. Заходи запобігання кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері: вітчизняний та зарубіжний досвід

Криміналізація бюджетних кримінальних правопорушень є цілком обґрунтованою та необхідною, оскільки такі діяння завдають вагомої шкоди інтересам кожної особи, суспільства і держави загалом, та взагалі ставлять під загрозу виконання завдань і функцій державних органів та органів місцевого самоврядування.

Суспільна небезпечність бюджетних кримінальних правопорушень стосується перш за все того, що зазначені кримінально-карані діяння підривають функціонування економічної системи в країні, стосуються порушень ефективного фінансування державних проектів і цільових програм, адже стримують розвиток охорони здоров'я та освіти, науки і культури тощо.

Загалом, нецільове використання бюджетних коштів стає причиною систематичної невивплати або недоплати заробітної плати, пенсій, допомог, інших обов'язкових платежів і виникнення заборгованості по країні, що свідчить про необхідність та важливість дослідження тематики бюджетних правопорушень та відповідальності за них.

Бюджетні кошти є основою фінансової системи держави, а їх цільове використання забезпечує соціально-економічний розвиток країни. Нецільове використання бюджетних ресурсів загрожує фінансовій безпеці держави, що зумовлює необхідність ефективного кримінально-правового регулювання. У зв'язку з цим важливим є вивчення та дослідження напрямів запобігання правопорушенням у бюджетній сфері.

Порушення бюджетного законодавства (бюджетні проступки та адміністративно-каранні бюджетні делікти) як негативні соціальні явища

потребують відповідного впливу з боку суспільства і держави. У наукових працях та нормативно-правових актах вплив на деліктність найчастіше виражають через поняття «протидія» та «боротьба». Дослідники бюджетної деліктності використовують як одну [120], так й іншу категорію [127;96;94].

Погоджуємося з думкою В. Козіна, який вважає, що ключовим моментом з подолання кризових явищ в економіці держави фіє формування правового поля в питаннях дотримання учасниками бюджетного процесу відповідного законодавства та в подальшому притягнення їх у разі порушення до відповідальності [46, с. 85].

У науковій доктрині запропоновано класифікувати відповідні заходи запобігання на три основні групи. По-перше, превентивні заходи, метою яких є запобігання вчиненню правопорушень. Вони передбачають створення умов, за яких потенційний правопорушник буде зацікавлений самотійно виправити недоліки, щоб уникнути юридичної відповідальності. По-друге, заходи припинення правопорушень, які полягають у здійсненні впливу на правопорушника з боку уповноваженого суб'єкта – наприклад, органу контролю або правоохоронного органу – з метою негайного припинення протиправної поведінки. І нарешті, правовідновлювальні заходи, що мають на меті поновлення порушених прав та інтересів. Вони передбачають вжиття дій для компенсації завданої шкоди, усунення негативних наслідків, відшкодування збитків державі, органам місцевого самоврядування або іншим отримувачам бюджетних коштів. Результатом таких заходів має стати повне або часткове відновлення правового стану, який існував до моменту правопорушення [27, с. 148; 136].

Як справедливо підкреслює В. І. Борисов, рівень ефективності протидії злочинності в будь-якій державі значною мірою залежить від якості її законодавчої бази, яка становить ключовий елемент державної політики у сфері запобігання злочинам [5, с. 14].

Як слушно відмічають Топчій В.В., Колб О.Г. та Ковальчук В.С., з'ясування сутності та змісту кримінально-процесуальних засад запобігання

правопорушенням дозволяє констатувати, що вони є невід'ємною та об'єктивно обумовленою частиною більш об'ємної суспільної діяльності, яка об'єднана нормами кримінального права, процесу і кримінально-виконавчим права, та на науковому та нормативно-правовому рівнях називається «запобігання кримінальним правопорушенням», що варто усім суб'єктами наукового та правозастосовного спрямування враховувати при розробці та обґрунтуванні підходів, позицій і положень, висновків тощо [118, с. 480].

На нашу думку саме термін «запобігання злочинності» є ширшим і включає в себе і боротьбу і протидію і попередження, тому використовуємо саме таку дефініцію поняття.

Аналіз сучасного стану злочинності у бюджетній сфері свідчить, що порушення бюджетної дисципліни, зокрема нецільове використання коштів, виявляються у всіх ключових напрямках економіки, де здійснюється державне фінансування. Науковці особливу увагу приділяють таким сферам, як будівництво, реконструкція та ремонт державних об'єктів, житлово-комунальне та дорожнє господарство, реалізація державних житлових програм, освіта, медицина, соціальна сфера, агропромисловий комплекс, а також розподіл коштів резервного фонду та субвенцій.

У цьому контексті очевидною є необхідність розробки та поетапної реалізації комплексних заходів соціального, економічного, бюджетного, правового та іншого характеру, спрямованих на посилення фінансової дисципліни та запобігання нецільовому використанню бюджетних коштів. На сучасному етапі ця потреба стає особливо актуальною, оскільки нецільове використання бюджетних ресурсів є однією з форм корупційних правопорушень, боротьба з якими визначена серед пріоритетних завдань. З огляду на це важливим аспектом забезпечення ефективного та цільового використання бюджетних коштів є розробка нових і вдосконалення існуючих кримінально-правових механізмів протидії таким правопорушенням. Це, своєю чергою, підтверджує актуальність та обґрунтованість проведення цього дослідження.

Дослідження нецільового використання бюджетних ресурсів підтверджує, що більшість кримінальних правопорушень у цих сферах мають системний характер. Незважаючи на їхню схожість за схемами реалізації, дослідження ефективних заходів запобігання злочинності у бюджетній сфері є важливим для їх виявлення та попередження.

Недостатній рівень ефективності кримінального судочинства в боротьбі з нецільовим використанням бюджетних коштів, високий рівень правового нігілізму та низький рівень правової самосвідомості осіб, які вчиняють правопорушення у бюджетній сфері сприяють тому, що все частіше з'являється інформація щодо вчинення бюджетних правопорушень.

Запобігання нецільовому використанню бюджетних коштів має здійснюватися як кримінальними, так і адміністративними заходами правового впливу. Виняткове використання заходів відповідальності, передбачених адміністративним і бюджетним законодавством є не досить ефективним через не високий рівень попереджувальної діяльності та явну невідповідність суспільної небезпеки вчиненого діяння, тому важливим важелем впливу на такі злочинні діяння виступають саме заходи кримінальної відповідальності.

Прагнення використовувати службове становище в особистих цілях, можливість недбалого виконання службових обов'язків, так само як і інші порушення порядку службової діяльності, зокрема й нецільового використання бюджетних коштів нерідко зумовлені слабкістю обліку та фінансового і бюджетного контролю. Недоліки у здійсненні належного фінансового контролю сприяють тому, що порушення, які вчиняються посадовими особами, протягом тривалого періоду залишаються не покараними, оскільки вчасно не викриваються і стають латентними. Йдеться, зокрема, про порушення регулярності та раптовості перевірок та ревізій, про їх поверховість і неповноту, проведення їх за документами без перевірки фактичної наявності грошових і матеріальних коштів, тощо. В такому разі,

зважаючи на вказані положення, особливо слід відзначити необхідність посилення та вдосконалення ефективної системи фінансового контролю.

Перешкоджаючи ефективному здійсненню державних функцій та місцевого самоврядування, нецільове використання бюджетних коштів заподіює шкоду правам і законним інтересам особи, ускладнює реалізацію пріоритетних національних проєктів, державних і місцевих цільових програм, державної політики в соціальній, демографічній, економічній, промисловій, військовій та інших сферах. У зв'язку з цим є всі підстави погодитися з експертними оцінками, згідно з якими масштабне нецільове використання бюджетних коштів нині залишається реальною загрозою для безпеки держави загалом, адже стосується саме тих коштів, які повинні бути спрямовані на забезпечення функціонування держави та громадянського суспільства.

Вказані положення підкреслюють системний характер злочинності у бюджетній сфері, особливо в галузях, де активно використовуються державні кошти. Основними проблемними напрямками залишаються освіта, медицина, будівництво, житлово-комунальне господарство, дороги, соціальна сфера, агропромисловий комплекс тощо. Якщо говорити про заходи запобігання таким порушенням, то окрім удосконалення фінансового контролю та законодавства, важливо також посилити оперативно-розшукову діяльність правоохоронних органів.

Шевчук М.В. у механізмі правової охорони відносин щодо використання бюджетних коштів звертає увагу на важливе значення фінансово-правових заходів впливу. На відміну від кримінально-правових чи адміністративно-правових, ці заходи застосовуються до юридичних осіб – учасників бюджетного процесу (бюджетних установ, суб'єктів господарювання, громадських чи інших небюджетних організацій). Вони різняться як за уповноваженими органами публічної влади, які їх застосовують, так і за суб'єктом, до яких вони застосовуються (розпорядники чи одержувачі бюджетних коштів), так і за суттю та метою впливу. Якщо

зупинення операцій з бюджетними коштами у разі їх нецільового використання та призупинення бюджетних асигнувань застосовуються як правоприпиняючі заходи (з метою припинення порушення бюджетного законодавства), то зменшення бюджетних асигнувань і повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету – як правовідновлювальні (з метою відшкодування шкоди, заподіяної бюджету використанням коштів не за цільовим призначенням). Що ж до попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства, то застосування цього заходу у випадку нецільового використання бюджетних коштів значного ефекту немає, ні профілактичної, ні каральної функції у повному обсязі не виконує [126, с. 289].

Купранець І.М. акцентує увагу на необхідності удосконалення оперативно-розшукової профілактики нецільового використання бюджетних коштів. Зокрема, автор відмічає, що важливими заходами в зазначеному напрямі є: моніторинг витрат бюджетних коштів, для чого можна використовувати паспорти оперативного супроводження цільового використання бюджетних коштів; здійснення детального відстеження напрямів використання асигнувань розпорядниками коштів та їх користувачами; належне планування відпрацювання фінансово-економічного стану користувачів бюджетних коштів із залученням інших суб'єктів протидії нецільовому використанню бюджетних коштів; запровадження щорічного поліграфного опитування для осіб, які приймають рішення щодо використання бюджетних коштів (добровільне психофізіологічне тестування стосовно прийнятих рішень щодо нецільового використання бюджетних коштів); запровадження схеми відпрацювання видатків державного бюджету, яка повинна охоплювати моніторинг розподілу бюджетних призначень за головними розпорядниками, видатків бюджету за головними розпорядниками (галузевий принцип), а також з'ясування способу освоєння

коштів і встановлення фактичного отримувача бюджетних коштів тощо [53, с. 27].

Пономаренко В.В. вважає, що доцільно розглядати заходи впливу за порушення бюджетного законодавства через призму фінансової відповідальності. Це сприятиме більш чіткому розумінню їхньої сутності та функцій. З метою підвищення ефективності контролю за використанням бюджетних ресурсів, науковець зауважує, що необхідно вдосконалити законодавчу базу. Це включає деталізацію процедури застосування санкцій та усунення існуючих прогалин. Зазначені зміни сприятимуть зниженню кількості правопорушень у бюджетній сфері, покращенню управління публічними фінансами та посиленню довіри суспільства до бюджетного процесу [67, с. 266].

Так, зокрема, загальноприйнято вважати, що запобігання незаконним привласненням під час реалізації видатків з державного бюджету чи його виконання може бути досить довготривалим процесом. Політичний вплив під час формування та виконання державного бюджету є таким же важливим, як і об'єктивне витрачання коштів на загально узгоджені цілі суспільства та його розвитку. З метою того, щоб запобігти незаконному використанню бюджетних коштів, повинні бути розроблені відповідні плани, щоб значно зменшити кількість шахрайських дій, а також зменшити збитки, якщо незаконне привласнення (або шахрайство) вже відбулося. Щоб ефективно зменшити проблеми незаконного привласнення через ефективне державне бюджетування, зацікавлені сторони державних послуг повинні працювати разом, щоб забезпечити розробку та використання вискоєфективного набору механізмів внутрішнього контролю та підзвітності під час впровадження або виконання державного бюджету, а також потрібно надати повноваження групам бюджетного моніторингу, зокрема залучаючи антикорупційні агентства [137].

Перш за все слід відмітити необхідність підвищення ефективності діяльності органів, до повноважень яких належить здійснення заходів

запобігання правопорушенням щодо нецільового використання бюджетних коштів, таких як органи, на яких покладається фінансовий та бюджетний контроль, правоохоронні органи, адже саме вони виступають регуляторами попередження нецільового використання бюджетних коштів.

Контрольні органи у сфері бюджетної політики мають лише можливості забезпечувати попередження порушень бюджетної дисципліни вже за допомогою здійснення попереднього контролю, проведення аудиту ефективності, забезпечуючи виявлення і припинення порушень бюджетної дисципліни, створюючи умови для притягнення правопорушників до відповідальності. Проте, слід зауважити, що Рахункова палата не є правоохоронним органом і до її завдань належать лише перевірка, виявлення чи контроль, саме тому досить важливе практичне значення має саме співпраця та координація дій таких органів з правоохоронними, з метою комплексної роботи, яка буде включати і виявлення порушення і швидкого реагування з боку правоохоронних органів, з метою притягнення винних до відповідальності.

Зокрема, відповідно до п.1 ч. 2 ст. 32 Закону України «Про рахункову палату», особи, які входять до складу контрольної групи Рахункової палати, під час здійснення заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) зобов'язані невідкладно доповідати члену Рахункової палати, відповідальному за здійснення заходу державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту), про виявлені факти заподіяння шкоди державі, вживати заходів із запобігання таким фактам у подальшому. А відповідно до статті 41 вказаного Закону, Рахункова палата у разі виявлення при здійсненні заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) ознак кримінального або адміністративного правопорушення протягом семи днів повідомляє про них відповідні правоохоронні органи. Відповідні правоохоронні органи за наслідками розгляду матеріалів Рахункової палати інформують її про вжиті заходи реагування [90].

Тобто даний орган виступає одним із суб'єктів запобігання можливим фактам зловживання чи порушення у сфері бюджетного законодавства.

5 березня 2025 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо актуалізації та удосконалення деяких положень» від 16 січня 2025 року № 4225-IX (законопроект № 12245). Серед іншого, норми закону доповнюють окремі положення Бюджетного кодексу України, що реалізують гарантії фінансового забезпечення діяльності Рахункової палати передбачені статтею 5 Закону України «Про Рахункову палату», а також унормовують її повноваження щодо здійснення зовнішнього аудиту у бюджетному процесі. Тож, відповідно до норм нового Закону:

Рахункова палата, на рівні із Радою національної безпеки і оборони України та Вищої ради правосуддя, до прийняття Урядом рішення про схвалення проєкту закону про Державний бюджет України, матиме право, у разі потреби, надати свої пропозиції до статей, пов'язаних із забезпеченням її функціонування (стаття 37 БКУ);

У разі виникнення розбіжностей щодо визначення обсягу фінансового забезпечення діяльності Рахункової палати під час підготовки проєкту Державного бюджету України, Уряд з проєктом закону про Державний бюджет України подає разом з вмотивованим обґрунтуванням інформацію щодо врахування у зазначеному проєкті пропозицій Рахункової палати (стаття 38 БКУ, стаття 5 Закону);

У разі подальшої неврегульованості таких розбіжностей, Рахункова палата має право подати до Комітету Верховної Ради України з питань бюджету відповідні пропозиції (з обґрунтуваннями та розрахунками) для прийняття рішення під час розгляду проєкту закону про Державний бюджет України (стаття 5 Закону); Також Уряд має погоджувати з Рахунковою палатою пропозиції про зменшення бюджетних призначень на її утримання (стаття 23 БКУ).

Також новим законом розширено інструментарій парламентського контролю у процесі виконання закону про Державний бюджет України, зокрема, шляхом заслуховування висновків Рахункової палати про виконання закону про Державний бюджет України та пропозицій щодо усунення виявлених порушень (стаття 109 БКУ). А повноваження Рахункової палати з контролю за дотриманням бюджетного законодавства доповнено контролем за надходженням та використанням коштів місцевих бюджетів (стаття 110 БКУ) [123;72].

Так, відповідно до Звіту Рахункової палати за 2018 рік «під час проведення аудитором Рахункової палати заходів державного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) виявлено, відповідно до статей 116 і 119 Бюджетного кодексу України, порушень і недоліків при адмініструванні доходів державного бюджету, а також порушень бюджетного законодавства (у тому числі нецільового використання бюджетних коштів і порушень при плануванні), неефективного використання коштів Державного бюджету України, на загальну суму 17 млрд 40,3 млн грн. Також аудитором Рахункової палати виявлено неефективне використання бюджетних коштів і нецільове використання бюджетних коштів ДП «Державний центр інформаційних ресурсів України»: неефективне використання бюджетних коштів – 83,7 млн грн.; нецільове використання бюджетних коштів – 1,1 млн грн. За фактом нецільового використання зазначеним державним підприємством бюджетних коштів було повідомлено Генеральну прокуратуру України [36, с. 12, 62].

Необхідно розробити дієву систему заходів запобігання та мінімізації проявів нецільового використання бюджетних коштів. Адже підвищення ефективності запобігання кримінальним правопорушенням в бюджетній сфері залежить від якісного розв'язання проблем, що виникають під час аналізу криміногенних чинників, які зумовлюють вчинення цих кримінальних правопорушень, тобто від виявлення відповідних причин та умов.

Варто зазначити, що під умовами, які сприяють вчиненню кримінального правопорушення, слід розуміти такі обставини, що полегшують реалізацію злочинних намірів і досягнення протиправного результату. При цьому умова не є безпосередньою причиною кримінального правопорушення, а лише створює сприятливі передумови для його вчинення. До таких умов належать різноманітні чинники, що сприяють криміногенним процесам. Щодо нецільового використання бюджетних коштів то можна виокремити низку негативних факторів. Одним із ключових є недоліки в організації службової діяльності посадових осіб, зокрема: неефективний розподіл обов'язків; дисбаланс у завантаженості кадрів (як надмірне навантаження, так і його нестача); відсутність чіткої регламентації прав і обов'язків, а інколи їх дублювання; неналежний внутрішній контроль за розпорядженнями щодо бюджетних коштів.

Так, Нікітін Д.Ю. пропонує з метою покращення системної взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів із іншими суб'єктами щодо запобігання нецільовому використанню бюджетних коштів прийняти нову Концепцію Державної програми профілактики правопорушень на період до 2030 року, одним із аспектів якої має бути запобігання злочинам у бюджетній сфері. Для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів та уникнення дублювання функцій пропонує створити єдиний орган (Департамент), який би сконцентрував зусилля щодо запобігання та протидії злочинам у сфері економіки. Заходи загальної оперативно-розшукової профілактики мають здійснюватись за напрямками: роз'яснювальна робота з використанням можливостей представників громадськості в органах місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади, а також громадських організаціях, про доцільність та ефективність використання державних коштів, виявлення порушень бюджетної дисципліни та їх причини; оприлюднення в ЗМІ найбільш резонансних справ за привласнення та розтрату бюджетних коштів; належна взаємодія між оперативним підрозділом та органами фінансового контролю; підвищення ефективності

роботи Державного казначейства, у зв'язку з тим, що такий орган здійснює попередній контроль за перерахунками бюджетних коштів та має можливість попередити їх нецільове використання; проведення регулярних зустрічей керівництва бюджетних установ та їх фінансових та матеріально-відповідальних осіб з кваліфікованими юристами, які можуть роз'яснити особливості відповідальності службових та матеріально-відповідальних осіб за вчинення тієї чи іншої дії, що підпадає під ознаки, передбачені відповідною статтею КК України; посилення контролю з боку органів фінансового контролю за належним використанням бюджетних коштів [62, с. 149].

Одним із ключових механізмів спеціально-кримінологічного запобігання злочинності у бюджетній сфері є саме здійснення фінансово-правового контролю. Він передбачає систему правових, структурованих, організаційних та економічних заходів, спрямованих на виявлення, попередження та усунення фінансових правопорушень, пов'язаних із нецільовим використанням, привласненням або розтратою бюджетних коштів.

Загалом даний вид контролю застосовується як міра прояву фінансово-правової відповідальності. Проте, даний захід може бути дієвим і як фактор протидії бюджетним правопорушенням, адже виступає як окремий вид спеціально-кримінологічного запобігання злочинності.

Злочинність у бюджетній сфері є специфічним видом злочинності, для якої характерна висока ступінь латентності; окрім того, остання майже перетворилася на одну із суттєвих загроз послаблення економічної безпеки України, і саме тому необхідно застосовувати комплексне, системне та науково обґрунтоване розроблення ефективних заходів запобігання вказаним кримінальним правопорушенням, а також модернізувати та вдосконалювати існуючі.

Наявність системи суб'єктів запобігання злочинності в своїх дослідженнях обґрунтовували В.В. Голіна та Б.М. Головкін, які зазначали,

що суб'єкти запобігання злочинності – це державні органи, громадські організації, соціальні групи, службові особи чи громадяни, які спрямовують свою діяльність на розроблення і реалізацію заходів, пов'язаних з випередженням, обмеженням усуненням криміногенних явищ та процесів, що породжують злочини, а також їх недопущення на різних стадіях, у зв'язку з чим мають права, обов'язки і несуть відповідальність [24, с. 326].

Так, з метою виконання завдань, покладених на Державну аудиторську службу України, її органи в межах своїх повноважень здійснюють державний фінансовий контроль за використанням коштів державного та місцевих бюджетів, станом збереження державних та комунальних ресурсів у різних сферах діяльності держави [91].

Зокрема, відповідно до проекту Закону України «Про державний фінансовий контроль» державний фінансовий контроль – комплекс цілеспрямованих заходів органів, їх підрозділів чи службових осіб, які здійснюють державний фінансовий контроль у межах повноважень, встановлених законодавством України, з метою упередження, виявлення та припинення фінансових правопорушень на підконтрольному об'єкті щодо його фінансово-господарської діяльності, а також забезпечення законності, фінансової дисципліни та ефективності формування і витрачання коштів, у тому числі бюджетних, та інших активів у процесі володіння, розпорядження, використання і відчуження державного майна, відшкодування збитків та встановлення міри відповідальності у разі порушення фінансового, у тому числі бюджетного, законодавства [75].

Упродовж січня – жовтня 2021 року завершено близько 10,0 тис. заходів державного фінансового контролю (у тому числі понад 1,3 тис. ревізій та перевірок, більш як 8,5 тис. моніторингів закупівель, державних фінансових аудитів) на підприємствах, в установах та організаціях різних форм власності. При цьому виконано 828 доручень Офісу Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України (у тому числі депутатські запити) та інших центральних органів виконавчої влади. За

результатами завершених заходів державного фінансового контролю (ревізій та перевірок) на 959 підприємствах, в установах і організаціях всіх форм власності виявлено фінансових порушень, що призвели до втрат фінансових та матеріальних ресурсів (недоотриманих доходів, незаконних, нецільових витрат та недостач), на загальну суму майже 13,2 млрд гривень [35].

Як бачимо, заходи фінансово-правового контролю можуть бути здійснені спеціальними органами (Рахункова палата, Державна аудиторська служба, Державна податкова служба, НАЗК, ДБР, НАБУ) і загалом включають у себе бюджетний контроль, податковий контроль, контроль за використанням державних і комунальних ресурсів.

Щодо зарубіжного досвіду, то слід звернути увагу на досвід Німеччини та притягнення до відповідальності у випадках бюджетних правопорушень. Так, зокрема, Німецькі енергетичні групи надіслали суворе попередження новообраному уряду країни не зловживати величезним фондом нової інфраструктури «для закриття бюджетних прогалин» замість інвестування в трансформацію енергетичної та економічної структури. Нижня палата парламенту, Бундестаг, у березні та перед обранням Фрідріха Мерца канцлером схвалила конституційні зміни, що дозволяють новому уряду спрямувати 100 мільярдів євро (113 мільярдів доларів) на боротьбу зі зміною клімату в рамках спеціального інфраструктурного фонду в розмірі 500 мільярдів євро, а також взяти на себе необмежений борг для витрат на оборону. Витрати, які розтягнуться на десятиліття, надають адміністрації Мерца безпрецедентну свободу дій у фінансовому плануванні, але теоретично мають певні умови, такі як використання коштів лише на перспективні проекти, що зміцнюють економіку Німеччини та допомагають їй досягти своїх кліматичних цілей [133].

Також варто звернути увагу на норми кримінального законодавства Фінляндії, особливо, що стосується фінансових правопорушень, які вчиняються наприклад бухгалтерами підприємства, який має відношення до бюджетних коштів. Так, для прикладу, Кримінальний кодекс Фінляндії,

Розділ 30, Стаття 9: Бухгалтерське правопорушення. Якщо бухгалтер, його/її представник, особа, яка має фактичний контроль над юридичною особою, зобов'язаною вести облік, або особа, якій було довірено ведення обліку, 1) не здійснює облік операцій або не складає фінансову звітність з порушенням обов'язків, покладених на нього/неї законодавством про бухгалтерський облік, 2) вносить неправдиву або оманливу інформацію до обліку, або 3) знищує, приховує або пошкоджує бухгалтерські записи, і тим самим ускладнює отримання правдивого та об'єктивного уявлення про результати діяльності або фінансове становище суб'єкта господарювання, що звітує, підлягає штрафу або позбавленню волі на строк не більше двох років.

Для того, щоб дія або бездіяльність каралися як правопорушення у сфері бухгалтерського обліку, закон вимагає наявності як складових елементів діяння, так і складових елементів наслідку. По суті, стаття зазначає, що фахівець з бухгалтерського обліку також може бути засуджений на підставі бухгалтерського завдання. Складові елементи правопорушення визначають три альтернативні дії або бездіяльність, які необхідні для того, щоб злочин був караним: Невиконання зобов'язань щодо відображення операцій або складання фінансової звітності з порушенням зобов'язань, покладених на нього/неї законодавством про бухгалтерський облік. Внесення неправдивої або оманливої інформації до обліку. Знищення, приховування або пошкодження бухгалтерських записів. Для того, щоб дія або бездіяльність були караними, має бути присутнім принаймні один із перелічених вище складових правопорушення, і прокурор повинен мати змогу довести це в суді. Також має настати наслідок (складовий елемент наслідку). На практиці це означає, що баланс або звіт про прибутки та збитки у фінансовій звітності повинні бути неправильними або неповними до такої міри, що вони не дають правдивого та об'єктивного уявлення про результати та фінансовий стан компанії.

Якщо фінансова звітність є правильною, але дотримано одного або кількох складових правопорушення, дія або бездіяльність не повинні

розслідуватися, переслідуватися або засуджуватися як правопорушення у сфері бухгалтерського обліку: «...і тим самим ускладнює отримання правдивого та справедливого уявлення про результати діяльності або фінансове становище суб'єкта господарювання, що звітує, підлягає штрафу або позбавленню волі на строк не більше двох років». Якщо ця умова не виконується, правопорушення не було скоєно.

Бухгалтерське правопорушення також має обтяжену форму (глава 30, стаття 9а Кримінального кодексу Фінляндії). Підставами для цього є: нездатність вести облік операцій або скласти фінансову звітність повністю або в суттєвій частині, обсяг неправдивої або оманливої інформації є значним, інформація стосується великих сум грошей або ґрунтується на суттєво невірних підтверджуючих документах, або бухгалтерські записи знищені, приховані повністю або в значній частині, або пошкоджені в значній частині, і бухгалтерське правопорушення також, розглядається в цілому, є правопорушенням з обтяжуючими обставинами. Недбале бухгалтерське правопорушення, скоєне фахівцем з фінансового адміністрування

Бухгалтер також може бути винним у недбалому бухгалтерському правопорушенні, яке передбачає грубу недбалість для покарання. Недбале бухгалтерське правопорушення означає недбалість, тобто невиконання належної обачності в певній ситуації. Вимога відрізняється для професіонала та непрофесіонала. Тому обачність та недбалість порівнюються для особи, яка перебуває в однаковій ситуації та на однаковому становищі.

Дія може бути покараною, якщо бухгалтер, серед інших: не здійснює, повністю або частково, облік операцій або не готує фінансову звітність; або знищує, втрачає або пошкоджує бухгалтерські записи та тим самим суттєво перешкоджає правдивому та об'єктивному уявленню про фінансові результати або фінансове становище суб'єкта господарювання, що звітує. Існує небагато судової практики щодо випадків засудження фахівця з фінансового адміністрування. Однак є багато випадків, коли ймовірно

бухгалтерське шахрайство з боку бухгалтера було розслідувано та переслідувано в суді. Наприклад, у справі ККО 2016:2 Верховного суду Фінляндії і бухгалтер, і його клієнт були виправдані, хоча й лише у Верховному суді. Бухгалтера було звинувачено у сприянні правопорушенню у сфері бухгалтерського обліку. Чому фахівця з фінансового адміністрування підозрюють у фінансовому злочині, якщо його клієнт також є підозрюваним? Чому бухгалтера звинувачують і засуджують за фінансовий злочин у тому ж контексті, що й його/її клієнта остаточно засуджують? У випадку бухгалтерського шахрайства бухгалтер часто вважається винуватцем. Коли керівника компанії звинувачують у фінансових злочинах, це може стосуватися як злочинів боржника, так і часто відмивання грошей.

Пособництво та підбурювання до правопорушення також караються. Це також може стосуватися діяльності фахівця з фінансового адміністрування. У судовій практиці особи, які надавали фінансові консультації, були засуджені, коли вони радили вчинити дію, яка пізніше виявилася, наприклад, податковим шахрайством, скоєним їхнім клієнтом. У багатьох випадках, коли обвинуваченого підозрюють у скоєнні бухгалтерського правопорушення, також існують підозри у відмиванні грошей. Відмивання грошей як правопорушення вимагає наявності предикатного правопорушення та спроби приховати гроші, отримані від правопорушення.

Також існує судова практика, яка свідчить про те, що в деяких випадках фахівцю з фінансового адміністрування доцільно повністю припинити виконання бухгалтерського завдання. Це слід робити, якщо завдання виявляється занадто складним, і бухгалтер буде змушений нехтувати бухгалтерським обліком та підготовкою фінансової звітності. Якщо договір про залучення є чинним, а облік не ведеться або фінансова звітність не підготовлена, бухгалтер ризикує бути притягнутим до кримінальної відповідальності. Виконувати завдання фінансового адміністрування відповідно до законів і нормативних актів, а також належної

бухгалтерської практики. Найкращий спосіб уникнути кримінальної відповідальності – це виконувати завдання фінансового адміністрування відповідно до законів і нормативних актів, а також належної бухгалтерської практики. Це має дати впевненість у відсутності кримінального покарання, хоча можуть бути застосовані й інші санкції [134].

Бюджет Євросоюзу втратив майже \$1 мільярд через шахрайські схеми. Експерти рекомендують провести процедуру «фінансового оздоровлення» для цих засобів: багато з них були витрачені в якості субсидій та фінансової допомоги компаніям і можуть бути повернуті в бюджет. Правда, в 2016 році вдалося компенсувати шкоду лише на 187 млн євро. Бюро займається виявленням шахрайств при витрачанні європейського бюджету і розслідуванням випадків корупції. Бюджет Євросоюзу становить приблизно 141 млрд євро. Витрачання цих коштів є досить істотною проблемою, особливо для країн, які виступають проти євроінтеграції. Часто випадки шахрайства пов'язані з різними субсидіями і допомогою бізнесу. У доповіді бюро є приклади того, як відбуваються подібні випадки. Так, компанія зі Східної Європи отримала 1,3 млн євро з Європейського сільськогосподарського фонду на модернізацію холодильної установки для овочів і фруктів. Виявилося, що болгарською компанією володів італієць, який також володів компанією з виробництва холодильних установок. Установка при цьому була продана за завищеною ціною в рамках однієї і тієї ж компанії. В цілому більшість розслідувань бюро припало на країни Східної Європи. Лідерами за кількістю розслідувань стали Румунія, Болгарія та Угорщина. Також досить багато розслідувань було проведено у Словаччині та Греції [6].

Аналізуючи наведену інформацію, вважаємо, що доцільним є розроблення єдиної Комплексної програми запобігання правопорушенням у бюджетній сфері та ризикам вчинення таких правопорушень. Адже наразі немає єдиного нормативно-правового акту, який би чітко регламентував повноваження контролюючих органів у сфері належного захисту проведення

бюджетного процесу та регламентування напрямів запобігання правопорушенням у бюджетній сфері, тобто відсутність єдиного правового акту, який би регламентував процес застосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства. Наразі можна лише проаналізувати сукупність підзаконних нормативно-правових актів деталізують норми БК України, КУпАП та законів щодо реалізації повноважень суб'єктів протидії порушенням бюджетного законодавства. Вони застосовуються на підставі таких підзаконних нормативно-правових актів: постанов Кабінету Міністрів України від 17 березня 2011 року № 255 «Про затвердження Порядку зменшення бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів» [80], від 26 березня 2003 року № 386 «Про Порядок безспірного вилучення коштів з місцевих бюджетів, витрачених на здійснення видатків, кредитування місцевого бюджету, які мають проводитися з іншого бюджету» [87], від 22 грудня 2010 року № 1163 «Про затвердження Порядку повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету в разі їх нецільового використання» [82], наказом Міністерства фінансів України від 5 серпня 2011 року № 996 року «Про затвердження форм вимог до розпорядника та одержувача бюджетних коштів та форми Інформації про встановлені факти нецільового використання субвенції» [84] та інших.

З огляду на зазначені вище положення, необхідно детально проаналізувати методи проведення фінансово-правового контролю як виду спеціально кримінологічного запобігання злочинності у бюджетній сфері. Так, виходячи з дефініції поняття контролю, як способу проведення заходів запобігання до методів та інструментів проведення фінансово-правового контролю можна віднести: фінансовий моніторинг, що включає у себе аналіз операцій з державними коштами для виявлення підозрілих схем; фіскальні перевірки, що полягають у контролі за правильністю сплати податків і зборів; аудит бюджетних витрат, який може проявлятися у перевітках ефективності використання бюджетних коштів та загалом проведення ревізій

та інспекцій, як видів перевірок, що проводяться органами державної влади на предмет виявлення бюджетних правопорушень.

Але окремо необхідно відмітити такий метод здійснення фінансово-правового контролю, як проведення антикорупційного контролю, зокрема щодо виявлення конфлікту інтересів та незаконного збагачення, оскільки корупція досить часто виступає саме детермінуючим фактором щодо правопорушень у бюджетній сфері. І тому важливо з огляду проведення заходів запобігання впливати саме на причини та умови, які зумовлюють, породжують та сприяють вчиненню бюджетних правопорушень [99, с. 123].

Проте, важливе значення має також проведення заходів внутрішнього контролю, який проводиться фінансовими підрозділами державних установ та підприємств, і перш за все націлений на виявлення внутрішніх порушень та недопущення розкрадання коштів.

Окрім цього, на думку деяких науковців видається доцільним запозичити для України та Словаччини досвід правового регулювання бюджетно-деліктних відносин у Польщі шляхом прийняття єдиного законодавчого акта, який би регулював підстави та порядок застосування заходів фінансово-правової відповідальності у бюджетній сфері, а для Польщі та Словаччини цікавим був би досвід України у диференціації відповідальності посадових осіб, які допустили порушення бюджетного законодавства (адміністративна відповідальність), та юридичних осіб (розпорядників або одержувачів бюджетних коштів), від імені яких діяли ці посадові особи (фінансово-правова відповідальність) [140].

Підсумовуючи, слід зазначити, що фінансово-правовий контроль є досить важливим механізмом запобігання злочинам у бюджетній сфері. Він дозволяє виявляти та мінімізувати фінансові правопорушення, підвищувати відповідальність посадових осіб та забезпечувати ефективне використання державних коштів, зокрема шляхом: зменшення рівня бюджетних правопорушень; виявлення та ліквідація корупційних схем; підвищення

прозорості державних фінансів та покращення ефективності використання державних ресурсів.

Отже, напрями запобігання злочинності у бюджетній сфері можуть включати такі дії як: розширення аналітичної розвідки – моніторинг фінансових потоків, виявлення ризикових операцій; ефективний розвиток профілактичної роботи – контроль за укладеними договорами, перевірка підрядників, аудит закупівель; залучення антикорупційних інституцій та громадського контролю – щоб викривати схеми ще на етапі їхнього формування та співпраця з міжнародними партнерами щодо застосування новітніх технологій для швидкого виявлення можливих ризиків порушень бюджетного законодавства.

Запобігання злочинності у бюджетній сфері передбачає комплекс заходів на рівні державної політики, правоохоронних органів, фінансового контролю та громадського нагляду. Основні напрями протидії злочинності у цій сфері повинні включати конкретні заходи на рівні держави:

- вдосконалення законодавчого регулювання профілактики кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, яке повинно містити норми щодо посилення кримінальної відповідальності за розкрадання бюджетних коштів, за їх неефективне та нераціональне використання, а також нецільове призначення;
- запровадження суворішого контролю за державними закупівлями, особливо що стосується вдосконалення механізмів проведення належного рівня фінансового моніторингу;
- підвищення прозорості бюджетного процесу в напрямках оптимізації бюджетного планування та звітності і відкритого доступу для громадян до інформації про витрати державних органів та органів місцевого самоврядування;
- впровадження електронних систем контролю за бюджетними видатками, цифровізація процесів контролю за ефективним та цільовим призначенням видатків державного та місцевих бюджетів;

- посилення фінансового контролю та проведення ефективного аудиту державних установ та підприємств, моніторингу ризиків фінансових правопорушень і використання аналітичних інструментів для виявлення підозрілих операцій;
- запровадження окремих цифрових технологій, які дозволять автоматизувати бюджетний процес для зниження людського фактору, з метою унеможливити корупційну складову при розподілі коштів як державного бюджету так і місцевих бюджетів;
- використання блокчейн-технологій для запобігання фінансовим та бюджетним махінаціям, для прикладу використання штучного інтелекту для аналізу транзакцій та попередження шахрайства у бюджетній сфері;
- посилення антикорупційних заходів, які можуть включати детальне проведення антикорупційних експертиз усіх законопроектів, проектів документів органів місцевого самоврядування та запобігання конфлікту інтересів серед державних службовців, а також підвищення рівня персональної відповідальності за фінансові рішення;
- розвиток громадського контролю, що може включати у себе активне залучення громадських організацій до моніторингу бюджетних витрат, запровадження механізмів зворотного зв'язку з громадянами та ефективний і дієвий захист викривачів корупції та бюджетних зловживань;
- і важливе значення у напрямках запобігання бюджетним правопорушенням має також міжнародне співробітництво, а саме: обмін досвідом з міжнародними організаціями щодо протидії бюджетним правопорушенням; використання рекомендацій міжнародних антикорупційних структур і загалом взаємодія з фінансовими розвідками інших країн для боротьби з виведенням бюджетних коштів за кордон [100, с. 209-213].

На нашу думку, запропоновані заходи можуть значно зменшити рівень злочинності у бюджетній сфері та сприяти раціональному

використанню державних фінансів та коштів бюджетів органів місцевого самоврядування.

3.2. Особливості застосування сучасних цифрових технологій у запобіганні злочинності у бюджетній сфері

Зростаюча роль цифрових технологій, технічно підковані злочинці та регулятивний контроль викликають останнім часом потребу в розширеному використанні сучасних технологій для підвищення ефективності та результативності виявлення та зменшення ризиків вчинення кримінальних правопорушень.

Кримінальні правопорушення у бюджетній сфері залишаються вагомим проблемою, яка потребує вирішення і є одним із ключових ризиків, з якими сьогодні стикається суспільство, незважаючи на нормативні гарантії, принципи і можливості виявлення, запобігання та стримування.

Цифрова трансформація суспільства запроваджує нові фінансові технології для платежів, переказів коштів та інших фінансових операцій. Злочинці використовують і зловживають фінансовими технологіями для шахрайства, вимагання, відмивання грошей тощо.

У сучасних умовах цифровізації державного та приватного сектору зростає загроза кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, адже нецільове використання бюджетних коштів чи шахрайства з державними закупівлями завдають досить великої шкоди як державі так і громадянському суспільству. Традиційні методи контролю, виявлення та запобігання правопорушенням у бюджетній сфері часто виявляються недостатньо ефективними, особливо враховуючи стрімкий розвиток сучасних цифрових технологій, що зумовлює необхідність активного їх впровадження і у сферу запобігання злочинності.

Важливе значення має аналіз ролі сучасних цифрових технологій у запобіганні кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері та

можливостей ключових технологічних інструментів, які сприяють виявленню, попередженню та мінімізації бюджетних правопорушень.

Щоб підвищити якість результатів, підвищуючи ефективність і скорочуючи витрати в довгостроковій перспективі цілком виправданим та логічним є застосування цифрових технологій в процесі запобігання кримінальним правопорушенням та загалом для виявлення вчинення протиправних діянь у бюджетній сфері.

Запобігання бюджетним кримінальним правопорушенням займає вагоме місце в сучасній галузі фінансових послуг. Технологічний прогрес і цифрові інновації створили безмежні нові можливості для постачальників фінансових послуг і фінансових установ для значного зростання. Однак ці досягнення пов'язані з новими ризиками.

Підзаконні нормативно-правові акти у сфері запобігання бюджетним правопорушенням охоплюють такі ключові напрями: складання та виконання бюджетних документів (кошторисів, паспортів програм); порядок використання бюджетних коштів; облік та звітність; контроль з боку органів Казначейства та Держаудитслужби; запобігання неефективному чи нецільовому витрачання коштів.

Доцільно проаналізувати окремі із них. Так, зокрема, Постанова КМУ від 23 серпня 2017 р. № 710 «Про ефективне використання державних коштів» встановлює правила раціонального, економного і результативного використання бюджетних коштів та передбачає обмеження на придбання товарів, робіт і послуг за державний кошт, щоб запобігти розтратам і зловживанням [76].

Наказ Міністерства фінансів України від 26.08.2014 № 836 «Про затвердження Типової форми кошторису та порядку його складання» встановлює структуру та правила заповнення кошторисів — ключових фінансових документів бюджетних установ та є важливим для забезпечення відповідності між бюджетними призначеннями та фактичними витратами [77].

Наказ Державної казначейської служби України від 24.12.2012 № 758 «Про затвердження Порядку відкриття та закриття рахунків у національній валюті в органах Казначейства» містить правила відкриття рахунків розпорядниками бюджетних коштів та забезпечує контроль за обігом бюджетних коштів через єдиний казначейський рахунок [79].

Як бачимо, підзаконні нормативно-правові акти, що стосуються запобігання правопорушенням у бюджетній сфері є доволі різноманітними, проте це не дивно, адже кримінальні правопорушення у бюджетній сфері включають широкий спектр незаконних дій, спрямованих на розкрадання або неефективне використання бюджетних коштів як державного, так і місцевих бюджетів. Основними проблемами є: відсутність прозорості та відкритості бюджетних операцій; високий рівень корупції у сфері державних закупівель; недостатня ефективність традиційних механізмів фінансового контролю; складність виявлення схем фінансового шахрайства та фальсифікацій. Саме тому, на нашу думку, використання цифрових технологій може стати ключовим інструментом для подолання цих викликів, забезпечуючи автоматизований моніторинг, аналіз даних та контроль за операціями у бюджетному процесі.

Як влучно відмічає Олійник О.М. проведення будь-якого кримінологічного дослідження, яке присвячено запобіганню окремому виду злочинності, передбачає дослідження певного набору значущих кількісних та якісних показників. Це необхідно для того, щоб: 1) оцінити поширеність злочинів, які вивчаються; 2) зважити ступінь суспільної небезпечності конкретного негативного соціального явища; 3) визначити закономірності в тенденціях розвитку для його прогнозування у короткій та середній перспективі тощо. Все це є передумовою вироблення перспективних напрямів запобіжної діяльності. Також Олійник О.М. акцентує увагу на тому, що практика показує, що частіше за все нецільове використання бюджетних коштів підміняється або паралельно кваліфікується з іншими суміжними складами злочинів. І вони не обов'язково можуть мати економічну

спрямованість. Враховуючи, що вчинення злочину, передбаченого ст. 210 КК України, ускладнюється через наявність великого масиву бухгалтерської, податкової та іншої документації, тому злочинці можуть вчиняти до того ж дії, пов'язані із внесенням неправдивої інформації чи підроблення документів (ст. 358 КК України) [63, с. 2;50].

Зважаючи на це, проаналізуємо окремі сучасні цифрові технології, які можуть суттєво вплинути на запобігання злочинності у бюджетній сфері зокрема та запобіганні злочинності загалом:

1. Блокчейн. Незмінність – це можливість створити незмінний запис, який забезпечує повну прозорість і відстежуваність будь-якої інформації, що зберігається в мережі. Це може не тільки спростити вимоги до звітності щодо видатків бюджетів, але також може дозволити оптимізувати сам бюджетний процес і отримати значущу операційну інформацію щодо наповнення бюджету та цільового використання бюджетних коштів.

Технологія блокчейн стала новаторським рішенням для захисту та обміну доказами в епоху цифрових технологій. У міру того, як злочинна діяльність стає все більш витонченою, у правоохоронних органів та слідчих виникають зростаючі труднощі щодо підтримки цілісності та автентичності доказів. Системи, засновані на блокчейні, пропонують революційний підхід до вирішення цих проблем, надаючи децентралізовану, незмінну та прозору платформу для керування даними судової експертизи. Реалізація блокчейну в криміналістиці являє собою зміну парадигми того, як збираються, зберігаються та обмінюються доказами. Використовуючи властиві функції безпеки технології блокчейн, експерти-криміналісти можуть встановити незмінний ланцюжок зберігання цифрових доказів, забезпечуючи їх прийнятність у судових розглядах. Цей інноваційний підхід не тільки підвищує довіру до розслідувань, але й спрощує процес обміну доказами між різними зацікавленими сторонами в системі кримінального правосуддя. Переваги використання блокчейну численні та далекосяжні. По-перше, це підвищує достовірність і прийнятність цифрових доказів у суді,

забезпечуючи незаперечний запис їх обробки та аналізу. Це може суттєво посилити позицію обвинувачення та збільшити ймовірність успішного завершення розслідування кримінального провадження. По-друге, технологія блокчейн покращує ефективність розслідування шляхом оптимізації управління доказами та сприяння безпечному обміну інформацією між кількома сторонами. Це може призвести до швидшого вирішення справ і кращого розподілу ресурсів. Крім того, системи на основі блокчейну пропонують підвищений захист від кіберзагроз і несанкціонованого доступу. Розподілена природа блокчейну робить його надзвичайно стійким до спроб злому та витоку даних, захищаючи конфіденційну криміналістичну інформацію від зловмисників. Крім того, технологія блокчейн забезпечує більш ефективну співпрацю між різними правоохоронними органами, оскільки забезпечує стандартизовану та сумісну платформу для обміну доказами та висновками [131].

Карапетян О.М. та Кучмій Т.О. відмічають, що вивчення способів здійснення злочинної діяльності з використанням технологій злочинного збагачення, їх класифікація та сутність дозволяють зробити необхідні рекомендації для розслідування таких злочинів, адже така злочинність характеризується наявністю основних та підпорядкованих злочинів, які взаємопов'язані для отримання злочинної мети [39].

При розслідуванні злочинів вчинених із використанням технологій злочинного збагачення слід приділити увагу плануванню такої діяльності, адже саме розроблення програми дій з встановлення обставин злочину дасть можливість всебічно та ефективно здійснити розслідування економічної злочинності. Слід виокремити напрями організації планування розслідування злочинів у сфері економіки, серед яких: вивчення, опрацювання та систематизація всього обсягу інформації, що має місце на час розслідування; вивчення тактичних та стратегічних цілей розслідування на кожний період висунення версій; визначення слідчих дій, організованих заходів задля отримання доказової інформації; визначення видів та послідовності слідчих

дій чи інших заходів; створення організаційної слідчо-оперативної моделі забезпечення безпеки учасників кримінального провадження [64, с. 8]

2. Штучний інтелект і машинне навчання. ШІ не обов'язково є «новим» у сфері фінансових та бюджетних кримінальних правопорушень. Скоріше, ці технології запобігання кримінальним правопорушенням є перевіреними, але які постійно розвиваються та вдосконалюються. Сьогодні штучний інтелект має можливості аналізувати величезні масиви даних для покращення виявлення зловживань під час цільового використання бюджетних коштів. Там, де процеси ручного відстеження можуть дати збій, переваги штучного інтелекту можуть не відставати від величезних потоків даних, постійно відстежуючи ключові елементи. Крім того, ці технології запобігання бюджетним кримінальним правопорушенням можуть потім отримати цю інформацію та перетворити її на цінну інформацію, яку можна використовувати для визначення майбутніх ризиків і вдосконалення загальної стратегії моделювання ризиків під час цільового використання бюджетних коштів.

Так, нажаль, сучасні цифрові технології застосовуються також і злочинцями так само швидко, а часом навіть швидше, ніж їх застосовують державні установи, то новітні технології потрібно використовувати для боротьби з викликами, які створюють злочинці. Одним із способів цього можна досягти, забезпечивши використання штучного інтелекту для вирішення проблем криміногенного характеру.

Проте, складність виявлення та реєстрації кримінальних правопорушень у бюджетній сфері

Проаналізувавши способи застосування штучного інтелекту при запобіганні кримінальним правопорушенням, можна дослідити напрями його використання в бюджетній сфері.

Так, штучний інтелект також може допомогти зменшити помилкові спрацьовування під час відстеження цих кримінальних правопорушень для прикладу автоматизувати процеси цільового використання коштів з

державного та місцевого бюджетів, відповідно до бюджетних призначень. Використання штучного інтелекту, може бути ефективним при виявленні фінансових, бюджетних, фіскальних, господарських чи економічних правопорушень, зокрема там де є фінансові потоки, які можна зробити автоматизованими завдяки штучному інтелекту.

Так, зокрема, цікаво, що штучний інтелект використовується, щоб зупинити потік грошей для незаконної діяльності по всьому світу. Він відіграє важливу роль у боротьбі з відмиванням грошей, покращуючи здатність виявляти, аналізувати та запобігати підозрілій фінансовій діяльності. Наприклад, якщо клієнт раптово починає переказувати великі суми грошей на офшорний рахунок, штучний інтелект позначатиме те саме як відхилення від типових шаблонів. Традиційні AML (системи боротьби з відмиванням грошей) часто створюють помилкові сповіщення, які переповнюють команди відповідності. Завдяки штучному інтелекту кількість помилкових сповіщень зведена до мінімуму. У епоху цифрових технологій фінансові системи є головною мішенню для кіберзлочинців. Інструменти кібербезпеки, які використовують штучний інтелект, здатні розпізнавати підозрілі дії, такі як підозріла поведінка входу, спроби неавторизованого доступу або нетипова передача даних. Коли кіберзлочинці надсилають фішингові електронні листи, штучний інтелект може виявити такі електронні листи та заблокувати їх ще до того, як ситуація загостриться, досягнувши цільових людей. Грунтуючись на частоті транзакцій клієнтів і історичній поведінці, ШІ може призначити їм оцінки ризику. Діяльність із високим ризиком, наприклад великі банківські перекази в міжнародні регіони, може бути позначена для подальшої перевірки [138; 132].

Генеративний штучний інтелект (ШІ) надає безліч можливостей для суб'єктів, що займаються питаннями доброчесності — антикорупційних органів, вищих органів аудиту, органів внутрішнього аудиту та інших — для підвищення ефективності їхньої роботи, зокрема завдяки використанню моделей великих мов (LLMs). Оскільки цей тип ШІ стає все більш

поширеним, для суб'єктів, що займаються питаннями доброчесності, критично важливо розуміти як те, де генеративний ШІ та LLM можуть додати найбільшу цінність, так і ризики, які вони створюють. Для покращення цього розуміння ця стаття спирається на внески спільнот ОЕСР з питань доброчесності та боротьби з корупцією, і надає короткий огляд способів, якими ці органи використовують генеративний ШІ та LLM, викликів, з якими вони стикаються, та знань, які цей досвід пропонує аналогічним органам в інших країнах. У статті також досліджуються ключові міркування для суб'єктів, що займаються питаннями доброчесності, щодо забезпечення надійних систем ШІ та відповідального використання ШІ в міру розвитку їхніх можливостей у цій галузі [135].

Так, зокрема, провівши аналогію з такими кримінальними правопорушеннями, можна зробити висновок щодо доцільності застосування таких новітніх сучасних технологій і в бюджетному процесі.

Відповідно до статті 19 БК України стадіями бюджетного процесу визнаються:

- 1) складання та розгляд Бюджетної декларації (прогнозу місцевого бюджету) і прийняття рішення щодо них;
- 2) складання проектів бюджетів;
- 3) розгляд проекту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);
- 4) виконання бюджету, включаючи внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);
- 5) підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього.

На всіх стадіях бюджетного процесу забезпечується управлінська відповідальність та підзвітність, здійснюються контроль за дотриманням бюджетного законодавства, аудит та оцінка ефективності управління бюджетними коштами відповідно до законодавства [8].

Учасниками бюджетного процесу є органи, установи та посадові особи, наділені бюджетними повноваженнями (правами та обов'язками з управління бюджетними коштами) [8].

Тобто, як бачимо, на кожній із стадій бюджетного процесу повинен бути здійснений контроль щодо дотримання бюджетного законодавства, таким чином, з використанням штучного інтелекту можна оптимізувати окремі процеси, з метою швидкого виявлення порушень, особливо, що стосується нецільового використання бюджетних коштів.

Підсумовуючи зазначене вище, слід відмітити, що повністю підтримуємо наукові положення Капустіної М.В. про те, що впровадження автоматизованих методик розслідування злочинів, яким притаманні зазначені ознаки засобів криміналістичного забезпечення досудового розслідування, в діяльність слідчого надасть наступні можливості: 1) модернізувати слідчу діяльність; 2) оптимізувати рішення, що прийматиметься в процесі розкриття та розслідування злочину; 3) забезпечити інформаційне ведення кримінального провадження; 4) здійснювати пошук криміналістично значущої інформації з метою розкриття та розслідування злочину; 5) проводити аналітичну роботу по виявленню прихованих зв'язків між елементами криміналістичної характеристики злочину, що має місце, а також виявлення ланцюжків злочинних дій (подій) за розслідуваним кримінальним провадженням та ін. [38, с. 68].

Отже, на основі проведеного дослідження, можемо зробити висновок, що цифрові технології відіграють ключову роль у запобіганні бюджетним правопорушенням, забезпечуючи прозорість, контроль і автоматизацію процесів. До основних аспектів їхнього впливу можемо віднести: прозорість і відкритість даних; використання відкритих бюджетів та онлайн-платформ для відстеження державних витрат; публічний контроль завдяки електронним реєстрам транзакцій; автоматизація та моніторинг.

Такі електронні системи закупівель (наприклад, ProZorro) зменшують ризики корупції та неефективного використання коштів, а штучний інтелект

та новітні цифрові технології, для прикладу блокчейну, сприяють для аналізу фінансових операцій та виявлення порушень, з метою швидкого реагування. Адже, блокчейн у фінансових операціях забезпечує незмінність та достовірність даних, що може сприяти запобіганню шахрайствам та зловживанням службовими обов'язками.

Системи ризик-менеджменту автоматично виявляють підозрілі операції, що може допомагати при виявленні порушень нецільового використання бюджетних коштів державних чи місцевих бюджетів і в цьому може також допомагати цифрова звітність та проведення аудиту із залученням сучасних технологій. Оскільки, автоматизовані системи звітності зменшують вплив людського фактору і ризик фальсифікацій, а електронний аудит дозволяє швидко аналізувати великі масиви бюджетної інформації [104, с. 299-303].

Таким чином, цифрові технології значно підвищують ефективність боротьби з бюджетними правопорушеннями, сприяючи підзвітності та зменшенню корупційних ризиків.

Висновки до Розділу 3

1. Обґрунтована доцільність проведення такого методу здійснення фінансово-правового контролю, як проведення антикорупційного контролю, зокрема щодо виявлення конфлікту інтересів та незаконного збагачення, оскільки корупція досить часто виступає саме детермінуючим фактором щодо правопорушень у бюджетній сфері. І тому важливо з огляду проведення заходів запобігання впливати саме на причини та умови, які зумовлюють, породжують та сприяють вчиненню бюджетних правопорушень. Та наведена доцільність проведення заходів внутрішнього контролю, який проводиться фінансовими підрозділами державних установ та підприємств, і перш за все націлений на виявлення внутрішніх порушень та недопущення розкрадання коштів.

2. Запропоновані напрями запобігання злочинності у бюджетній сфері, які можуть включати такі дії як: розширення аналітичної розвідки – моніторинг фінансових потоків, виявлення ризикових операцій; ефективний розвиток профілактичної роботи – контроль за укладеними договорами, перевірка підрядників, аудит закупівель; залучення антикорупційних інституцій та громадського контролю – щоб викривати схеми ще на етапі їхнього формування та співпраця з міжнародними партнерами щодо застосування новітніх технологій для швидкого виявлення можливих ризиків порушень бюджетного законодавства.

3. Запропонований комплекс заходів на рівні державної політики, правоохоронних органів, фінансового контролю та громадського нагляду з метою запобігання злочинності у бюджетній сфері.

4. Обґрунтовано необхідність вдосконалення законодавчого регулювання профілактики кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, яке повинно містити норми щодо посилення кримінальної відповідальності за розкрадання бюджетних коштів, за їх неефективне та нераціональне використання, а також нецільове призначення; запровадження суворішого контролю за державними закупівлями, особливо що стосується вдосконалення механізмів проведення належного рівня фінансового моніторингу; підвищення прозорості бюджетного процесу в напрямках оптимізації бюджетного планування та звітності і відкритого доступу для громадян до інформації про витрати державних органів та органів місцевого самоврядування.

5. Відмічено необхідність посилення антикорупційних заходів, які можуть включати детальне проведення антикорупційних експертиз усіх законопроектів, проектів документів органів місцевого самоврядування та запобігання конфлікту інтересів серед державних службовців, а також підвищення рівня персональної відповідальності за фінансові рішення.

6. Наведені конкретні пропозиції щодо розвитку громадського контролю, що може включати у себе активне залучення громадських

організації до моніторингу бюджетних витрат, запровадження механізмів зворотного зв'язку з громадянами та ефективний і дієвий захист викривачів корупції та бюджетних зловживань.

7. Обґрунтована важливість в напрямках запобігання бюджетним правопорушенням заходів міжнародного співробітництва, а саме: обмін досвідом з міжнародними організаціями щодо протидії бюджетним правопорушенням; використання рекомендацій міжнародних антикорупційних структур і загалом взаємодія з фінансовими розвідками інших країн для боротьби з виведенням бюджетних коштів за кордон.

8. Відмічено, що цифрові технології відіграють ключову роль у запобіганні бюджетним правопорушенням. Такі електронні системи закупівель (наприклад, ProZorro) зменшують ризики корупції та неефективного використання коштів, а штучний інтелект та новітні цифрові технології, для прикладу блокчейну, сприяють для аналізу фінансових операцій та виявлення порушень, з метою швидкого реагування. Адже, блокчейн у фінансових операціях забезпечує незмінність та достовірність даних, що може сприяти запобіганню шахрайствам та зловживанням службовими обов'язками.

9. Охарактеризовані системи ризик-менеджменту, які автоматично виявляють підозрілі операції, що може допомагати при виявленні порушень нецільового використання бюджетних коштів державних чи місцевих бюджетів і в цьому може також допомагати цифрова звітність та проведення аудиту із залученням сучасних технологій. Оскільки, автоматизовані системи звітності зменшують вплив людського фактору і ризик фальсифікацій, а електронний аудит дозволяє швидко аналізувати великі масиви бюджетної інформації.

ВИСНОВКИ

У **висновках** сформульовано найбільш суттєві положення, отримані в результаті дисертаційного дослідження, наведено нове вирішення наукового завдання щодо запобігання кримінальним порушенням у бюджетній сфері, а також науково обґрунтовані рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення кримінальної відповідальності й практики запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим статтями 210 та 211 КК України:

1. Обґрунтовано доцільність змінити розмір нецільового використання бюджетних коштів за допомогою зміни порогу криміналізації (тобто зменшення мінімальної суми для визнання діяння кримінальним правопорушенням з 1 000 н.м.д.г. до 500 н.м.д.г., це дасть змогу притягнення особи саме до кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів і матиме результативність та зменшить кількість зловживань у цій сфері.

2. Запропоновано розширити перелік кваліфікуючих ознак, додавши настання тяжких наслідків через нецільове використання бюджетних коштів, під яким потрібно визнавати погіршення матеріального становища громадян, шкоду їхньому здоров'ю, підлив нормальної діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування чи установ, техногенні чи екологічні аварії, які настали внаслідок нецільового використання коштів тощо. На основі цього запропоновано внести зміни до чч. 2 і 3 примітки статті 210 КК України за допомогою зміни розміру великого й особливо великого розміру бюджетних коштів та викласти примітку статті в такій редакції:

«2. Великим розміром бюджетних коштів, відповідно до статей 210, 211 цього Кодексу, вважається сума, що в п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

3. Особливо великим розміром бюджетних коштів, відповідно до статей 210, 211 цього Кодексу, вважається сума, що в дві тисячі й більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян».

3. Сформульовано пропозиції вдосконалити диспозицію статті 211 КК України саме з огляду на правозастосовну практику, складність доведення умислу та відсутність ефективного притягнення до відповідальності, а саме наведено обґрунтування щодо: деталізації складу кримінального правопорушення (суб'єкт, об'єктивна сторона); запровадження критеріїв суттєвості шкоди; усунення колізії з іншими галузями права, обов'язково з урахуванням реалій правозастосування.

4. Визначено потребу у встановленні та передбаченні чітких меж, які стосуються зменшення надходжень або збільшення витрат, оскільки в чинній редакції статті відсутні чіткі кількісні або якісні критерії, що вважається таким зменшенням / збільшенням. Тому доцільно встановити мінімальний розмір шкоди, з якого настає кримінальна відповідальність за статтею 211 КК України. Також наведено доцільно ввести поняття суттєвості шкоди, насамперед орієнтуючись на бюджетну класифікацію (державний, місцевий бюджет), потребу у внесенні змін до ч. 1 ст. 211 КК України і передбачити саме «видання службовою особою нормативно-правового акта», а не нормативно-правових актів, як закріплює чинна редакція нині.

5. Запропоновано вдосконалити статтю 210 КК України розширенням диспозиції статті щодо визначення форм і способів вчинення нецільового використання бюджетних коштів як окремих кваліфікуючих чи особливо кваліфікуючих ознак для прикладу вчинення дій щодо нецільового використання бюджетних коштів за допомогою спрямування їх на нецільові державні програми чи маніпуляції з бюджетними призначеннями через фіктивні або підставні структури.

6. Запропоновано доповнити КК України статтею 210-1 у такій редакції:

Стаття 210-1. Нецільове використання коштів державних позабюджетних фондів.

1. Нецільове використання коштів державних позабюджетних фондів службовою особою, якщо предметом таких дій були бюджетні кошти у

великих розмірах, –

караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

2. Ті самі діяння, предметом яких були бюджетні кошти в особливо великих розмірах або вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, –

караються обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

7. Враховуючи специфіку предмета злочинного посягання, потребу в посиленні кримінальної відповідальності саме за розтрату чи привласнення бюджетних коштів, особливості кримінальної відповідальності за правопорушення в бюджетній сфері, запропоновано виділити як окремий склад кримінального правопорушення «привласнення, розтрата бюджетних коштів або заволодіння ними шляхом зловживання службовим становищем», доповнивши КК України статтею 191-1 та викласти її у такій редакції:

Стаття 191-1 Привласнення, розтрата бюджетних коштів або заволодіння ними шляхом зловживання службовим становищем

1. Привласнення, розтрата бюджетних коштів або заволодіння ними через зловживання службовим становищем, –

карається штрафом від чотирьох до семи тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до шести років, або позбавленням волі на строк до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Дії, передбачені частинами першою цієї статті, вчинені повторно

або за попередньою змовою групою осіб, –

караються обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на строк від чотирьох до дев'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до чотирьох років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені у великих розмірах чи в умовах воєнного або надзвичайного стану, –

караються позбавленням волі на строк від шести до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років.

4. Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, якщо вони вчинені в особливо великих розмірах або організованою групою, –

караються позбавленням волі на строк від восьми до тринадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років та з конфіскацією майна.

Примітки. 1. Великим розміром бюджетних коштів, відповідно до статті, вважається сума, що в 500 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

2. Особливо великим розміром бюджетних коштів, відповідно до статті, вважається сума, що в дві тисячі і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

8. Сформульовано визначення «правопорушення в бюджетній сфері», під якими розглядається сукупність суспільно небезпечних діянь, що посягають на належне здійснення фінансової діяльності держави та встановлений порядок формування, розподілу й використання бюджетних коштів, призначених для реалізації соціально-економічних, управлінських та інших функцій, що забезпечують життєдіяльність держави, органів місцевого самоврядування й громадянського суспільства.

9. Систематизовано та згруповано детермінанти злочинності в бюджетній сфері, зокрема до основних чинників, що впливають на злочинність у бюджетній сфері, потрібно віднести: економічні чинники (дефіцит бюджету, нераціональне розподілення коштів, інфляційні процеси); правові чинники (недосконалість законодавства, слабка відповідальність за порушення, прогалини у фінансовому контролі); організаційні чинники (недостатній рівень контролю за використанням бюджетних коштів, відсутність прозорості у фінансовій звітності); соціально-психологічні чинники (толерантність до корупції, відсутність дієвих механізмів викриття зловживань, низький рівень правової культури).

10. Запропоновано з метою зниження кількості кримінальних бюджетних правопорушень і підвищення довіри до бюджетної системи дієві напрями їхнього попередження: посилити права та обов'язки контролювальних органів, зокрема щодо надання органам фінансового контролю додаткових інструментів для виявлення досліджуваних причин та умов правопорушень; удосконалити законодавчу базу й посилити відповідальність за фінансові правопорушення загалом і бюджетні зокрема; підвищувати прозорість та автоматизацію бюджетного процесу, зокрема із використанням новітніх сучасних цифрових технологій для автоматизації контролю за бюджетним процесом та з метою зниження рівня корупції в цій сфері; підвищити рівень кваліфікації учасників бюджетного процесу та загалом навчання й кваліфікацію службовців, які працюють з бюджетом; створити ефективну систему взаємодії правоохоронних органів та органів фінансового контролю з розширення сфери бюджетного контролю, а також посилити кримінально-правову відповідальність посадових осіб за вчинення бюджетних злочинів; усунути причини та умови, що детермінують вчинення правопорушень у бюджетній сфері; визначити та аналізувати загрози, які максимально можливі щодо межі дефіциту бюджету, внутрішнього та зовнішнього боргу; застосовувати жорсткіші санкції за порушення бюджетного законодавства та загалом напрямів зміцнення системи відповідальності за порушення в бюджетній сфері; посилити ефективне й

постійне впровадження публічного громадського моніторингу та розширити можливості участі громадськості для контролю за використанням бюджетних коштів.

11. Наведена пропозиція розроблення єдиної Комплексної програми запобігання правопорушенням у бюджетній сфері та ризикам вчинення таких правопорушень. Детально проаналізовані методи проведення фінансово-правового контролю як виду спеціально кримінологічного запобігання злочинності в бюджетній сфері. Так, з огляду на дефініцію поняття контролю як способу проведення заходів запобігання до методів та інструментів проведення фінансово-правового контролю можна віднести: фінансовий моніторинг, що містить у собі аналіз операцій з державними коштами для виявлення підозрілих схем; фіскальні перевірки, що полягають у контролі за правильністю сплати податків і зборів; аудит бюджетних витрат, який може проявлятися в перевітках ефективності використання бюджетних коштів і загалом проведення ревізій та інспекцій як видів перевірок, що проводяться органами державної влади на предмет виявлення бюджетних правопорушень.

12. Запропоновано впровадження електронних систем контролю за бюджетними видатками, цифровізація процесів контролю за ефективним і цільовим призначенням видатків державного та місцевих бюджетів, посилення фінансового контролю та проведення ефективного аудиту державних установ і підприємств, моніторингу ризиків фінансових правопорушень і використання аналітичних інструментів для виявлення підозрілих операцій.

13. Обґрунтовано потребу в запровадженні окремих цифрових технологій, які дадуть змогу автоматизувати бюджетний процес для зниження людського чинника, з метою унеможливити корупційну складову під час розподілу коштів як державного бюджету, так і місцевих бюджетів і використання блокчейн-технологій для запобігання фінансовим та бюджетним махінаціям, для прикладу використання штучного інтелекту, для аналізу транзакцій і попередження шахрайства в бюджетній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітики БЕБ у Києві виявили більше ніж на 170 млн грн порушень у тендерах на капітальний ремонт коледжу. URL: <https://esbu.gov.ua/news/analitky-beb-u-kyievi-vyiavyly-bilshe-nizh-na-170-mln-hrn-porushen-u-tenderakh-na-kapitalnyi-remont-koledzhu> (дата звернення: 25.05.2025)
2. Бабенко А. Ю. Поняття та сутність процедури застосування фінансово-правової відповідальності за порушення митного законодавства/ *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2017. Вип. 42. С. 155-158.
3. БЕБ у Полтаві скерувало до суду справу за заволодіння державними коштами під час ремонту дитсадка. *Офіційний сайт Бюро економічної безпеки.* URL: <https://esbu.gov.ua/news/beb-u-poltavi-skeruvalo-do-sudu-spravu-za-zavolodinnia-derzhavnymy-koshtamy-pid-chas-remontu-dytsadka> (дата звернення: 22.05.2025)
4. Бліхар, М., & Матвієнко, Я. (2023). Відповідальність за бюджетні правопорушення. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*, 4(50), 184-192. <https://doi.org/10.55643/ser.4.50.2023.543>
5. Борисов В.І. Дослідження інститутом вивчення проблем злочинності АПрН України якості законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю. *Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні: матер. наук. конф. (Харків, 15 травня 2009 р.).* Харків: Право, 2009. С. 14-22.
6. Бюджет Євросоюзу втратив майже \$1 мільярд через шахрайські схеми. *УНІАН.* URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/1361751-byudjet-evrosoyuzu-vtrativ-mayje-1-milyard-cherez-shahrayski-shemi.html> (дата звернення: 12.05.2025)

7. Бюджетна сфера України найбільш криміналізована URL : <http://buknews.com/byudzhetna-sfera-ukrajiny-najbilsh-kryminalizovana.htm>

8. Бюджетний Кодекс України: Закон України від 8 липня 2010 року № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2010, № 50-51, ст.572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 11.02.2022)

9. В Одесі судитимуть голову сільради та підрядника за заволодіння державними коштами: БЕБ завершило розслідування. Офіційний сайт Бюро економічної безпеки. URL: <https://esbu.gov.ua/news/v-odesi-sudytymut-holovu-silrady-ta-pidriadnyka-za-zavolodinnia-derzhavnymy-koshtamy-beb-zavershylo-rozsliduvannia> (дата звернення: 22.05.2025)

10. Василевич В.В., Левченко Ю.О. Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2023. Серія ПРАВО. Випуск 78: частина 2. С. 214-219

11. Вдовічен В.А. Принципи та функції фінансово-правової відповідальності за порушення законодавства в сфері виконання бюджетів за доходами. *Публічне право*. 2016. № 1. С. 141-146.

12. Вирок Вищого антикорупційного суду України від 18 жовтня 2021 року. Справа № 991/9129/20. Провадження 1-кп/991/81/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100375393> (дата звернення: 13.04.2025)

13. Вирок Дніпровського районний суду м. Херсона від 05.04.2013 року. Справа № 1-207/11, кримінальне провадження № 1/666/5/13 Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/30501632> (дата звернення: 12.05.2025)

14. Вирок Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 20 грудня 2018 року. Справа № 175/3660/17. Провадження № 1-кп/175/219/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78717226> (дата звернення: 23.05.2025)

15. Вирок Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 20 грудня 2018 року. Справа № 175/3660/17. Провадження № 1-кп/175/219/17. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/78717226/> (дата звернення: 23.05.2025)

16. Вирок Каховського міськрайонного суду Херсонської області від 05 вересня 2013 року. Справа № 658/3407/13-к (провадження № 1-кп/658/212/2013). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/33551021> (дата звернення: 12.05.2025)

17. Вирок Краматорського міського суду Донецької області від 20 червня 2013 року. Справа № 234/7489/13-к. Провадження № 1-кп/234/252/13. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/31968702> (дата звернення: 12.05.2025)

18. Волинець Р.А. Кримінальна відповідальність за порушення бюджетного законодавства України (ст. 210 КК України): моногр. К.: ВД «Дакор», 2012. 184 с.

19. Гарбінська-Руденко А.В., Майборода А.О., Казімірова Б.А. Правові аспекти відповідальності за порушення бюджетного законодавства. *Актуальні проблеми політики*. 2023. Вип. 71 С. 211-216

20. Гетманець О. Правова природа відповідальності за порушення бюджетного законодавства. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 198–202.

21. Гетманець О.П. Бюджетні правопорушення як загроза фінансовій безпеці держави й умови їх подолання. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. Харків. 2019. С. 160-162

22. Гетманець О.П. Сутність і значення фінансово-правової відповідальності в бюджетному процесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2015. Серія Право. Випуск 30. Том 2. С. 24-27

23. Гладун О. З. Детермінанти злочинів проти порядку виконання бюджету. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ*. 2009. № 4. С. 159–164.

24. Голіна В.В., Головкін Б.М. Кримінологія. Загальна і особлива частини: підручник. Харків: «Право», 2014. 513 с.

25. ДБР направило до суду матеріали справ щодо нанесення держбюджету збитків на 98 млн гривень. *Офіційний сайт Державного бюро розслідувань*. URL: <https://dbr.gov.ua/news/dbr-za-8-misyaciv-napravilo-do-sudu-sprav-shhodo-nanesennya-derzhbyudzhetu-zbitkiv-na-98-mln-griven> (дата звернення: 14.02.2022)

26. Дегтяр Я.Р. Бюджетні правопорушення як підстави відповідальності за чинним законодавством України. *Економіка та право*. N 1 (43), 2016 С. 19-24

27. Дерев'янко Б., Острий Д. Особливості бюджетної відповідальності як різновиду фінансово-правової відповідальності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 6. С. 145–149.

28. Джужа ОМ., Моїсєєв Є.М., Василевич В.В. та ін. Кримінологія: навчально-методичний посібник / За заг. ред. О.М. Джужа. К.: Атіка, 2003. 400 с.

29. Дічкова О.В. Відповідальність за бюджетні правопорушення, допущені на першій стадії бюджетного процесу. *Держава і право*. 2011. Вип. 51. С. 447–452.

30. Дмитренко Е. С. Юридична відповідальність суб'єктів фінансового права у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки України : монографія. Київ, 2009. 592 с.

31. Єдиний державний реєстр судових рішень. <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 12.05.2025)

32. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2017 року. *Офіційний сайт Генерального прокурора*. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushehennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (Дата звернення: 26.10.2018 р.)

33. Запобігання злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів: наук.-практ. посіб. / [В.В. Кулаков, В.В. Лень, С.С. Мірошниченко та ін.]. Запоріжжя: Дніпр. металург, 2011. 289 с.

34. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2021 рік. Річний звіт Держфінмоніторингу за 2021 рік. 80с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2021ukr.pdf> (дата звернення: 14.02.2022)

35. Звіт про результати діяльності органів Держаудитслужби за ф. № 1-кр (ревізія, перевірка) за січень-жовтень 2021 року. URL: https://dasu.gov.ua/attachments/8d5c7aea-8086-4537-aed1-5bc772c5542c_Звіт_січень_жовтень_2021.zip (Дата звернення: 14.06.2022)

36. Звіт Рахункової палати за 2018 рік. Київ. 2018 р. Офіційний сайт Рахункової палати. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Reports/Zvit_RP_2017.pdf (дата звернення: 23.10.2018)

37. Звіт Рахункової палати за 2021 рік. Офіційний сайт Рахункової палати. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Reports/2021/ZVIT_RP_2021.pdf (дата звернення: 11.02.2022)

38. Капустіна М.В. Автоматизована методика розслідування злочинів як засіб криміналістичного забезпечення. *Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці* : матеріали міжнар. «круглого столу» (Харків, 12 груд. 2019 р.) / редкол.: В. Ю. Шепітько (голов. ред.), В. А. Журавель, В. М. Шевчук, Г. К. Авдєєва. Харків : Право, 2019. 164 с.

39. Карапетян О.М., Кучмій Т.О. Методичні підходи до розслідування злочинів у фінансовій сфері. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38119/1/%D0%9C%D0%95%D0%A2%D0%9E%D0%94%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%86%20%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%A5%D0%9E%D0%94%D0%98%20%D0%94%D0%9E%20%D0%A0%D0%9E%D0%97%D0%A1%D0%9B%D0%86%D0%94%D0%A3%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%97%D0%9B%D0%9E>

[%D0%A7%D0%98%D0%9D%D0%86%D0%92%20%D0%A3%20%D0%A4%D0%86%D0%9D%D0%90%D0%9D%D0%A10%D0%92%D0%86%D0%99%20%D0%A1%D0%A4%D0%95%D0%A0%D0%86.pdf](#) (дата звернення: 12.09.2023)

40. Карпов Н. С. Злочинна діяльність / Н. С. Карпов, С. В. Євдокименко ; під ред. В. П. Бахіна. К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2001. 60 с.

41. Кислий А.М., Федорчук Ю.В. Оперативно-розшукова характеристика злочинів, пов'язаних із розкраданням бюджетних коштів під час проведення закупівель медичного обладнання та ліків. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 2 (14). С. 218–230.

42. Кікінчук В.В. Характерні ознаки злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі. *Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики*. Харків, 2018 С. 81-83

43. Князєв С. В., Предмет злочинного посягання у бюджетній сфері / *Держава та регіони*, Серія: Право, 2023 р., № 4 (82) том 2, URL:http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/4-2_2023/28.pdf (дата звернення: 23.05.2025)

44. Коваленко В.В. Профілактика економічної злочинності в Україні: концептуальні засади, організаційно-правові основи, проблеми управління: Монографія. Харків: Вид-тво Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 211 с.

45. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 23.05.2025)

46. Козін В.В. Теоретико-правова характеристика юридичної відповідальності за правопорушення в бюджетній сфері. *Науковий журнал JURIS EUROPENSIS SCIENTIA*. Видавничий дім Гельветика, 2021. Випуск 3. С. 85–89

47. Константинов О.О. особливості об'єктивної сторони діяння передбаченого ст. 211 КК України видача нормативно-правових актів, що

зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону. *Юридична наука*. № 2(104)/2020. С. 35-42

48. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 01.04.2024).

49. Косметика та обладнання немедичного призначення за бюджетні кошти для підприємства МОЗ: БЕБ виявило схему на 262 млн грн. *Офіційний сайт Бюро економічної безпеки України*. URL: <https://esbu.gov.ua/news/kosmetyka-ta-obladnannia-nemedychnoho-pryznachennia-za-biudzhetni-koshty-dlia-pidpriemstva-moz-beb-vyявило-skhemu-na-262-mln-hrn> (дата звернення: 25.05.2025)

50. Кримінальний кодекс України. Закон України від 5 квітня 2001 року. № 2341-III (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.09.2021)

51. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / за ред. М.І. Мельника. М.І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. та допов. К., 2012. 1316 с.

52. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Х., 2013. Т. 2: Особлива частина. 2013. 1040 с.

53. Купранець І.М. Удосконалення оперативно-розшукової профілактики нецільового використання бюджетних коштів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 4 (101). С. 23-30

54. Куц А. Ув'язнення для уповноважених осіб за неефективне використання бюджетних коштів: аналіз нових депутатських ініціатив. *Dozorro*. 29.11.2023. URL: <https://dozorro.org/blog/uvyaznennya-dlya-upovnovazhenih-osib-za-neefektivne-vikoristannya-byudzhetnih-koshtiv-analiz-novih-deputatskih-iniciativ> (дата звернення: 02.03.2025)

55. Лист Міністерства фінансів України від 15.06.2009 № 31-09030-07-5/15920 «Про надання роз'яснення щодо поняття «нецільове використання бюджетних коштів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1592201-09#Text> (дата звернення: 21.04.2020)

56. Медицький І. Б. Вплив соціальних факторів на злочинність в умовах становлення незалежної Української держави : монографія. Івано-Франківськ, 2007. 222 с.

57. Мінфін опублікував звіт про виконання Державного бюджету за 2019 рік. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_opublikuvav_zvit_pro_vikonannia_derzhavnogo_o_biudzhetu_za_2019_rik-2049 (дата звернення: 21.04.2020)

58. Монаєнко А. О. Вдосконалення норм бюджетного законодавства на сучасному етапі. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету "Одеська юридична академія"*. 2013. Вип. 1. С. 151–163.

59. Монаєнко А.О. Сучасні проблеми застосування бюджетного законодавства України. *Наукові праці НУ ОЮА*. С. 27-36. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fba29f92-d651-4e0e-8719-998a2c70405f/content> (дата звернення: 12.05.2025)

60. Назар Ю.С. Протидія порушенням бюджетного законодавства: монографія. Львів: СПОЛОМ, 2021. 453 с.

61. Нечитайло В.А. Характеристика осіб, які вчиняють нецільове використання бюджетних коштів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. N 4. С. 133–143.

62. Нікітін Д.Ю. Запобігання злочинам щодо нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 2(23) Том 5, частина 2, 2018. С. 147-150

63. Олійник О.М. Сучасний стан нецільового використання бюджетних коштів у Збройних Силах України. *Теорія і практика правознавства*. Вип. 1 (5). 2014. С. 1-14

64. Ортинський В. Особливості планування розслідування злочинів у сфері економіки. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2017. № 861. С. 4 -10.

65. Петренко Р.В. Вплив воєнного стану на причини та умови вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним використанням бюджетних коштів. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. № 2 (14), 2023. С. 7-18

66. Плехов М. Ознаки та функції фінансово-правової відповідальності. *Path of Science*. 2023. Vol.9.No 12. URL: <https://pathofscience.org/index.php/ps/article/view/3010/1335> (дата звернення: 12.04.2025)

67. Пономаренко В.В. Заходи впливу за порушення бюджетного законодавства. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 12/2024 С. 263-266

68. Порядок передачі бюджетних призначень, перерозподілу видатків бюджету і надання кредитів з бюджету: Постанова Кабінету міністрів України від 12 січня 2011 р. № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/18-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.01.2024)

69. Порядок реєстрації та обліку бюджетних зобов'язань розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів в органах Державної казначейської служби України. Наказ Міністерства фінансів України від 02.03.2012 № 309. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0419-12#Text> (дата звернення: 12.12.2024)

70. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 28.03.2023 року у справі №991/9129/20, URL:

https://protocol.ua/ua/postanova_kks_vp_vid_28_03_2023_roku_u_spravi_991_91_29_20/ (дата звернення: 13.04.2025)

71. Про відкритість використання публічних коштів: Закон України від 11 лют. 2015 р. № 183-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19#Text> (дата звернення: 12.04.2025)

72. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо актуалізації та удосконалення деяких положень. Закон України від 16 січня 2025 року. № 4225-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4225-20#Text> (дата звернення: 02.05.2025)

73. Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від 14 листопада 2019 року. № 294-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 5, ст.31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text> (Дата звернення: 21.04.2020 р.)

74. Про Державний бюджет України на 2025 рік. Закон України від 19 листопада 2024 року. № 4059-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text> (дата звернення: 12.05.2025)

75. Про державний фінансовий контроль. Проект Закону України від 08.02.2008 № 2020. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF1K400A?an=3> (Дата звернення: 14.06.2022)

76. Про ефективне використання державних коштів. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2016 р. № 710. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.05.2025)

77. Про затвердження документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету. Наказ Міністерства фінансів України від 28.01.2002 № 57. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0086-02#Text> (дата звернення: 15.05.2025)

78. Про затвердження Інструкції з підготовки бюджетних запитів. Наказ Міністерства фінансів України від 21.12.2022 № 450. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0322-23#Text> (дата звернення: 12.12.2024)

79. Про затвердження Порядку відкриття та закриття рахунків у національній валюті в органах Державної казначейської служби України. Наказ Міністерства фінансів України від 22.06.2012 № 758. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1206-12#Text> (дата звернення: 15.05.2025)

80. Про затвердження Порядку зменшення бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів : постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2011 року № 255. Офіційний вісник України. 2011. № 20. Ст. 832.

81. Про затвердження Порядку казначейського обслуговування державного бюджету за витратами. Наказ Міністерства фінансів України від 24.12.2012 № 1407. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0130-13#Text> (дата звернення: 14.02.2022)

82. Про затвердження Порядку повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету в разі їх нецільового використання : постанова Кабінету Міністрів України від 22 грудня 2010 року № 1163. Офіційний вісник України. 2010. № 98. Ст. 3480.

83. Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ. Постанова КМУ від 28 лютого 2002 р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.12.2024)

84. Про затвердження форм вимог до розпорядника та одержувача бюджетних коштів та форми Інформації про встановлені факти нецільового використання субвенції : наказ Міністерства фінансів України від 5 серпня 2011 року № 996. Офіційний вісник України. 2011. № 66. Ст. 2561.

85. Про надання роз'яснення щодо поняття «нецільове використання бюджетних коштів». Лист Міністерства фінансів України від 15.06.2009 N 31-09030-07-5/15920. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1592201-09#Text> (дата звернення: 11.02.2022)

86. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26 січ. 1993 р. № 2939XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12> (дата звернення: 12.05.2025)

87. Про Порядок безспірного вилучення коштів з місцевих бюджетів, витрачених на здійснення видатків, кредитування місцевого бюджету, які мають проводитися з іншого бюджету : постанова Кабінету Міністрів України від 26 березня 2003 року № 386. Офіційний вісник України. 2003. № 13. Ст. 580.

88. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 року. № 3354-IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 93, ст.364. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 23.03.2025)

89. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 груд. 2015 р. № 922VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19> (дата звернення: 12.04.2025)

90. Про рахункову палату. Закон України від 2 липня 2015 року. № 576-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text> (дата звернення: 12.04.2025)

91. Про стан фінансово-бюджетної дисципліни при використанні бюджетних коштів, державного і комунального майна. Інформація за результатами діяльності Держаудитслужби, її міжрегіональних територіальних органів у січні – жовтні 2021 року. URL: https://dasu.gov.ua/attachments/d1e4d697-f20f-46b1-abcb-b38f3323ef95_%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3_%D0%B6%D0%BE%D0%B2%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%8C_2021.pdf (Дата звернення: 14.06.2022)

92. Програмне забезпечення з переплатою 180 млн грн: БЕБ виявило ризикову закупівлю ДП «Ліси України». *Офіційний сайт Бюро економічної безпеки*. URL: <https://esbu.gov.ua/news/prohramne-zabezpechennia-z-pereplatoi-180-mln-hrn-beb-vyiyavlylo-ryzykovu-zakupivliu-dp-lisy-ukrainy> (дата звернення: 29.05.2025)

93. Процюк О.В. Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів: проблеми ідентифікації суб'єкта/ О.В. Процюк, Н.А. Остап'юк. *Вісник ПУЕТ*. 2013. № 3 (59). -С. 336-342.

94. Радіонов Ю. Д. Основні види та суть бюджетних порушень. *Економіка України*. 2012. № 8. С. 55–63.

95. Результати діяльності Держаудитслужби, її міжрегіональних територіальних органів за січень – грудень 2024 року. Статистичні звіти. *Офіційний сайт Державної аудиторської служби України*. URL: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/3754>

96. Рекуненко Т. О. Щодо питання спеціальних принципів взаємодії правоохоронних органів у боротьбі з фінансовими злочинами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Вип. 61(2). С. 29–31.

97. Рижиков А.І. Детермінація злочинності у бюджетній сфері. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2018. № 4 (62). С. 148-152.

98. Рижиков А.І. Загальна характеристика сучасного стану рівня та структури злочинності у бюджетній сфері. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 640-643.

99. Рижиков А.І. Заходи фінансово-правового контролю як вид спеціально кримінологічного запобігання злочинності у бюджетній сфері. *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 19–20 жовтня 2022 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 121–123.

100. Рижиков А.І. Напрями запобігання злочинності у бюджетній сфері. *Юридична наука*. 2019. №8. Том 2. С. 209-213.

101. Рижиков А.І. Нецільове використання бюджетних коштів: особливості визначення дефініції та застосування норм кримінальної відповідальності. *Юридична наука*. 2020. №3. Том 2. С. 188-192.

102. Рижигов А.І. Основні причини та умови вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ 14-15 листопад 2021 року). – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 134-136.

103. Рижигов А.І. Особливості вдосконалення норм кримінального законодавства щодо відповідальності за привласнення, розтрату бюджетних коштів чи заволодіння ними. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 12–13 серпня 2020 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 232–234.

104. Рижигов А.І. Роль сучасних цифрових технологій у запобіганні кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2021. № 6 (42). С. 299-303.

105. Річний звіт про діяльність Державного бюро розслідувань за 2021 рік. Закон — один для всіх! 52с. URL: https://dbr.gov.ua/assets/files/zvit/zvit_.pdf (дата звернення: 14.02.2022)

106. Руфанова В. М., Титаренко О. О. Запобігання органами внутрішніх справ злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів : монограф. / В. М. Руфанова, О. О. Титаренко. - Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2012. - 200 с., URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/mrvmpr.pdf> (дата звернення: 23.05.2025)

107. Руфанова В.М. Запобігання органами внутрішніх справ злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів / В.М. Руфанова, О.О. Титаренко ; М-во внутр. справ України, Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. -Д. : Ліра ЛТД, 2012. 198 с.

108. Сибірна І., Сибірний А. В., Хомів О. В. Криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних із нецільовим використанням

бюджетних коштів. *Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія економічна*. 2016. № 2. С. 96–107

109. Сорокіна Л.В. Причини й умови злочинності в соціально-бюджетній сфері. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ* 2018. № 1 (15) С. 84-92. URL: https://lawjournal.com.ua/web/uploads/pdf/%D0%AE%D1%87%D0%9D%D0%90%D0%92%D0%A1_2018_%D0%A2%D0%BE%D0%BC%208,%20%E2%84%961_84-92.pdf (дата звернення: 14.02.2022)

110. Сосков Р. М. Кримінологічна характеристика та запобігання органами прокуратури злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро, 2019. 202 с.

111. Степанюк Р. Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : монографія / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. Харків : Вид-во Харків. нац. ун-ту внутр. справ, 2012. 436 с.

112. Степанюк Р.Л. Забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : монографія / за заг. ред. А.Ф. Волобуєва. Харків: НікаНова, 2012. 382 с.

113. Степанюк Р.Л. Типові технології злочинної діяльності в бюджетній сфері України. *Форум права*. 2011. №1. С.977-981 URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f43db05e-5bdf-4c0c-9bc8-f2d95017da5e/content> (дата звернення: 01 жовтня 2024 рік)

114. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року: затверджена Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text> (дата звернення: 01 жовтня 2024 рік)

115. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни»: затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 01 жовтня 2024 рік)

116. Текст проекту нового Кримінального кодексу України/Draft of the new Criminal Code of Ukraine/ URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (дата звернення: 12.02.2025)

117. Тихонова О.В. Окремі аспекти визначення об'єктивної сторони злочину, відповідальність за вчинення якого передбачена статтею 211 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 6. Том 2. 2017. С. 222-225

118. Топчій В.В., Колб О.Г., Ковальчук В.С. Сутність і зміст кримінально-процесуальних засад запобігання злочинам в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2/2024. С. 477-480

119. У 2019–2020 роках Морська адміністрація не забезпечила ефективне та законне використання коштів державного бюджету. *Офіційний сайт Рахункової палати*. URL: <https://rp.gov.ua/PressCenter/News/?id=1186> (дата звернення: 14.02.2022)

120. Франчук В. І., Петрик І. Я. Бюро фінансових розслідувань як суб'єкт протидії нецільовому використанню бюджетних коштів. *Соціально-правові студії*. 2019. Випуск 4 (6). С. 140–145.

121. Хоменко В.П. Кримінальна відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів із бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням. *Scientific journal of National academy of internal affairs*, № 1 (98), 2016. С. 120-133. URL: file:///C:/Users/%D0%9B%D1%8E%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D0%B0/Downloads/Scientific%20Journal%20of%20the%20National%20Academy%20of%20Internal%20Affairs%20Vol.%2021,%20No.%201_-120-133.pdf (дата звернення: 20.04.2020)

122. Хоменко В.П. Службова особа як суб'єкт нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх

перевищенням. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2 (20). С. 56–63.

123. Черговий крок до фінансової незалежності: набув чинності закон, що врегульовує повноваження Рахункової палати у бюджетному процесі. Рахункова палата. URL: <http://www.rp.gov.ua/PressCenter/News/?id=2422> (дата звернення: 02.05.2025)

124. Черней В.В. Проблеми кримінальної відповідальності за нецільове використання бюджетних коштів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2014. № 10-1 Том2. С. 64-67. URL: https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc10-1/part_2/19.pdf (дата звернення: 14.02.2022)

125. Чернявський С. С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / Чернявський Сергій Сергійович ; Нац. акад. внутр. справ. К., 2010. 610 с.

126. Шевчук М.В. Фінансово-правові заходи впливу за нецільове використання бюджетних коштів. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. Харків, 2018. С. 287-289.

127. Шевчук О. Д. Стан та перспективи розвитку державного фінансового аудиту як ефективного інструменту боротьби з фінансовими порушеннями. *Економіка. Фінанси. Менеджмент : актуальні питання науки і практики*. 2019. № 5. С. 158–168.

128. Шеремет А. П. Криміналістика: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2005 472 с.

129. Шиян О. Покарання за нецільове використання бюджетних коштів з обтяжуючими ознаками. *Academic Journals and Conferences*. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13087/528-534.pdf> (дата звернення: 17.04.2024)

130. Шутлів Д. До питання про порушення бюджетного законодавства. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2016. Dectmbrie. С. 76–80.

131. Blockchain-based Systems for Securing and Sharing Forensic Evidence. IEEE Public Safety Technology. URL: <https://publicsafety.ieee.org/topics/blockchain-based-systems-for-securing-and-sharing-forensic-evidence> (дата звернення: 12.09.2021)

132. Cyber crime: A review of the evidence,” UK Home Office, October 7, 2013, URL: <https://www.gov.uk/government/publications/cyber-crime-a-review-of-the-evidence> (дата звернення: 12.09.2021)

133. Energy sector warns German government of misusing special fund 'to plug budget gaps'. Recharge. URL: <https://www.rechargenews.com/wind/energy-sector-warns-german-government-of-misusing-special-fund-to-plug-budget-gaps/2-1-1823301> (дата звернення: 01.06.2025)

134. Financial professional – how to avoid the risk of suspected crime. Nordia. URL: <https://nordialaw.com/insights-criminal-liability-financial-professionals/> (дата звернення: 12.05.2025)

135. Generative AI for anti-corruption and integrity in government. Taking stock of promise, perils and practice. OECD. URL: https://www.oecd.org/en/publications/generative-ai-for-anti-corruption-and-integrity-in-government_657a185a-en.html (дата звернення: 12.09.2024)

136. Library National of V.I. Vernadsky. scientific periodicals. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11crlbcu.pdf/> (Дата звернення: 23.05.2024)

137. Mahmood Omeiza Adeiza, " Public Budgeting: A Theoretical Review on Preventing Misappropriation. " IOSR Journal of Humanities and Social Science (IOSR-JHSS). vol. 24 no. 07, 2019, pp. 66-71.

138. National framework for collaborative police action on intimate partner violence,” University of New Brunswick and the Canadian Association of Chiefs of Police, March 2016. URL: https://cacp.ca/index.html?asst_id=1200 (дата звернення: 12.09.2021)

139. Ronald V Clarke. Opportunity makes the thief. Really? So what? URL: <https://crimesciencejournal.biomedcentral.com/counter/pdf/10.1186/2193-7680-1-3.pdf> (дата звернення: 11.02.2024).

140. Yuriy S. NAZAR, Tetiana Ya. Nazar, Ivanna M. Prots, Danylo I. Yosyfovych, Olena Ilyushyk Application of Administrative and Financial and Legal Responsibility for Budget Offenses under the Laws of Ukraine and Other Countries of Eastern Europe. June 2020. Journal of Advanced Research in Law and Economics 11(4):1246. DOI: 10.14505//jarle.v11.4(50).20

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Рижигов А.І. Детермінація злочинності у бюджетній сфері. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2018. № 4 (62). С. 148–152. URL : http://law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2018/28.pdf.
2. Рижигов А.І. Напрями запобігання злочинності у бюджетній сфері. *Юридична наука*. 2019. №8. Том 2. С. 133–142. URL : <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/issue/view/33/59>
3. Рижигов А.І. Нецільове використання бюджетних коштів: особливості визначення дефініції та застосування норм кримінальної відповідальності. *Юридична наука*. 2020. №3. Том 2. С. 270–277. URL : <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/view/752>.
4. Рижигов А.І. Роль сучасних цифрових технологій у запобіганні кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2021. № 6 (42). С. 299–303. URL: <https://kelmczasopisma.com/ua/viewpdf/12809>.
5. Рижигов А.І. Загальна характеристика сучасного стану рівня та структури злочинності у бюджетній сфері. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 640–643. URL: http://lsej.org.ua/7_2022/156.pdf.
6. Рижигов А.І. Особливості вдосконалення норм кримінального законодавства щодо відповідальності за привласнення, розтрату бюджетних коштів чи заволодіння ними. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 12–13 серпня 2020 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 237–239.
7. Рижигов А.І. Основні причини та умови вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ 14-15 листопад 2021 року). – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 134-136.

Продовження Додатка А

8. Рижигов А.І. Заходи фінансово-правового контролю як вид спеціально кримінологічного запобігання злочинності у бюджетній сфері. *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 19–20 жовтня 2022 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 80–82.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор

з навчально-методичної роботи

Державного податкового університету

Іван ШЕМЕЛИНЕЦЬ

«08» квітня 2024 року



АКТ

впровадження результатів дисертаційної роботи

Рижикова Андрія Ілліча

на тему: «Кримінально-правова та кримінологічна характеристики злочинності у бюджетній сфері і заходи її запобігання»

Комісія у складі: завідувача навчально-методичного відділу, к.б.н. Качур І. В., заступника директора навчально-наукового інституту права з навчально-методичної роботи, к.ю.н., доцента Лугіної Н. А., гаранта освітньої програми «Правове регулювання публічних та приватних відносин», к.ю.н., доцента Гарбінської-Руденко А. В. склали цей акт про те, що опубліковані результати дисертаційного дослідження Рижикова Андрія Ілліча на тему: «Кримінально-правова та кримінологічна характеристики злочинності у бюджетній сфері і заходи її запобігання», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право», використовувалися у навчальному процесі при підготовці та проведенні лекційних і семінарських занять з навчальних дисциплін «Кримінальне право України (загальна частина)», «Кримінально-правова характеристика корупції», «Кримінальне право України (особлива частина)», «Кримінологія», «Злочинність в Україні та теоретичні основи її запобігання» для підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня денної та заочної форм навчання галузі знань 08 Право спеціальності 081 «Право» за освітньою програмою «Правове регулювання публічних та приватних відносин» Державного податкового університету, а саме:

1. Рижиков А.І. Детермінація злочинності у бюджетній сфері. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2018. № 4 (62). С. 148-152. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2018/28.pdf.

2. Рижиков А.І. Напрями запобігання злочинності у бюджетній сфері. *Юридична наука*. 2019. №8. Том 2. С. 133-142. URL: <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/issue/view/33/59>

3. Рижиков А.І. Нецільове використання бюджетних коштів: особливості визначення дефініції та застосування норм кримінальної відповідальності. *Юридична наука*. 2020. №3. Том 2. С. 270-277. URL: <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/view/752>

4. Рижиков А.І. Роль сучасних цифрових технологій у запобіганні кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2021. № 6 (42). С. 299-303. URL:

Продовження Додатка Б

<https://kelmczasopisma.com/ua/viewpdf/12809>

5. Рижиков А.І. Загальна характеристика сучасного стану рівня та структури злочинності у бюджетній сфері. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 640-643. URL: http://lsej.org.ua/7_2022/156.pdf

6. Рижиков А.І. Особливості вдосконалення норм кримінального законодавства щодо відповідальності за привласнення, розтрату бюджетних коштів чи заволодіння ними. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 12–13 серпня 2020 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 237–239.

7. Рижиков А.І. Основні причини та умови вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ 14-15 листопад 2021 року). – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 134-136.

8. Рижиков А.І. Заходи фінансово-правового контролю як вид спеціально кримінологічного запобігання злочинності у бюджетній сфері. *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 19–20 жовтня 2022 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 80–82.

Комісія підтверджує, що сформульовані за результатами дослідження Рижикова Андрія Ілліча пропозиції, висновки, рекомендації використані при формуванні навчально-методичного забезпечення та проведенні навчальних занять.

Гарант освітньої програми

«Правове регулювання публічних та приватних відносин»,

к.ю.н., доцент



Альона ГАРБІНСЬКА-РУДЕНКО

Заступник директора ННІ права з навчально-методичної роботи,

к.ю.н., доцент



Наталія ЛУГІНА

Завідувач навчально-методичного відділу, к.б.н.



Ірина КАЧУР